

Роман ПИЛИП

*Художня вишивка
українців Закарпаття*

XIX - першої половини XX ст.

*Художня вишивка українців
Закарпаття*

*Невідомим вишивальницям,
творцям скарбів українського народу
присвячується*

*The Art of Embroidery
of Ukrainian Transcarpathia
in the XIX. and first half of the XX. century.*

(Functional typology, artistic and local features).

Роман ПИЛИП

*Художня вишивка
українців Закарпаття
XIX - першої пол. XX ст.*

(типологія за призначенням, художніми та локальними особливостями)

Ужгород
2012

ББК 85.126 (4УКР-43АК)

П 32

УДК 746.3 (477.87) «18/19»

Монографія являє собою комплексне дослідження народної вишивки українців Закарпаття у хронологічних рамках ХІХ – першої половини ХХ століття з поєднанням інструментарію мистецтвознавства, етнології та історії, окреслює її зв'язок з соціальним становищем, побутом, звичаєвістю, світоглядом та естетикою народу, типологію закарпатської української вишивки та її особливості у кожній етнографічній групі.

Дослідження вводить у науковий обіг важливий фактографічний матеріал, подає докладну історіографію піднятої теми.

Видання адресоване науковцям та студентам відповідних спеціальностей, музейним працівникам, усім, хто цікавиться скарбами традиційної вишивки українців Закарпаття.

Праця рекомендована до друку

Спеціалізованою вченою радою ЛНАМ

Д 35.103.01 (від 25.02.2011);

Вченою радою Закарпатського художнього інституту

протокол № 7 (від 25.05.2012)

Рецензенти:

М. Тиводар, доктор історичних наук,
професор Ужгородського національного університету;

М. Приймич, кандидат мистецтвознавства,
доцент Закарпатського художнього інституту.

ПЕРЕДМОВА

Вишивка в Україні – найбільш розповсюджений і чи не найдавніший вид народного мистецтва, який ще на початкових етапах розподілу праці визначився як жіноче заняття, що ввійшло в народне буття назавжди – від дохристиянських часів донині. В українців було навіть свято вишивальниць, яке припадало на день св. Варвари. У цей день дозволялося тільки вишивати, виконувати іншу роботу народне звичаєве право забороняло. У день Варвари дівчата збиралися разом і вишивали, «засівали», «висівали долю». Вони знали, який саме знак вишити, щоб убезпечити себе від поганого ока, злих духів. У вишивці були закодовані універсальні знаки їхнього буття, модель світобудови. Найбільш узагальненими образами світобудови були «світове дерево», «дерево життя», «тризуб». Ці взори komponували на рукавах і манишках чоловічих і жіночих сорочок, фартухах, запасках. Упродовж віків первісні знання змінювалися і забувалися, а інтерес до їх розшифрування посилювався. Вишивка як вид традиційної народної культури активно досліджується від середини XIX ст. Про неї написано в Україні і поза Батьківщиною вже досить багато. Та це така глибока криниця, що черпатимуть з неї ще дуже довго. Вишивання відрізнялося в Україні орнаментальною мовою у кожному етнографічному регіоні, воно мало локальні особливості й варіанти в окремих районах, селах, парафіях. Тому й важливо, що автор книги досліджує вишивку однієї історико-адміністративної області – Закарпаття, населеного не тільки українцями, а й іншими народами, зокрема угорцями, румунами, словаками, болгарами. Вишивка цього регіону цікава ще й з огляду культурних взаємозв'язків. Присвячена одному етнографічному регіонові праця дає можливість глибше, ґрунтовніше і ретельніше провести дослідження. Заслуга автора полягає в тому, що він вперше комплексно дослідив

вишивку українців Закарпаття ХІХ – першої половини ХХ ст. та ввів у науковий обіг значний фактологічний матеріал, зібраний під час польових досліджень, а також речовий матеріал з музеїв і приватних колекцій. Накопичений матеріал автор піддав ґрунтовному науковому опрацюванню: вперше розробив типологію закарпатсько-української вишивки за її функціональними та художніми рисами, окреслив особливості вишивки кожної з етнографічних груп українців Закарпаття (бойків, лемків, гуцулів, долинян), вказав характер запозичень, розглянув новизну, зумовлену появою нових матеріалів, доступністю інформації та комунікації. Автор ретельно проаналізував композиційні схеми, орнаментальні мотиви, традиційні техніки, колорит.

Книга Романа Пилипа певною мірою допоможе читачеві доторкнутися до джерел колективної мудрості українського народу, стати носієм і сповідником високих моральних цінностей добра, любові та краси.

*Галина Стельмащук,
доктор мистецтвознавства, професор,
член-кореспондент Національної
академії мистецтв України*

ВІД АВТОРА

Все почалося з поду бабусиної хати у селі Говерла на Рахівщині. Там у старій скрині (а хто в дитинстві не шукав таємниць і скарбів) знайшов я і давні книги, і вишивки. Враження від скарбу було таким сильним, що вже через роки, після здобуття фахової освіти, привело до бажання зробити вишивку українців Закарпаття предметом наукового дослідження. Адже унікальне розмаїття цієї вишивки донесло з глибини віків до наших часів таємничу мову орнаментальних символів, які вже годі розгадати, але можна відчутти, бо в них – душа народу, його сформоване віками художньо-естетичне мислення, збережене для нащадків багатство творчих сил.

В силу історичних обставин вишивка як особлива сфера духовного і культурного життя, як складова традиційної народної культури стала для українців Закарпаття ще й важливим чинником етнічного самоусвідомлення, самозбереження і самозахисту, сприяла розвитку їх етнонаціональної свідомості. Аналіз збережених пам'яток вишивки, в основному XIX – першої половини XX століття, засвідчує, що цей вид народного мистецтва притаманними йому художньо-виражальними засобами відобразив не тільки народні уявлення про красу, але й найважливіші процеси і особливості соціального та культурно-мистецького життя нашого краю цього періоду. Окрім того, зібраний і досліджений матеріал переконливо доводить, що попри певні локальні особливості, вишивка українців Закарпаття це – частина загальноукраїнської народної культури;

її символіка, орнаментальні мотиви, техніка, колорит і навіть термінологія закорінені у стихію саме української народної культури.

Звісно, чужоетнічні політичні та культурні впливи, міжетнічні контакти, особливості природно-географічних умов, соціально-побутового життя та господарської культури нашого краю наклали свій відбиток на всю сферу народного мистецтва, на місцеві традиції та звичаї, а, відповідно – і на вишивку.

Хронологічні рамки, обрані для дослідження – XIX – перша половина XX століття – зумовлені тим, що більш ранні пам'ятки – одиничні, і на їх основі практично неможливо дати їх цілісний аналіз та ґрунтовну характеристику, а верхня межа – до середини XX століття – відповідає періоду завершення збереження народної вишивки Закарпаття в усій її традиційній повноті.

50-ті роки минулого століття, характерні різними політичними та соціальними змінами, що принесла радянська влада, відчутно зрушили підвалини традиційної народної культури, а примусова комуністична ідеологізація та атеїзація побуту всіх верств населення, відсутність якісних матеріалів для вишиття, поширення трафаретних зразків, завдали непоправних втрат різним видам творчості народу і, особливо, естетичному рівню і традиціям вишивки.

Географічні рамки дослідження – територія Закарпатської області, яку нині і в побуті, і в наукових виданнях найчастіше називають Закарпаттям. Хоча площа української етноісторичної території ще на початку Першої світової війни була майже удвічі більшою (частина цих земель згодом увійшли до інших країн), саме в межах нинішнього Закарпаття найповніше збереглись доступні для вивчення художньо-орнаментальні мотиви традиційної народної вишивки.

Метою цієї монографічної роботи було комплексне дослідження народної вишивки українців Закарпаття з поєднанням інструментарію мистецтвознавства, етнології та історії з тим, щоб подати систему нових знань про закарпатоукраїнську народну вишивку, її прямиий зв'язок з соціальним становищем, побутом, звичаєвістю, світоглядом та естетикою народу, а також здійснити

типологію закарпатської української вишивки за її функцією, призначенням, художніми особливостями та окреслити особливості вишивки кожної з етнографічних груп українців Закарпаття.

Введення у науковий обіг значного фактологічного матеріалу та подання аналізу літератури про історію та художні особливості народної вишивки українців Закарпаття заповнює прогалину в мистецтвознавчій літературі відповідної тематики і, сподіваюсь, стане у пригоді як науковцям, що продовжуватимуть вивчати різні аспекти народної культури, так і всім, хто цікавиться скарбами традиційної вишивки українців Закарпаття та потребує таких знань у практиці своєї діяльності.

Нині, коли інтерес до народних строїв та вишивки став своєрідною модою, особливо важливо знати ґрунт цього прадавнього мистецтва, усвідомити його тісний зв'язок з духовною культурою та світоглядними уявленнями наших предків.

Висловлюю щирю вдячність усім, хто сприяв збору матеріалу та надав свої колекції для вивчення та дослідження.

В процесі роботи окрім матеріалів польових досліджень автора були використані такі джерела:

Збірка народної вишивки з фондів Закарпатського краєзнавчого музею (м. Ужгород);

Збірка народної вишивки з фондів Закарпатського музею народної архітектури та побуту (м. Ужгород);

Збірка комплектів народного строю гуцулів Рахівського р-ну з Меморіального музею народного художника України А. А. Коцки (м. Ужгород);

Збірка народної вишивки Регіонального музею етнографії пониззя ріки Теребля (сmt. Буштино, Тячівський р-н);

Збірка народної вишивки Регіонального музею «Лемківська садиба» (с. Зарічево, Перечинський р-н);

Збірка народної вишивки Свалявського районного краєзнавчого музею (м. Свалява, Свалявський р-н);

Збірка вишивки на народному одязі шкільного музею Біловарської ЗОШ І-ІІ ступенів (с. Біловарці, Тячівський р-н);

Збірка вишивки на народному одязі з Музею Рахівської юнацької бібліотеки (м. Рахів);

Збірка вишивки на народному одязі шкільного музею Руськомокрянської ЗОШ I-II ступенів (с. Руська Мокра, Тячівський р-н);

Збірка вишивки на народному одязі шкільного музею Стужицької ЗОШ I-II ступенів (с. Стужиця, Великоберезнянський р-н);

Збірка вишивки на народному одязі шкільного музею Тур'яполянської ЗОШ I-II ступенів (с. Тур'я Поляна, Перечинський р-н);

Збірки народного одягу та вишивки з приватних колекцій.

Розділ ПЕРШИЙ

**ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ
НАРОДНОЇ ВИШИВКИ
УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ**

Перші публікації, в яких характеризується народна вишивка закарпатських українців, з'являються лише у 20-і роки ХХ ст. В етнографічних публікаціях ХІХ – першої половини ХХ ст. відомості про народну вишивку фрагментарні, бо для фіксації і опису пам'яток матеріальної культури, а тим більше вишивок, недостатньо простої зацікавленості, а потрібна відповідна фахова підготовка. Саме тому, навіть у порівнянні з етнографічними публікаціями про народний одяг, окремих статей про народну вишивку українців Закарпаття до 20-х рр. ХХ ст. не зустрічаємо.

Щоб проілюструвати поступовість пробудження інтересу до опису, вивчення та дослідження народної вишивки українців Закарпаття, огляд виявлених публікацій варто подати в хронологічному порядку та згрупувати таким чином:

1. Одяг та його вишивка в публікаціях дослідників часів входження Закарпаття до складу Австро-Угорщини (1867-1918);

2. Публікації про народний одяг і вишивку в часи входження Закарпаття до складу Чехословаччини (1919-1939) та Угорщини (1939-1944);

3. Дослідження народного одягу та вишитих інтер'єрних тканин в часи входження Закарпаття до складу Радянського Союзу (1945-1991);

4. Вишивка одягу та інтер'єрних тканин Закарпаття у працях дослідників незалежної України (1991-2009).

Одяг та його вишивка в публікаціях 1867-1918 рр. згадувались дуже рідко і лише частково. Перші фрагментарні описи народного одягу та його вишивки, зокрема довгої жіночої сорочки («довгани»), подав австрійський дослідник Ігнац-Герман Бідерман (1831-1892), який у 1859 р. відвідав українське етноісторичне Закарпаття, в тому числі територію нинішньої Закарпатської області, зібрав тут певний етнографічний матеріал для своєї двотомної праці «Die ungarischen Ruthenen, ihr Wohngebiet, ihr Erwerb und ihre Geschichte» («Угорські русини, їх територія проживання, їх заняття і їхня історія») [168, 33-34]. Автор дослідження у передмові до першого тому названої праці зазначив, що його захопила ідея дати опис життя русинів-українців, які знаходились на найнижчому з усіх етносів тодішньої Угорщини рівні соціально-культурного і політичного розвитку. У першому томі названої праці І-Г. Бідерман наводить чимало етнографічних матеріалів, у тому числі описує народний одяг. Очевидно, дослідник не був готовий дати опис і характеристики традиційної народної вишивки, бо з цього приводу лише зазначив, що у вишивці місцевого одягу переважають червоні і сині кольори [185, с. 120].

Помітний внесок у вивчення народного одягу українців Карпат у 60-і роки ХІХ ст. зробив Я. Ф. Головацький (1814-1888). У результаті чисельних подорожей українськими Карпатами він зібрав значний етнографічний і фольклорний матеріал. Привертає увагу його праця «О костюмах или народном убранстве в Галичине и Северо-Восточной Венгрии», що була надрукована в 1867 р. в «Отечественных записках» №1 і №2 [28, с. 47]. У 1877 р. вийшло доповнене видання названого дослідження окремим відбитком. У ньому автор детально описав усі основні складові народного одягу гуцулів, бойків і лемків та виділив його особливості. При цьому вишивка на одязі залишилась майже повністю поза його увагою. Лише зрідка він виділяв її загальний колорит. Так, характеризуючи одяг бойків Східної Галичини, Яків Головацький писав, що селяни оздоблюють свій одяг «по-мужицьки» нитками червоного чи зеленого кольорів [29, 30]. А описуючи головні убори лемкинь польської частини Лемківщини зауважив,

1. Селянин із
с. Студений Потік,
нині Рахівський р-н.
Гравюра Г. Мореллі
за малюнком І. Рошковича.
(публікувалася у виданні
«Нариси історії
Закарпаття», 1993).

що велику білу хустку («фацелик») [157, 176] вишивали на одному з кутів червоними нитками, а у вишивці переважав мотив спіралі [29, 76]. Стараннями Я. Ф. Головацького було придбано кілька комплектів народного одягу гуцулів, бойків і лемків для етнографічної виставки 1877 р. в м. Москва [22, 113-121]. Придбані тоді комплекти народного одягу зберігаються і тепер у Російському етнографічному музеї Санкт-Петербурга.

Більш-менш активне вивчення народної культури українців Закарпаття місцевими авторами починається лише з другої половини ХІХ ст. і пов'язане з виходом світських газет «Свѣтъ» (1867-1871), «Новый свѣтъ» (1871-1872), «Карпаты» (1873-1886), «Наука» (1897-1914, 1919-1921) та двотижневика «Листокъ» (1885-1903), на сторінках яких публікується чимало етнографічних матеріалів. Уже в перших своїх числах газета «Свѣтъ» закликала збирати етнографічний матеріал [6, 1-2]. Але в краї не було відповідно підготовлених збирачів, особливо тих, які могли б описати народний одяг та вишивку. Тому серед значної кількості публікацій етнографічного змісту лише в окремих з них піднімаються питання, дотичні до теми дослідження, як, наприклад, дві публікації невідомих авторів. У першій з них «Домики или избы угро-русских крестьян» [47, 112-113] йдеться про внутрішній інтер'єр житла. При цьому автор зауважив, що на жердках («грядках») під стелею селяни зберігали начиння та різний одяг, в тому числі вишиваний. У другій статті – «Летние работы угро-руссов» – описується вирощування конопель і виготовлення полотна [90, 136-138]. Цю ж тему підняв і вчитель народної школи І. Пасулька у своїй публікації «Как исполняет свои работы угро-русский народ» [63].

З публікацій цього періоду, що певною мірою торкаються досліджуваної теми, варто виділити працю греко-католицького священика Ю. Жатковича «Етнографіческий очерк угро-русских», опублікованої 1895 р. угорською мовою в журналі «Budapesti szemle». Відомий український етнограф В. Гнатюк спонукав автора до перекладу її українською мовою. Ю. Жаткович згодився, але при цьому в листі до В. Гнатюка від 5.11.1895 р. писав: «Я готов перевести сіе сочинение на наш угро-русский язык... Понеже у нас ище никто не пишет фонетиков, то я низнаю так писати и во

2. *Яків Федорович Головацький*
(29.X.1814-13.V.1888).
Український поет, учений, викладач, член товариства «Руська трійця».

3. *Володимир Михайлович Гнатюк*
(9.V.1871-6.X.1926).
Український фольклорист, етнограф та громадсько-літературний діяч.

переводі я би употреблял етимологическую правопись» [95, 39]. У 1896 р. неповний текст праці було опубліковано у Львові під назвою «Замітки етнографічні з Угорської Русі» [49]. Повний текст праці Ю. Жатковича в авторському етимологічному перекладі у 2001 р. опублікував О. Мазурок [50, 161-246].

Праця Ю. Жатковича складається з 28 параграфів. У 17-ому параграфі подається опис народного одягу закарпатських українців. При цьому, виходячи з географічного принципу, автор виділив і описав одяг північної, середньої та південної смуг краю, не подавши жодного рисунку чи фотографії. Характеризуючи одяг середньої смуги, Ю. Жаткович зазначив, що тут чоловічі сорочки довгі до колін, «...на переді є урізана, у друбни рами изобрана и на переді друбними гомбицями ушита» [50, 221-222]. У середній полосі «жунські сорочки, котри на одну п'ядь досігають пониже упаски, на грудях и рукавах черленов и синьов красков ушивають» [50, 222]. «На Мараморощині, – писав він, – жінки не носять подолок, но «довганю», то єсть одну довгу, на плечах урізану сорочку, котра синим или червоним вовняним поясом упасується. Рукавы и груды довгани дуже багато ушивають из черленов или синьов красков так, ож часто еден рукав 4-5 тижньув треба ушивати» [50, 221-222].

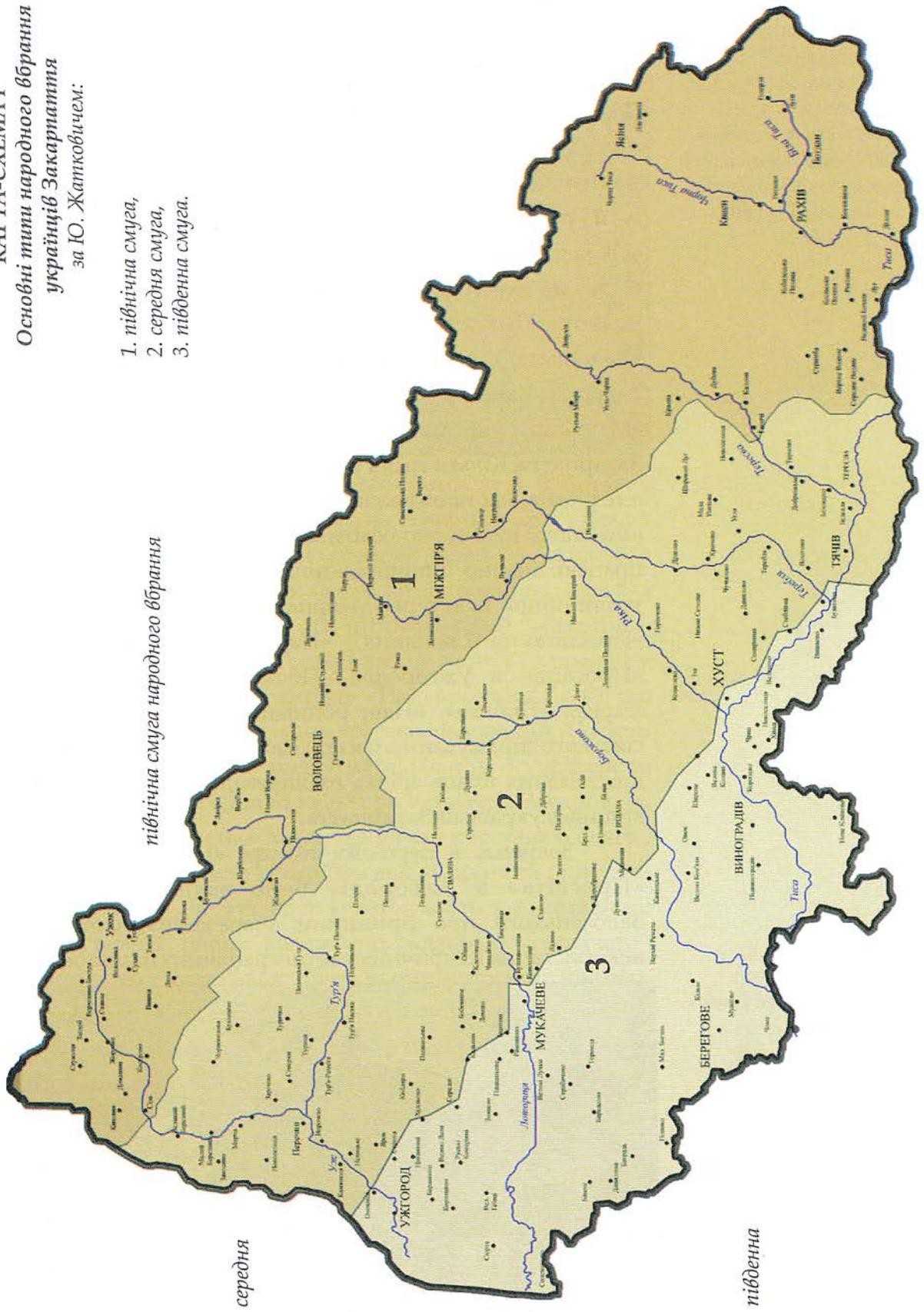
Інших описів вишивки народного одягу чи побутових речей Юрій Жаткович, як і його попередники, не дає. Поки що не виявлено жодної публікації 1867-1918 рр., в якій би повніше характеризувалась народна вишивка українців Закарпаття.

4. Селяни з Березької жупи. За сучасним територіально-адміністративним районуванням – Воловецький, Свалявський, Іршавський, Берегівський райони. (Публікувалася в часописі «Листок»).

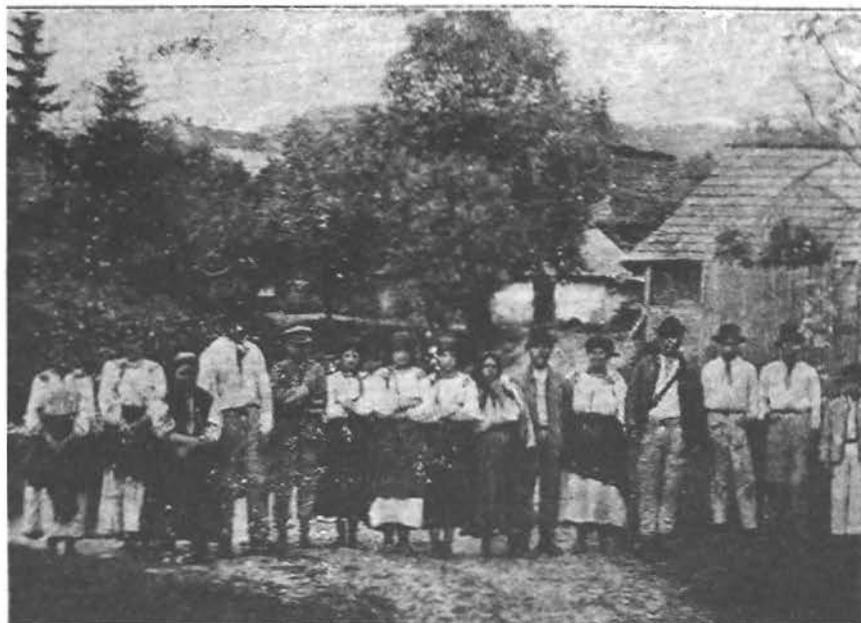
КАРТА-СХЕМА І
Основні типи народного вбрання
українців Закарпаття
 за Ю. Жатковичем:

1. північна смуга,
2. середня смуга,
3. південна смуга.

Публікації про народний одяг і вишивку в часи входження Закарпаття до складу Чехословаччини (1919-1939) та Угорщини (1939-1944) дещо розширили відомості про вишивку на одязі, інтер'єрних і святково-обрядових тканинах. Зрушення намітились після закінчення Першої світової війни. Одним із її результатів був розпад Австро-Угорської імперії, утворення нової держави Чехословаччини та включення до її складу території нинішньої Закарпатської області під назвою Підкарпатська Русь. Події 1914-1920 рр., більшовизація Східної і Центральної України та включення Західної України до складу Польщі викликали значну еміграцію української патріотичної інтелігенції до Закарпаття. Кілька тисяч українських національно свідомих емігрантів, які проживали у 20-30-х рр. ХХ ст. в краї, своєю активною культурно-освітньою і громадсько-політичною працею значно пришвидшили наростання інтересу до традиційної культури закарпатських українців. Місцева «Просвіта» та її видання – «Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді», «Подкарпатська Русь», «Наша земля», «Пчолка», «Наш рідний край», видання проросійського спрямування, чеські і словацькі збірники історико-краєзнавчих праць зрідка публікували й статті про одяг і вишивку українців Закарпаття.

Зокрема, в першому номері «Наукового збірника «Просвіта» в Ужгороді» було вміщено статтю В. Залозецького про принципи збереження, охорони та використання історичних та етнографічних пам'яток, в

5. Група селян.
20-і роки ХХ ст.,
с. Люта, нині
Великобerezнянський р-н.
(Публікувалася в часописі
«Наша земля», 1920).

6. Школярі.
 Фото початку ХХ ст.,
 с. Тихий, нині
 Великоберезнянський р-н.
 Діти в народному
 повсякденному вбранні
 домашнього виготовлення.
 (Опубліковано в часописі
 «Наш рідний край»,
 1931.)

тому числі предметів домашнього промислу і побутових речей [51, 112-113]. У свою чергу на сторінках краєзнавчих часописів для дітей «Наш рідний край» і «Пчолка» публікувались чисельні фотографії народного одягу і вишивки, варті уваги як допоміжний матеріал. Систематично популяризував народну культуру закарпатських українців журнал «Подкарпатська Русь», що належав до кращих тогочасних краєзнавчих видань. На його сторінках опубліковано низку матеріалів до історії сіл та особливостей матеріальної культури українців Закарпаття. В окремих з них дається характеристика народного одягу і вишивки. Так, Й. Касарда в публікації «Короткий опис села Ужка» зазначав, що тут одяг виготовляють з домотканого полотна, вовни і шкіри, дав перелік складових чоловічого і жіночого одягу та розміщеної на ньому вишивки. Зокрема, автор відзначав, як оздоблювались сіряки й гуні, зауважив, що місцева вишивка багата на орнаментальні мотиви, кожен з яких мав свою назву [52, 119-123]. У часописі також вміщено кілька публікацій про народну культуру гуцулів Рахівщини. Зокрема, відомий український етнограф В. Гнатюк у третій частині своєї публікації «Гуцули», даючи загальну характеристику одягу закарпатських гуцулів, відзначав легкість і багатий колорит його вишивок [27, 79-83]. Три публікації про традиційну культуру гуцулів Рахівщини опублікував учитель народних шкіл і журналіст А. Ворон (1901-1962). У двох із них він описує народний одяг та його вишивку. Так, у статті «Заняття гуцулів», що публікувалась у трьох числах «Подкарпатской Русі», частково

7. Ясінянські
 просвітяночки.
 Фото початку ХХ ст.,
 с. Ясіня, нині
 Рахівський р-н.
 (Експозиція ЗКМ).

8. Вставка жіночої сорочки.

Перша половина XX ст.,
с. Розтока, нині
Рахівський р-н. Низинка,
стебловий шов,
кушнірський шов.

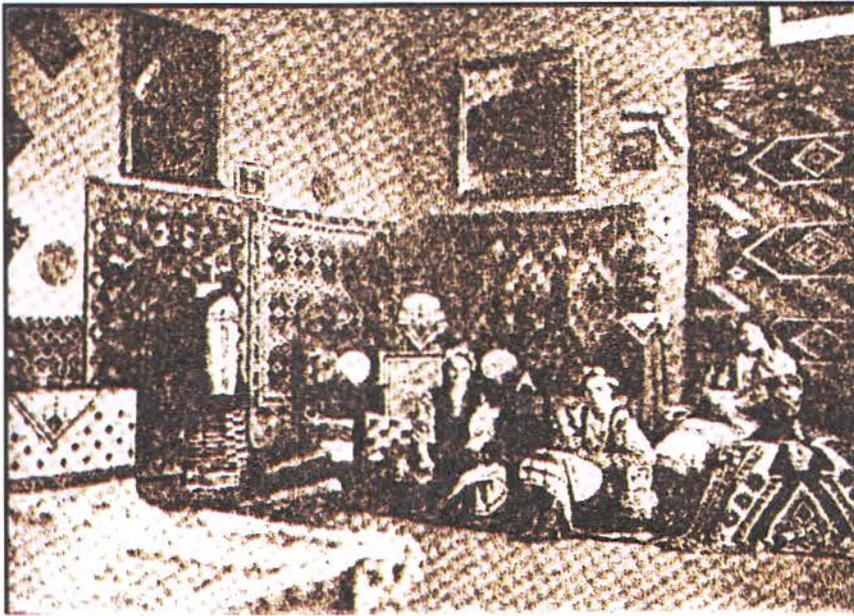
характеризується гуцульський народний одяг. У десятому числі «Подкарпатської Русі» А. Ворон зазначав, що для всієї родини одяг виготовляли господині. Лише кожухи шили фахівці, оздоблення на них робили лише ті жінки, котрим кожухи належали. Автор публікації наголошував, що гуцули бралися до вишивки після закінчення обробки вовни. Для вишивки вони вибирали густе полотно і вишивали по ньому дрібними стібками, гармонійно підбираючи кольори. Основний орнамент вишивок – геометричний. Описуючи техніку вишивання, автор дав характеристику техніки вишивання «навиворіт» та «хрестиком» [18, 212-218]. У статті «Підкарпатські гуцули» також частково характеризується гуцульський народний одяг. При його характеристиці автор наголошував, що у рахівських гуцулів домінували червоні кольори вишивки і одягу, у квасівсько-ясінських – червоно-жовті кольори [19, 149-153].

У березні 1924 р. у Празі було організовано і проведено виставку «Мистецтво і народ Підкарпатської Русі». До виставки чеський мистецтвознавець М. Тумова випустила «Katalog výstavy «Umění a život Podkarpatské Rusi», в якому було вміщено і опис народного одягу українців Закарпаття. Того ж 1924 р. у перекладі українською мовою було опубліковано статтю М. Тумової під назвою «Народна одежа Підкарпатської Русі» у третьому і четвертому числах часопису «Подкарпатська Русь» [169]. Уперше в публікаціях про народний одяг закарпатських українців М. Тумова спробувала згрупувати його за певними ознаками – комплексами. В основу виділених нею 10 комплексів народного одягу було покладено крій, місце розміщення вишивок та їх колорит.

Поширення виділених дослідницею комплексів було прив'язано до певної території, але не обґрунтовано їх особливостей. При цьому дослідниця лише фрагментарно звертала увагу на орнаментальні особливості й колорит виділених нею одягових комплексів. Наприклад, М. Тумова, характеризуючи вишивку сіл по лінії Ужок-Сіль, обмежилась лише зауваженням, що тут однокольорова вишивка розміщена на ошийнику, грудях і зап'ястниках, які оздоблювались червоними, синіми, зрідка чорними нитками [169, 75]. В інших випадках її пояснення ще

9. Експозиція виставки
«Господарських шкіл»
в Ужгороді 1924 р.
(Надруковано у виданні
«Карпаторуский
земледельческий
календарь», 1925).

10. Експозиція виставки
«Домашнього промислу»
в Ужгороді 1935 р.

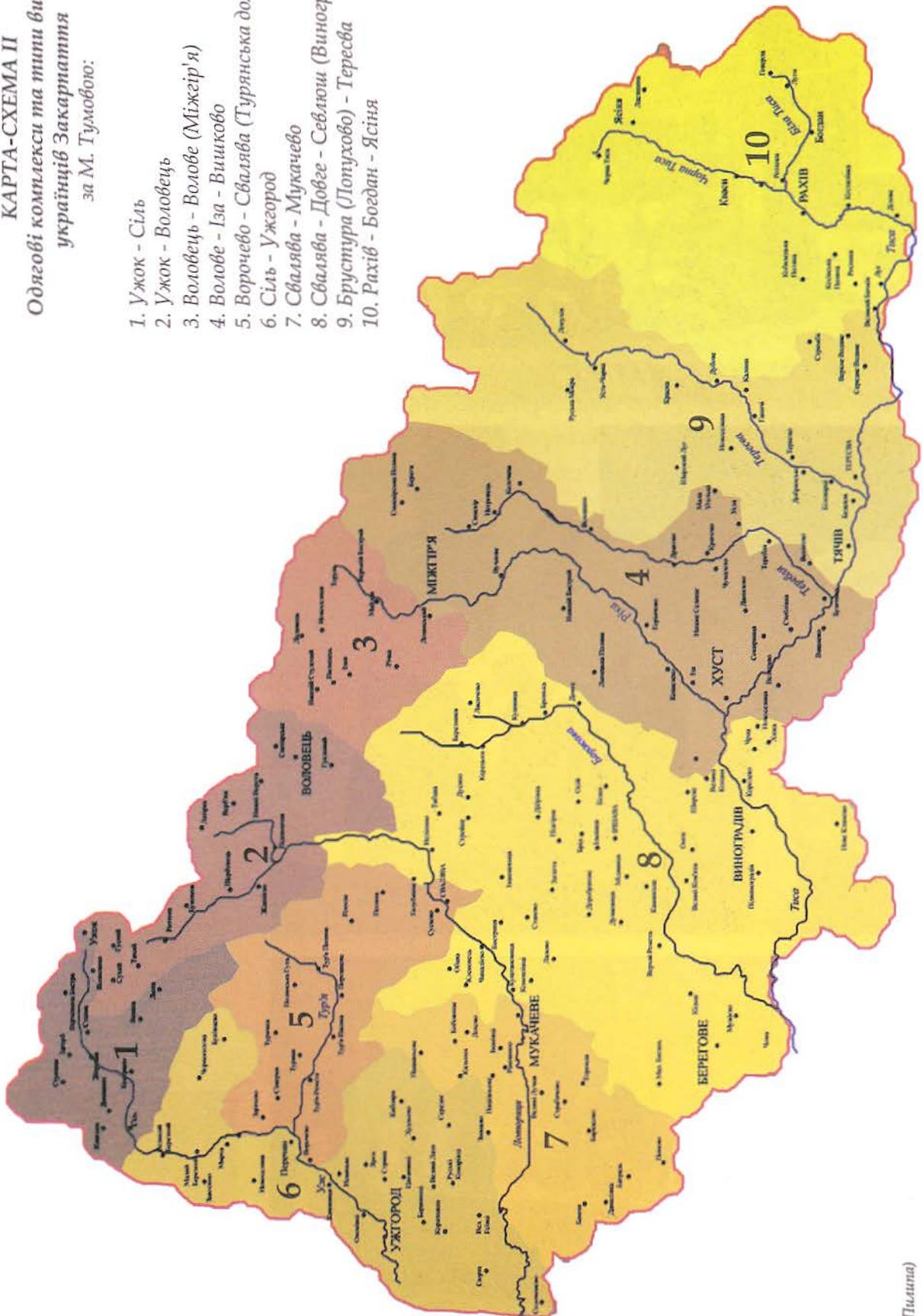
11. Вишивальниці на
виставці вишивальних
курсів, організованих
Амелією Кожміною
в Ужкці 1922 р.,
пригощають відвідувачів
виставки хлібом, сіллю та
мальованками.

12. Фото експозиції
виставки робіт народних
вишивальних курсів,
організованих
Амелією Кожміною
в Ужкці 1922 р. Виставка
експонувалась також
в Ужгороді та Братиславі.

КАРТА-СХЕМА II
Одягові комплекси та типи вишивок
україніців Закарпаття
 за М. Тумовою:

1. Ужок - Сіль
2. Ужок - Воловець
3. Воловець - Волове (Міжгір'я)
4. Волове - Іза - Вишково
5. Ворочеве - Свляява (Турянська долина)
6. Сіль - Ужгород
7. Свляява - Мукачєво
8. Свляява - Довге - Севлюш (Виноградово)
9. Брустура (Попухово) - Тересва
10. Рахів - Богдан - Ясіня

лаконічніші. Характеризуючи вишивку українців долини р. Тересви, дослідниця зауважує, що тут чоловічі сорочки вишивались білими нитками так званою «волоською кривулькою» і хрестиковою технікою [169, 108]. Аналогічними твердженнями обґрунтовувалось виділення й інших одягових комплексів.

Пропоновані М. Тумовою 10 одягових комплексів були виділені лише на основі експонованих на згаданій виставці комплексів одягу. Матеріали польових досліджень нею майже не використовувались. Тому виділені нею одягові комплекси не повні і не зовсім точні. У працях наступних дослідників їх виділення було спростовано. Більше того, означені М. Тумовою одягові комплекси важко вважати комплексами вишивки на одязі. Хоча наведений дослідницею фактичний матеріал не втратив своєї цінності до наших днів, але він потребує низки серйозних уточнень, особливо описані нею техніки, композиції, колорит і орнаментальні мотиви вишивки на одязі [134, 263-266].

У 1928 р. просвітянський часопис «Наша земля» вмістив публікацію невідомого автора «Декілька слів із закарпатського народного мистецтва». Спираючись на власні спостереження, її автор відзначив, що для кожної окремої місцевості краю характерна своєрідна вишивка. Очевидно, автор публікації був знайомий з статтею М. Тумової, бо вніс окремі уточнення до наведених нею даних. Так, він відзначав, що в околицях сіл Волове (нині Міжгір'я) – Синевир – Колочава та зрідка в околицях м. Хуст рукав жіночої сорочки вкритий багатою суцільною вишивкою, а в селах долини р. Тересва вишивка на рукавах завширшки у два пальці [44, 5].

У 1936 р. було опубліковано два збірники статей про Закарпаття. У російськомовному збірнику «Подкарпатская Русь. 1919-1936» була надрукована стаття тоді молодого народного художника України Ф. Манайла (1910-1978) під назвою «Изобразительное искусство на Подкарпатской Руси». Даючи характеристику всіх видів образотворчого мистецтва, автор статті один її абзац присвятив вишивці. Відзначаючи, що орнаментальне мистецтво відіграє важливу роль у побуті українців Закарпаття, Ф. Манайло наголосив, що тут налічується понад 70 орнаментальних мотивів та навів ряд їх назв [98, 145].

13. Гуцулка.
1924 р.
Малюнок
Федора Манайла,
папір, темпера,
32×27 см.
Експозиція
Меморіального
будинку-музею
народного художника
України Ф. Ф. Манайла.

14. Гуцул.
1924 р.
Малюнок
Федора Манайла,
папір, темпера,
32×25 см.
Експозиція
Меморіального
будинку-музею
народного художника
України Ф. Ф. Манайла.

У чеськомовному збірнику «Podkarpacká Rus» вміщено кілька публікацій про народні промисли і ремесла Закарпаття. Так, у статті чеського художника і педагога Л. Кайгла (1885-1939) про народне мистецтво Закарпаття частково характеризувався народний одяг та вишивка українського населення краю. Зазначаючи, що народний одяг виготовлявся з домотканого полотна і мав дуже простий крій, автор зауважив, що його найбільшою цінністю була вишивка, в якій переважали мотиви геометричного орнаменту [188, 212].

У тому ж збірнику вміщено статтю російського вченого, історика мистецтва В. Саханева. Він з 1924 р. проживав у Празі. Його стаття про народний орнамент в одязі українців Закарпаття належить до однієї з найбільш фахових серед публікацій 20-30-х років ХХ ст. Давши кілька загальних зауважень щодо народної вишивки українців краю, В. Саханев звів колорит місцевої вишивки до шести зразків: верхньогуцульського – ясінського, богданського, тересвянського, керецького, марамороського – хустсько-синеvirського, Ужоцької верховини та Турянської долини. Без характеристики колориту залишились вишивки Воловецької верховини, південної частини Боржавської та Ужанської долин. Крім того, він виділив шість таких територіальних осередків вишивки за місцем її розміщення на сорочці: гірської Гуцульщини, територія від м. Хуст до с. Синеvir, долини р. Тересви, Березької верховини, Марамороської верховини та с. Керецьки з околицями [191, 255-256].

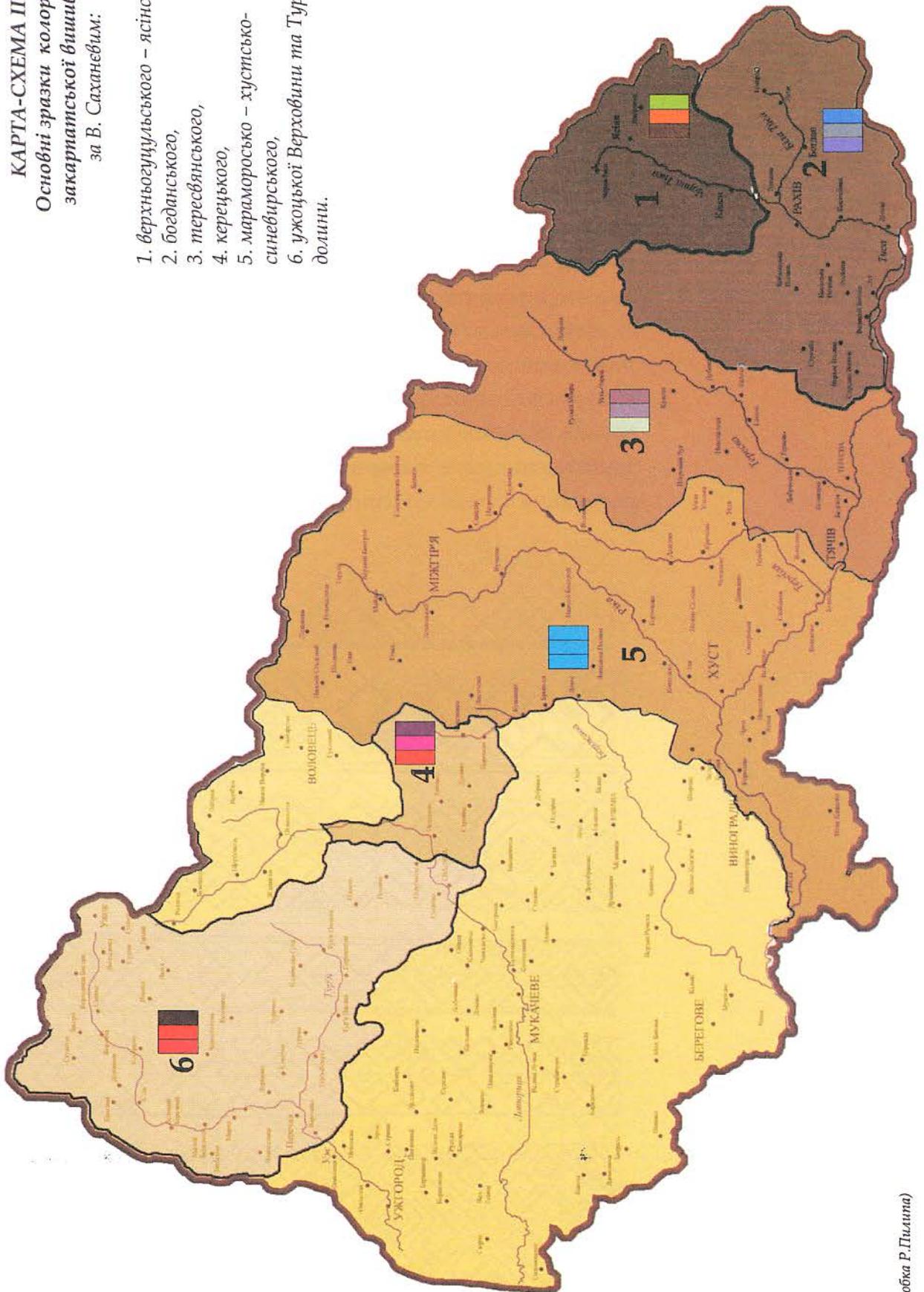
Визначені В. Саханевим взірці колориту вишивки на одязі та територіальні осередки розміщення вишивки на сорочці потребують значного уточнення. Дослідник не вказує час вишивки, яку він розглядає. А це важливо, бо протягом першого тридцятиліття ХХ ст. у колориті закарпатської вишивки відбулись значні зміни. Крім того, навівши ряд назв місцевих орнаментів, В. Саханев звів орнаментальні мотиви місцевої вишивки до квадрата і ромба та їх поєднання з ламаними лініями [191, 257]. З цим важко погодитись, бо у місцевій вишивці нараховується набагато більше різноманітних орнаментів. Надуманою є спроба пов'язати одягову вишивку українців Закарпаття з російською народною вишивкою. Не сприймається також твердження дослідника, що закарпатські українці не

КАРТА-СХЕМА ІІІ

**Основні зразки колориту
закарпатської вишивки**

за В. Саханевичем:

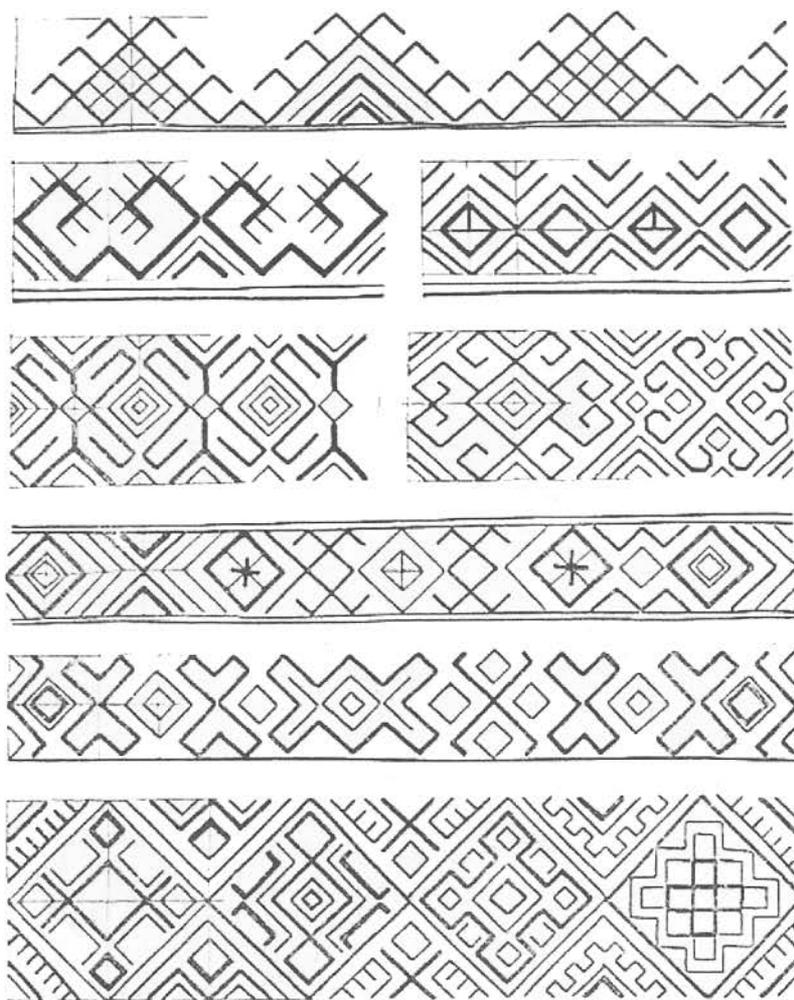
1. верхньогуцульського – ясінського,
2. боданського,
3. тересвянського,
4. керецького,
5. мараморосько – хустсько-
синебирського,
6. ужоцької Верховини та Турянської
долини.

вишивали рушників і простирадл. Матеріали польових досліджень та музейні колекції дають чимало таких вишивок з першого тридцятиліття ХХ ст.

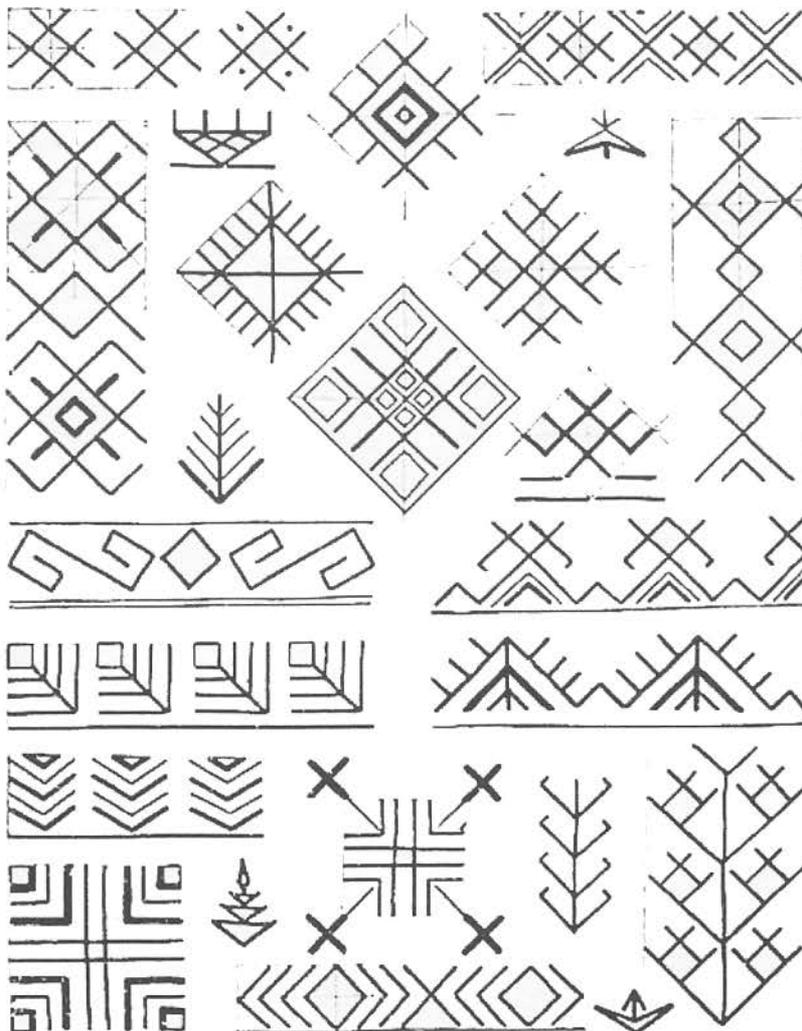
Загалом стаття В. Саханєва не лише дає певний фактичний матеріал, але й є важливою спробою систематизувати одягову вишивку за вишивальними взірцями і територіальними осередками.

У тому ж збірнику «Podkarpatská Rus» статтю про домашні промисли українців Закарпаття опублікував чеський педагог та інспектор промислових шкіл Ф. Шпала, котрий впродовж 1919-1938 рр. жив і працював у краї. Характеризуючи домашні промисли, він навів кілька спостережень про місцеву вишивку. Захоплюючись майстерністю вишивальниць, їх творчим підходом до вибору і поєднання кольорів та орнаментальних мотивів, він зауважив, що кожне село неповторне у вишивці, зазначивши, що в колориті місцевої вишивки домінувало поєднання червоного і синього, а жовтий – зустрічався рідко.

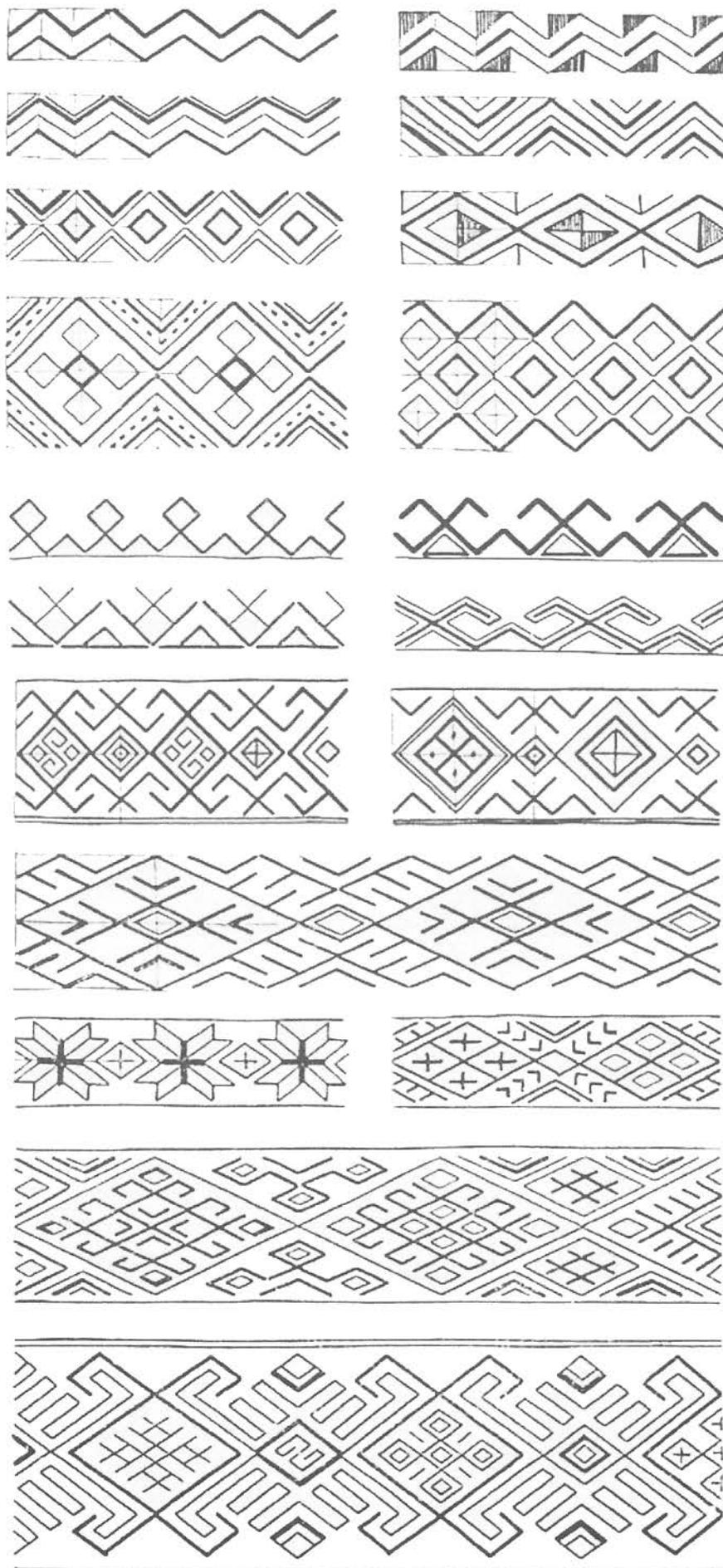

15. Взірці композиційних схем традиційних вишивок українців Закарпаття, подані Ф. Шпалою для творчих інспірацій майбутнім вишивальницям.

Заслуговує на увагу зауваження Ф. Шпали про те, що у давніх місцевих вишивках не використовували фіолетових, коричневих, оранжевих і рожевих кольорів. Крім того, автор стверджував, що орнаменти традиційної вишивки українців Закарпаття виключно геометричні [192, 153-154]. Раніше, у 1928 р., Ф. Шпала зібрав взірці одягової вишивки українців Закарпаття і опублікував їх в альбомі [193]. Схеми і рисунки вишивок подавались на допомогу юним вишивальницям. До них додавався текст, в якому автор пояснював, що орнаментальні мотиви не змінювались упродовж століть, а видозмінювався лише колорит місцевої вишивки. Крім того, в альбомі подано графічне зображення двох чоловічих і двох жіночих сорочок, позначено місця розташування на них вишивок та вміщено низку кольорових і чорно-білих фотографій вишивок з сіл закарпатської Гуцульщини. Називаючи поширені тут техніки вишивання, Ф. Шпала навів ще кілька місцевих назв орнаментальних мотивів.

16. Взірці композиційних схем традиційних вишивок українців Закарпаття, подані Ф. Шпалою для творчих інспірацій майбутнім вишивальницям.

17. Взірці композиційних схем традиційних вишивок українців Закарпаття, подані Ф. Шпалою для творчих інспірацій майбутнім вишивальницям.

Не дивлячись на поверховий опис одягової вишивки українців Закарпаття, публікації Ф. Шпали, особливо його альбом, важливі своїм ілюстративним матеріалом, бо дають змогу характеризувати колорит і орнаментальні мотиви вишивки закарпатських українців, зокрема гуцулів.

До числа дослідників народної культури українців Закарпаття зараховуємо й чеського етнографа і педагога А.Кожмінову, котра у 20-і роки ХХ ст. проживала в Закарпатті, а в с. Ужок та його околицях вела державні курси вишивання. Це дало їй змогу зібрати значний етнографічний матеріал з сіл долини р. Уж, а в численних наукових подорожах по Закарпаттю зібрати матеріал з усіх районів краю до монографічного дослідження «Podkarpatská Rus. Práce a život lidu» [189]. Даючи загальну характеристику життя і побуту закарпатських українців, дослідниця три сторінки присвятила народному одягові та його вишивкам. Крім того, ще три сторінки зайняв опис народного одягу і вишивки гуцулів Рахівщини. При цьому авторка окреслила місцезнаходження вишивки на жіночих, чоловічих та дитячих сорочках, у загальних рисах описала їх колорит і дала перелік назв основних орнаментів. У нарисі про життя і побут закарпатських гуцулів дослідниця, крім уже названих даних про вишивку, частково описала гуцульські «уставки» та відзначила, що гуцульська вишивка налічує понад 200 орнаментів [189, 48-50, 106-108].

18. Жінка, що йде на ріку прати одяг.
Фото початку ХХ ст.,
с. Салдобош (Стеблівка),
нині Хустський р-н.
(Публікувалося в праці
А. Кожмінової, 1922).

Загалом А. Кожмінова подала лише етнографічну характеристику вишивки на одязі. Її мистецтвознавчого аналізу в праці не виявлено. Крім того, дослідниця не виділила локальних варіантів народного одягу і вишивки, не визначила особливостей народного одягу і вишивки етнографічних груп долинян, бойків і лемків. Виняток складають лише гуцули Рахівщини. Але важливо, що А. Кожмінова місцями вживає вирази «давні» («давніші») і «пізніші» («новітні») вишивки. Це дає змогу фіксувати розвиток вишивки, зокрема її колориту, протягом кінця ХІХ ст. – 20-х років ХХ ст. Важливим є й те, що дослідниця додала до праці значну кількість кольорових рисунків і чорно-білих фотографій селян 20-х років ХХ ст. у народному одязі з усіх куточків Закарпаття.

19. Взірці вишитих пазух жіночих сорочок долини ріки Тур'я. Початок ХХ ст. (з публікації А. Кожмінової).

20. Рисунки народного вбрання з Верховини. Вигляд ззаду: сукня «у збірки» зібрана «сильованою кривулею», на талії оперізна червоним «пасом». Рукави сорочки «опліча» із вставленим клином. Дитяче вбрання складається із зібраної довкола пояса сорочки, що оздоблена вишитими стрічками «на знак», має червоний «пас». Початок ХХ ст. (з публікації А. Кожмінової).

ТАБЛИЦЯ 1. Орнаментальні мотиви, подані в таблицях за А.Кожміновою:
 1 - на ту білу кривулю; 2 - на винну галузку; 3 - на команичку; 4 - на закрутку; 5 - на велику закрутку; 6 - на пера; 7 - на великі пера; 8 - на листки; 9 - на ялиночки; 10 - на зірницю (зорю); 11 - на косиці; 12 - на хрестики та косиці; 13 - на стовпчики; 14 - на вогники; 15 - на соколики; 16 - на кінські копита; 17 - на церкви; 18 - по березнянськи;

З мистецтвознавчих праць про народний одяг закарпатських українців часів входження Закарпаття до складу Чехословаччини (1919-1939 рр.) на особливу увагу заслуговує дослідження російського художника і мистецтвознавця С. К. Маковського (1877-1962). Емігрувавши з Росії, він протягом 1920-1925 рр. проживав у Празі, з кінця 1925 р. – в Парижі. Зацікавившись народним мистецтвом українців Закарпаття, він став одним із організаторів вже згадуваної виставки 1925 р. в Празі під назвою «Мистецтво і народ Підкарпатської Русі». Дослідник зібрав значний фактичний матеріал в різних місцевостях Закарпаття. Експонати виставки та зібрані матеріали лягли в основу його праці «Народное искусство Подкарпатской Руси» [96].

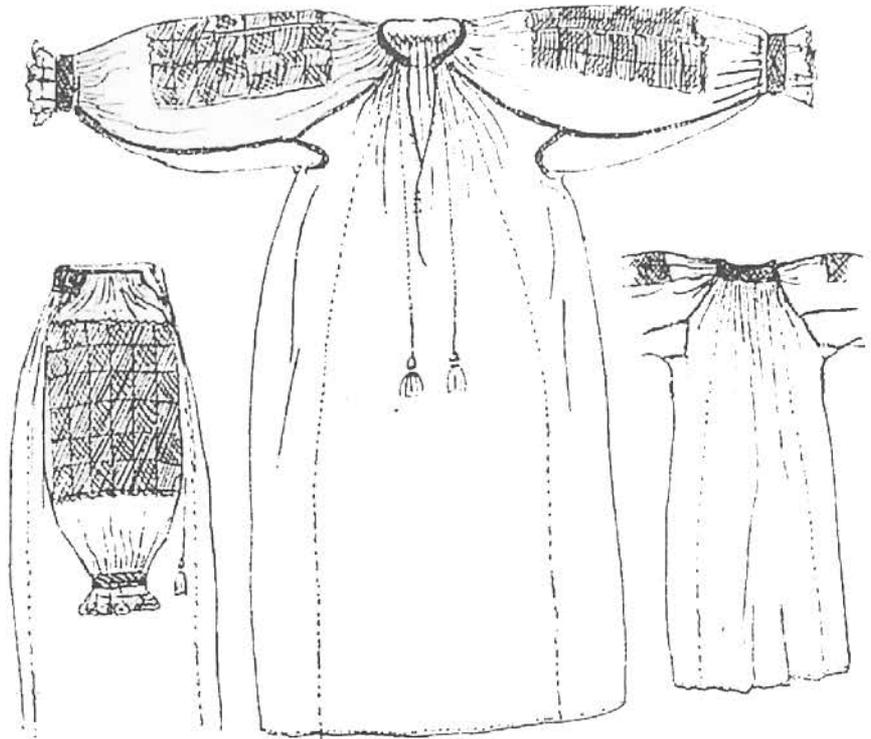
Дослідження С. Маковського складається з чотирьох розділів: різьба, кераміка, одяг і прикраси, вишивка і тканини. Всього у праці 56 сторінок тексту та 100 кольорових і чорно-білих ілюстрацій та фотографій. Значна їх кількість зберігає інформацію про особливості народної вишивки українців Закарпаття першого 30-ліття ХХ ст. [166, 187].

Усі попередники С. Маковського групували й аналізували народну вишивку в її нерозривному зв'язку з кроєм одягу і місцем розміщення на ньому вишивки. Дослідник відійшов від цього принципу і на основі колориту і поширених технік виділив чотири територіальні райони поширення народної вишивки: верховинський, турянський, марамороський, закарпатської Гуцульщини. Кожен із них характеризувався за технікою вишивання і колоритом. Наприклад, він зазначав, що у верховинському районі поширена техніка вишивання хрестиком з домінуючим червоним, синім і чорним кольорами [96, 6-12]. Дослідження С. Маковського важливе як ілюстративним додатком, так і рівнем його аналізу. При цьому автор порушив питання походження народної вишивки закарпатських українців, шукав паралелей у російській вишивці і ткацтві, але так і не зумів знайти.

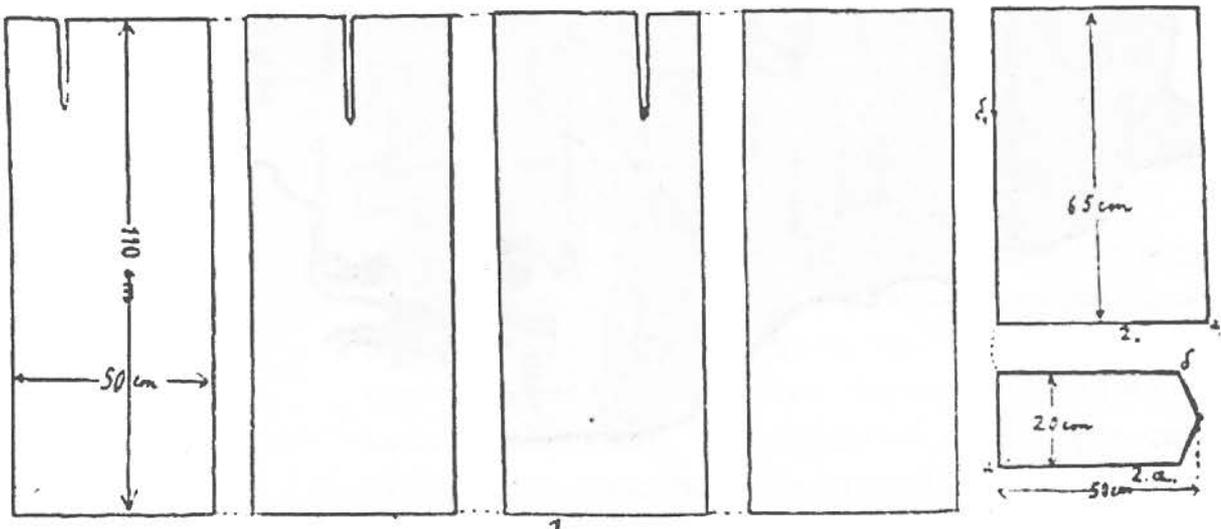
Окупувавши в 1939 р. Карпатську Україну, Угорщина переслідувала все українське, насаджувала угорорусинство і підтримувала тутешняцтво. Це позначилось на етнографічних дослідженнях. Впродовж 1939-1944 рр. вагомим досліджень про народний одяг, окрім статті українського закарпатського етнографа і письменника

Ф. Потушняка (1910-1960), опубліковано не було. У 1943 р. цей автор подав угорською мовою розлогу статтю «Руський народний одяг» у 1-4 числа часопису «Зоря-Најнал» за 1943 рік [190], що видавався місцевим язичієм і угорською мовою.

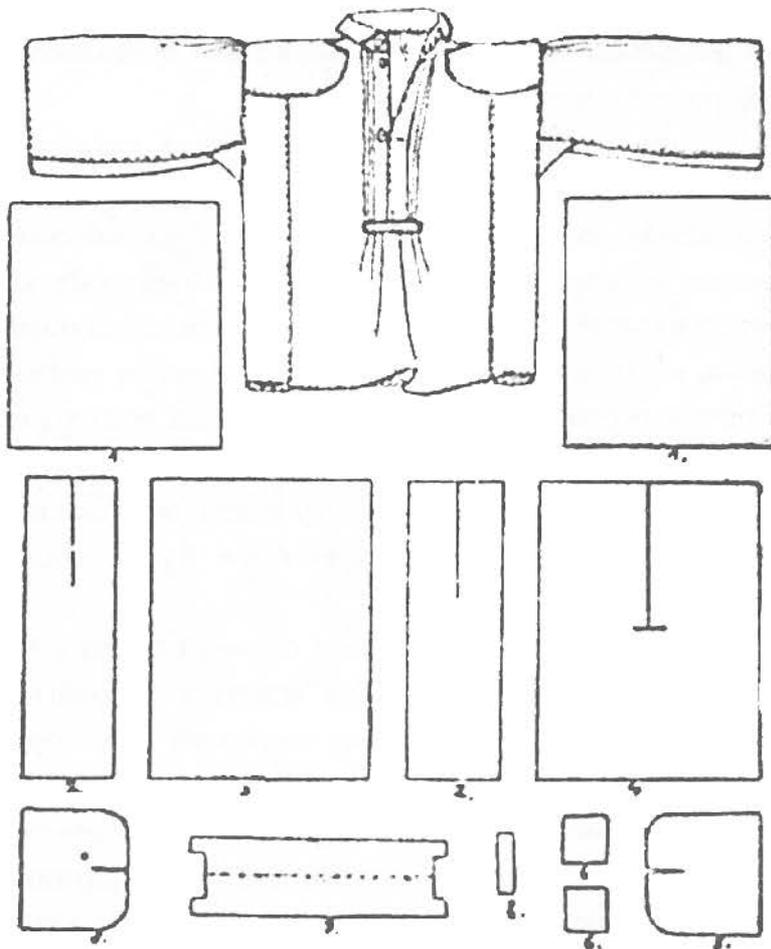
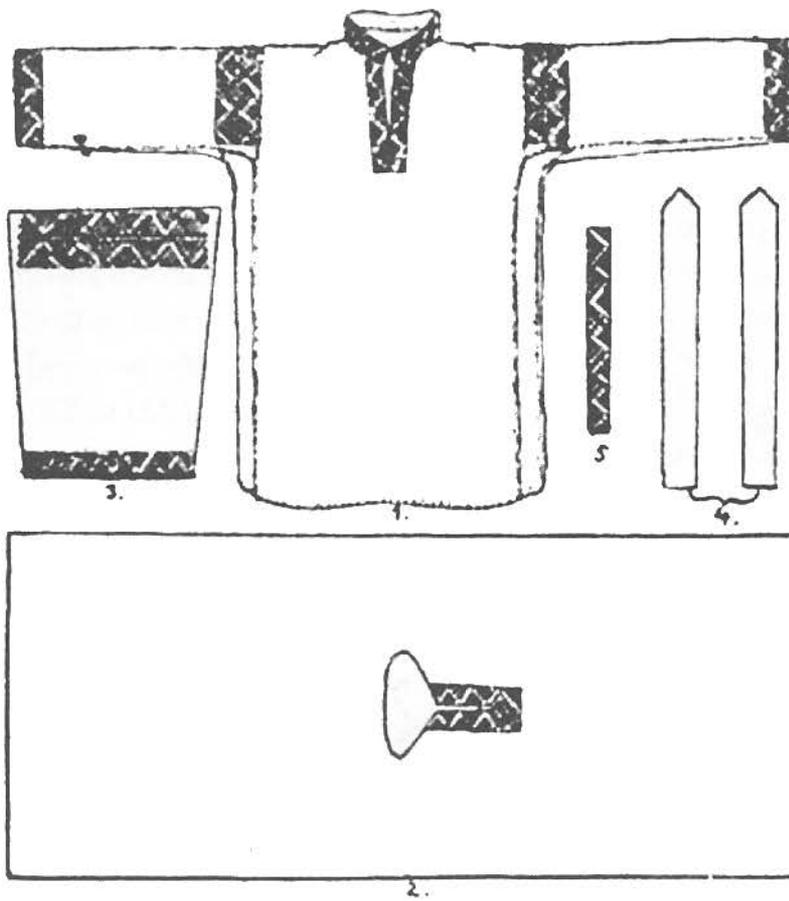
У статті дається виключно етнографічна характеристика народного одягу. Тут подано схеми крою жіночих і чоловічих сорочок, місце розміщення на них вишивок і схематичні зображення орнаментальних мотивів із закарпатської Гуцульщини, марамороської Верховини та долинянських («лемацьких») сіл Закарпаття. Всього в статті наведено 20 таких рисунків [190, 304, 307, 310, 312, 314, 317, 319-320, 322-324].

21. Жіноча сорочка
«заспульниця» та її крій.
(з публікації
Ф. Потушняка «Руський
народний одяг», 1943).

22. Гуцульська сорочка та її крій.
(З публікації
Ф. Потушняка «Руський народний одяг», 1943).

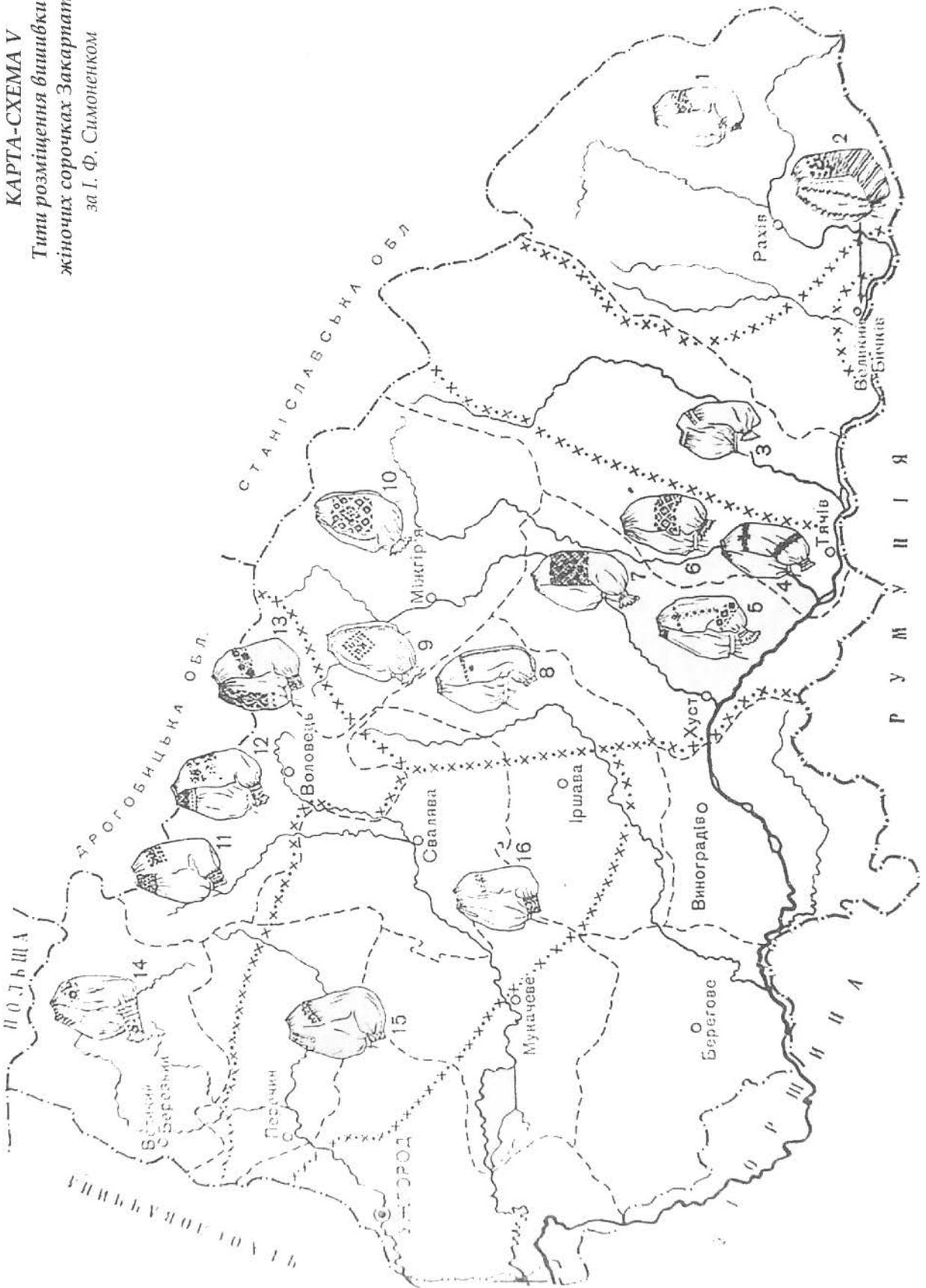
23. Крій чоловічої сорочки.,
с. Великий Бичків, нині
Рахівський р-н.
(З публікації
Ф. Потушняка «Руський народний одяг», 1943).

Дослідження народного одягу, інтер'єру житла та святково-обрядової вишивки в часи входження Закарпаття до складу Радянського Союзу (1945-1991) пов'язане з розгортанням етнографічних і мистецтвознавчих карпатознавчих студій. Уже протягом грудня 1945-1946 та в наступні місяці 1947 р. у Закарпатті працювало кілька фольклорно-етнографічних експедицій Інституту мистецтвознавства фольклору та етнографії АН УРСР та Інституту етнографії АН СРСР (м. Москва). Учасники експедицій збирали польовий матеріал про матеріальну і духовну культуру українців Закарпаття. Експедиції названих наукових установ працювали до 1947 року [145, 63]. Учасник експедицій, відомий український етнограф І. Ф. Симоненко узагальнив зібрані польові матеріали у статті про побут українського населення Закарпаття [145, 63-89]. Поряд з матеріалами про побут закарпатських українців автор статті дав достатньо повний етнографічний опис жіночого одягу ряду сіл Іршавського і Хустського районів. Крім того, на основі зібраних польових матеріалів І. Ф. Симоненко виділив шість локальних комплексів місцевого одягу. Характеризуючи кожен з них, дослідник дав загальний опис вишивальних орнаментів та місця їх розміщення на жіночому одязі.

Згодом І. Ф. Симоненко спробував висвітлити вишивки народного одягу українців Закарпаття з мистецтвознавчих позицій. У 1957 р. він опублікував статтю «Народна вишивка Закарпаття», в якій, аналізуючи поширені в краї техніки вишивання, орнаментальні мотиви і їх назви, виділив шістнадцять типів розміщення вишивок на жіночих сорочках та торкнувся питання виникнення вишивки на одязі [146, 56-85]. Названа стаття І. Ф. Симоненка написана в історико-етнографічному ключі, оскільки в ній композиція й колорит вишивки не були піддані мистецтвознавчому аналізу.

У 1959 р. І. Ф. Симоненко у спільній статті з І. О. Добрянською на основі музейних колекцій та польових матеріалів розглянули проблему типології і колориту західноукраїнської вишивки. Вони виділили такі типи орнаментів: геометричний, геометричний у поєднанні зі стилізованим рослинним, рослинний, зооморфний у сполученні з геометричним чи рослинним. З названих типів

КАРТА-СХЕМА V
Типи розміщення вишивки на
жіночих сорочках Закарпаття
за Г. Ф. Симоненком

Після появи публікацій І. Ф. Симоненка та М. М. Шмельової народний одяг українців тривалий час у дослідженнях не висвітлювався. Лише в 1972-1978 рр. з'явилося кілька публікацій О. В. Полянської, в яких давалася історико-етнографічна характеристика народного одягу та вишивки закарпатських українців. Описуючи чоловіче і жіноче вбрання гуцулів Рахівщини, вона відзначила окремі особливості місцевої вишивки на одязі, навела чотири кольорові фотографії чоловічого, жіночого і дитячого одягу та дві фотографії нагрудної вишивки чоловічої сорочки [137, 57-65]. В окремій публікації дослідниця висвітлила деякі риси народного одягу і вишивки інших районів Закарпаття [140, 23-29] та прослідкувала взаємозв'язки в одязі різних етнічних груп краю [138, 65-68].

Результати своїх досліджень О. В. Полянська узагальнила у кандидатській дисертації «Украинская народная одежда Закарпатья: (этнические взаимосвязи и локальные особенности)» [139]. У названих публікаціях вона ґрунтовно дослідила народний одяг українців Закарпаття, але при характеристиці вишивки лише навела загальні відомості про поширені тут техніки вишивання, орнаментальні мотиви та розміщення вишивок на одязі. Проте, публікації О. В. Полянської важливі своїм ілюстративним матеріалом. Дослідниця виділяє чотири локальних комплекси вбрання українців Закарпаття кінця ХІХ – початку ХХ ст. При їх характеристиці вона характеризує силует строю. З 80-х років ХХ ст. народний одяг українців Закарпаття вивчався у дослідженнях про народний одяг українців Західної України чи в загальноукраїнському контексті.

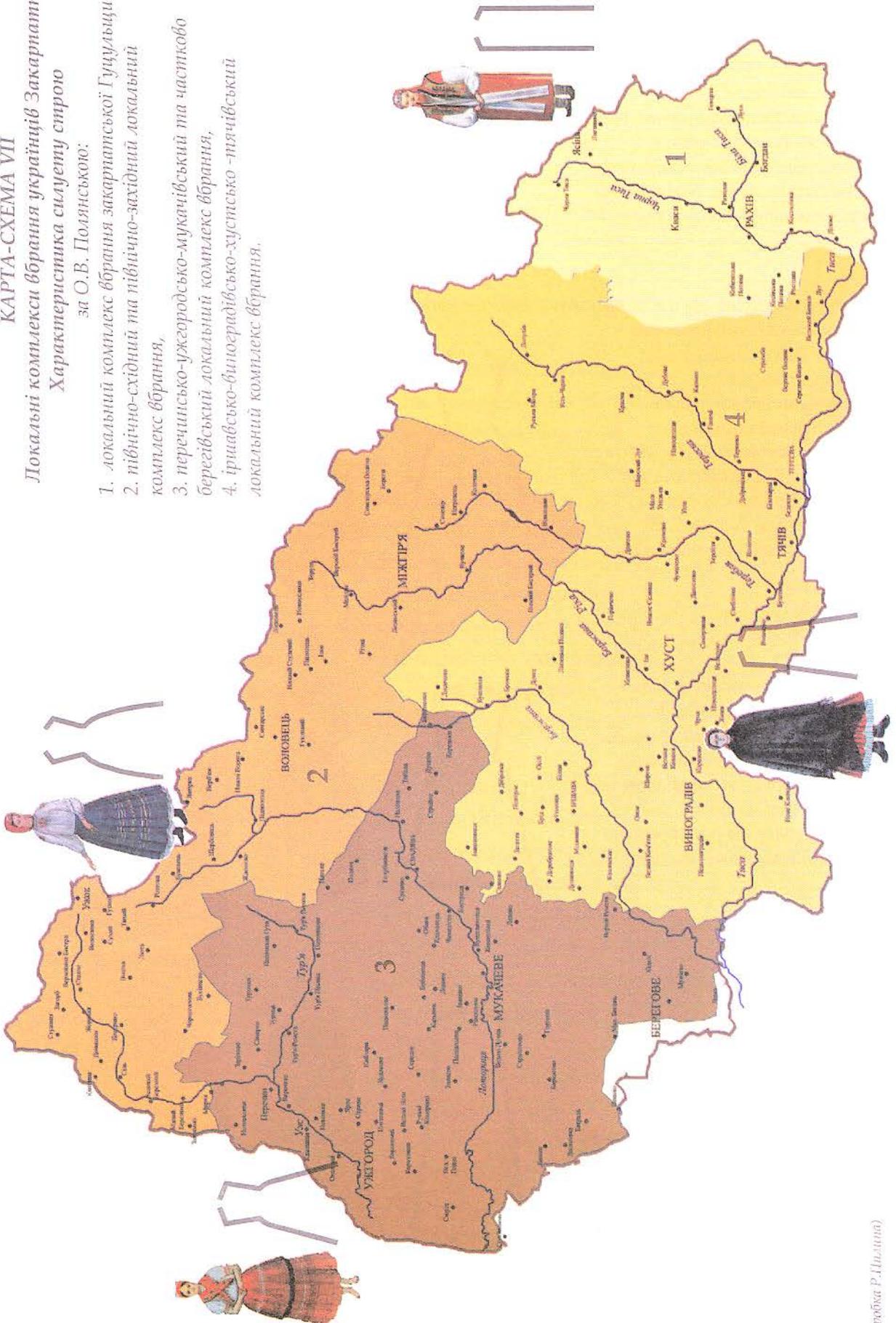
Українські етнологи, аналізуючи народний одяг і його вишивку, зосереджували увагу не лише на їх загальноетнічних особливостях, але й на локально-етнографічних. У поле їх зору потрапила народна вишивка гуцулів і бойків, у тому числі тих, які проживають у Закарпатті. Історико-етнографічний підхід до вивчення художніх особливостей вишивки українців Карпат чітко простежується у дослідженнях К. І. Матейко про бойківський і гуцульський народний одяг [105, 142-149; 103, 66-74; 108] та у спільній публікації К. І. Матейко і О. В. Полянської про гуцульський народний одяг [106, 189-203].

КАРТА-СХЕМА VII

Локальні комплекси вбрання українців Закарпаття.
Характеристика сучасного строю

за О.В. Полянською:

1. локальний комплекс вбрання закарпатської Гуцульщини,
2. північно-східний та північно-західний локальний комплекс вбрання,
3. перецьсько-ужгородсько-мукачівський та частково берегівський локальний комплекс вбрання,
4. іршавсько-виноградівсько-хустсько-тячівський локальний комплекс вбрання.

(Розробка Р.Цицка)

1. Локальний комплекс вбрання закарпатської Гуцульщини. Поширений у східній частині Карпат, від верхів'я р. Чорна Тиса до с. Ділове Рахівського р-ну. Цей локальний комплекс строю характерний прямолінійністю і строгістю силуету, багатством та різноманітністю декорування.

2. Північно-східний та північно-західний локальний комплекс вбрання. За сучасним територіально-адміністративним поділом цей тип вбрання охоплює Великоберезнянський, Воловецький, Міжгірський, Свалявський та частково Хустський райони. Силует строю видовжений, дзвоноподібний, щільно прилягає по талії.

3. Перечинсько-ужгородсько-мукачівський та частково берегівський локальний комплекс вбрання. Силует третього комплексу вбрання характерний приталеними лініями плечової частини одягу та розширеними донизу лініями поясного вбрання.

4. Локальний комплекс вбрання охоплює Іршавський, Виноградівський, Хустський, Тячівський райони. Силует четвертого типу строю характерний видовженою, звуженою формою.

ТАБЛИЦЯ 2. Силуети основних типів строю українців Закарпаття за О.В. Полянською. Розробка Р.Пилипа

Історико-етнографічну характеристику народного одягу і його вишивки у гуцулів, бойків і лемків, у тому числі закарпатських, у кількох публікаціях подала Г. Г. Стельмащук. У 1989 р. вона опублікувала розділ «Одяг» у книзі «Украинские Карпаты. Культура», в якому ґрунтовно характеризується народний одяг гуцулів, бойків і лемків. При цьому дослідниця зауважила, що локальні особливості одягу найбільш виразно проявляються в характері елементів і мотивів орнаменту, його композиції та колориті. Даючи характеристику названих етнографічних груп українців, дослідниця послідовно розкриває й особливості вишивки на одязі [157, 94-109].

З числа аналогічних досліджень своєю фундаментальністю виділяється монографічне дослідження К. І. Матейко «Український народний одяг». У ньому наводяться нові дані про техніки вишивання, колорит та основні орнаментальні мотиви вишивки на одязі. У розділі про комплекси одягу етнографічних районів України, дослідниця виділила параграф «Карпати і Прикарпаття», в якому кількома кольоровими малюнками ілюстровано жіночий народний одяг українців Закарпаття початку ХХ ст. Характеризуючи жіночий одяг закарпатських українців, дослідниця відзначила різнобарв'я вишивок на сорочках та вишивання «кучерявим стібом» поверх збірок – «морщіння» на рукавах і зап'ясті [107, 204-205].

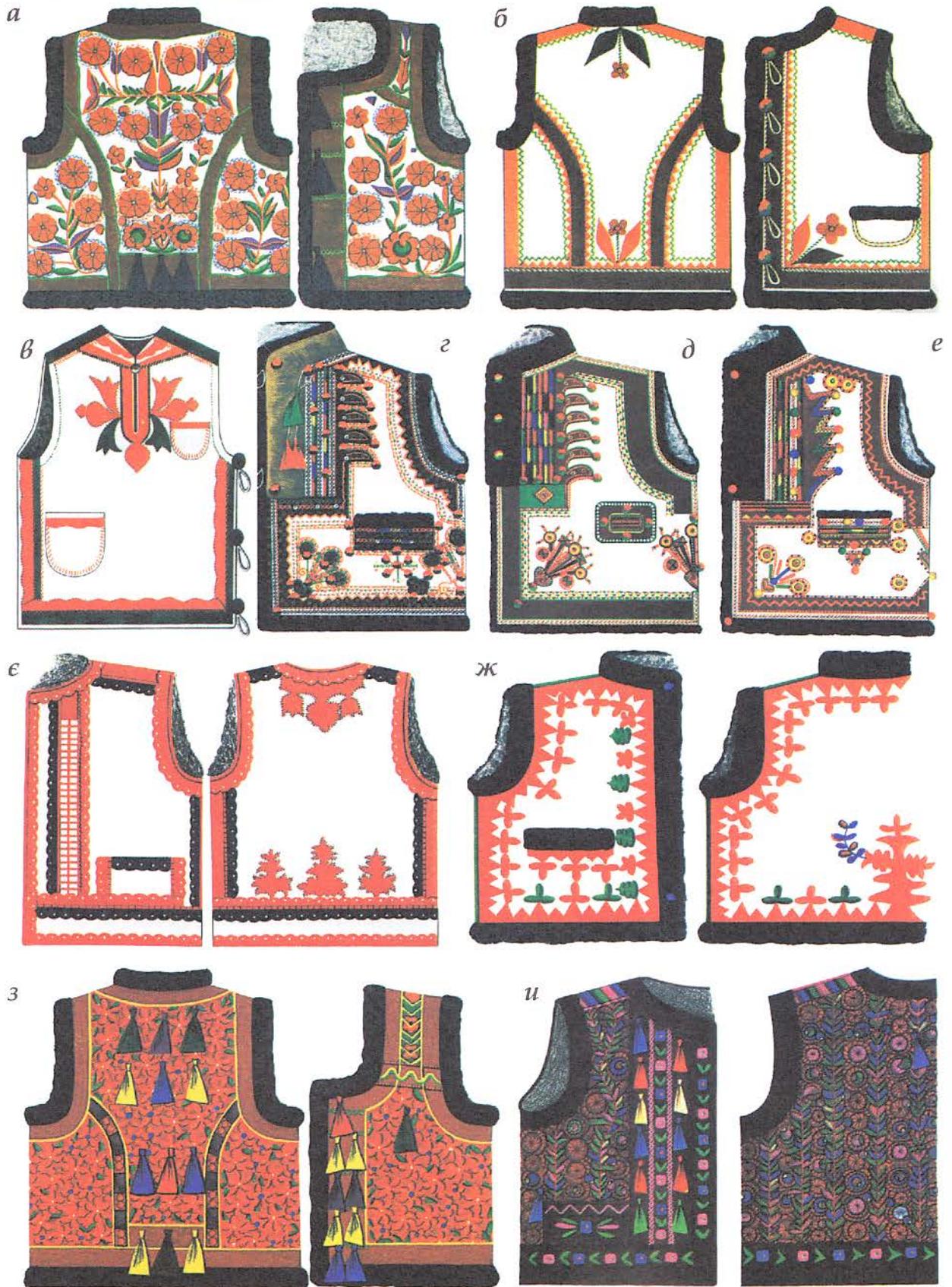
Історико-етнографічну характеристику крою, оздоблення і вишивки безрукавних кожухів (кептарів, бунд) українців Карпат подала І. І. Карпинець. У публікаціях про кептарі вона характеризує їх крій і вишивку у Рахівському, Тячівському, Хустському і Воловецькому районах Закарпатської області [68, 75-78; 70; 69, 52-53].

Особливості крою, оздоблення, в тому числі вишивки, безрукавних кожухів (кептарів, бунд) українців Карпат ґрунтовно висвітлила Ганна Горинь. У своєму монографічному дослідженні про шкіряні промисли західних областей України другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. вона дала історико-етнографічну характеристику крою, оздоблення і вишивки безрукавних кожухів Рахівського, Тячівського і Хустського районів Закарпатської області. Крім того, у дослідженні наведено дві кольорові ілюстрації закарпатських безрукавних кожухів – «кептаря» з с. Ясіня Рахівського району та «бунди» з с. Данилова Хустського району [34, 49-57, 63-72].

КАРТА-СХЕМА VIII
 Поширені типи кентарів та бунд
 Закарпаття
 за І.І. Карпинець

(малюнок І.І. Карпинець).

ТАБЛИЦЯ 3. Кептарі Закарпаття: а - «бунда», жіночий кептар, с. Синевир; б - жіночий кептар, с. Нижні Ворота; в - «камазоля», чоловічий кептар, с. Нижні Ворота; г - кептар, с. Ясіня; д - кептар, с. Богдан; е - кептар, с. Кобилецька Поляна; е - Чоловічий кептар, с. Великий Бичків; ж - жіночий кептар, с. Великий Бичків; з - «бунда», жіночий кептар, с. Сокирниця; и - передня та задня спинки кептаря, с. Бедевля. (Малюнок І. І. Карпинець).

27. Зимовий одяг
дівчини з с. Ворохта
Яремчанського р-ну., нині
Івано-Франківська обл.
Малюнок
О.Л. Кульчицької, 1933 р.

Досліджень 1945-1991 рр. про традиційну народну вишивку українців Закарпаття як художнього явища небагато. Вони велись виключно в контексті вивчення художньої вишивки українців Західної України чи в загальноукраїнському контексті. До таких публікацій належить альбом орнаментальних мотивів народної вишивки українців Західної України відомої художниці О. Кульчицької, в якому вміщено взірці народної вишивки із Закарпаття [86]. Ряд питань поширення технік вишивання, орнаментальних мотивів, колориту та ілюстрацій одягу із Західної України, в тому числі Закарпаття, подала в своєму науково-популярному нарисі І. Гургула [41, 23-33].

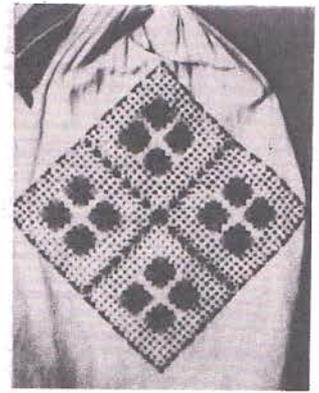
Мистецтвознавчий аналіз народної вишивки українців Західної України характерний для наукових досліджень Р. В. Чугай (Р. В. Захарчук-Чугай). У 1988 р. вона, характеризуючи вишивки українців Карпат, відзначила

КАРТА-СХЕМА ІХ
Основні типи строю
західних областей
України.
(Опубліковано в праці
О.Л. Кульчицької), 1959 р.

особливості орнаментальних мотивів, їх композицію і колорит [178]. У працях «Бойківщина» і «Гуцульщина» Р. Чугай проаналізувала вишивку бойків [178, 275-280], а в 1987 р. – гуцулів [54, 379-388]. У названих публікаціях містилися матеріали з Рахівського, Міжгірського і Воловецького районів Закарпатської області.

На особливу увагу заслуговує мистецтвознавче дослідження Р. В. Захарчук-Чугай «Українська народна вишивка: західні області УРСР», в якому ґрунтовно висвітлено техніки вишивання, композиційна структура вишивок і образність їх орнаменту та подано характеристику локальних художніх особливостей вишивки. Дослідниця наголосила, що вишивка на одязі українців Закарпаття демонструє різноманітність її композиційно-орнаментальних типів і багатство колористичного вирішення. На їх основі авторка виділила сім районних осередків

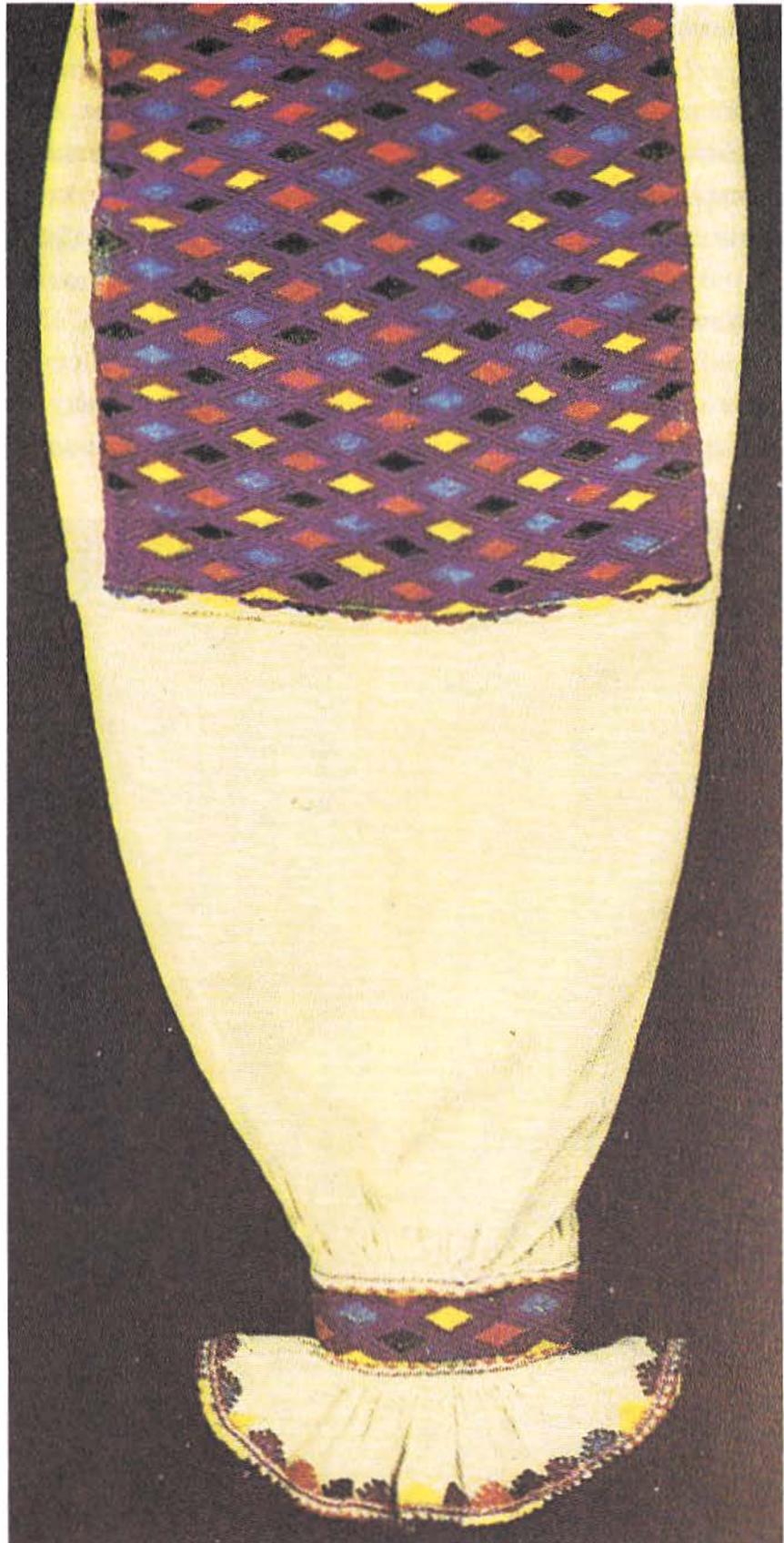
28. Рукав жіночої сорочки.
XIX ст.

(Візерунок «ружа» поширений у верхів'ї р. Теребля), нині Міжгірський р-н.
Домоткане полотно, льон, заповоч, мережка, гладь, стебнівка.
Львівське відділення ІМФЕ, №77477.

29. Головні убори - стрічки (фрагмент).
Початок XX ст.
Вовна, шовк, гладь, стебнівка.
Львівське відділення ІМФЕ, № 22859.

вишивального мистецтва в українців Закарпаття [55, 120]. Визначення нею вишивальних центрів за територіально-адміністративними районами не зовсім виправдане і потребує подальшого уточнення.

30. Рукав жіночої сорочки.
Початок ХХ ст.,
м. Хуст.
Домоткане полотно,
льон, заплоч, гладь,
обметування,
настилування, перебір.
Львівське відділення
ІМФЕ, № 64877.

Дослідження Р. В. Захарчук-Чугай цінне для нас високим фаховим рівнем аналізу народної вишивки й тим, що у праці подано п'ять кольорових ілюстрацій народної вишивки українців з різних районів Закарпаття [55, 70, 93, 105, 123, 130].

Протягом 1967-1970 рр. в Україні вийшло друком шеститомне видання «Історія українського мистецтва». У 2-4 томах дослідження розглянуто питання теорії, еволюційного розвитку і локальних варіантів української народної вишивки. Високий фаховий рівень історико-мистецтвознавчого аналізу народної вишивки цього дослідження може бути орієнтиром при вивченні народної вишивки українців Закарпаття [92, 400-413; 124, 372-380; 87, 276-284; 172, 329-339].

Для осмислення історичного розвитку і особливостей народної вишивки українців Закарпаття вкрай важлива праця «Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва», на сторінках якої йдеться про народну вишивку українців як один із видів декоративно-прикладного мистецтва [105].

Загалом протягом 1945-1991 рр. народний одяг українців Закарпаття став предметом вивчення багатьох українських етнографів, проте народна вишивка ними трактувалась лише в історико-етнографічному аспекті. Мистецтвознавче дослідження народної вишивки закарпатських українців велось в загальноукраїнському чи карпатоукраїнському контекстах.

31. Рукав жіночої сорочки.
Початок ХХ ст.,
с. Синевир, нині
Міжгірський р-н.
Домоткане полотно,
настилування, гладь,
перебір, обметування.
Львівське відділення
ІМФЕ, № 77531.

32. Жіноча сорочка.
Початок ХХ ст.,
с. Синевир, нині
Міжгірський р-н.
Домоткане полотно,
заполоч, настилування,
рясування.
Львівське відділення
ІМФЕ, №76627.

Вишивка на одязі, на інтер'єрних і святково-обрядових тканинах українців Закарпаття займає важливе місце в працях дослідників періоду незалежної України (1991-2009). Народну вишивку українців Закарпаття сьогодні вивчають і теоретично осмислюють як етнографи, так і мистецтвознавці.

Історико-етнографічні описи і характеристики народного одягу українців Закарпаття зустрічаємо в окремих публікаціях сучасних закарпатських авторів. Кілька описів народного одягу видав науковий працівник Закарпатського краєзнавчого музею І. Грибанич. Дві публікації про жіноче вбрання українців долинян р. Боржава [36, 137-139] та про народний одяг с. Хижа і його околиць [39, 185-186] він надрукував у просвітянському календарі. Крім детального опису складових одягу, в названих статтях визначено місце розташування, орнаментальні мотиви та колорит вишивок. Ще дві публікації І. Грибанича характеризують народний одяг гуцулів Рахівщини. В одній із них дається характеристика складових чоловічого і жіночого комплексів одягу та у загальних рисах описано їх вишивку [38, 101-121], а в другій дається опис народного одягу із с. Великий Бичків та його околиць, де поруч з гуцульською жіночою сорочкою побутувала ще й так звана «волоська» сорочка. Автор публікації слушно відзначив, що в околицях Великого Бичкова у крої і вишивці жіночого одягу помітні певні румунські впливи [39, 241-245]. Такого ж загального характеру і публікація І. Грибанича про народний одяг Воловецької Бойківщини [37, 159-165].

Детальний історико-етнографічний опис народного одягу українців долини р. Тересля опублікував науковий працівник Закарпатського музею народної архітектури і побуту В. В. Коцан. Опираючись на зібрані ним польові етнографічні матеріали та колекцію народного одягу «Музею етнографії пониззя р. Тереслі» (с. Буштино, Тячівський р-н), автор дослідження дав загальний опис технік вишивання, колориту і орнаментальних мотивів жіночих і чоловічих сорочок та безрукавних кожухів «бунд» [83, 118-127]. Згодом він опублікував змістовну статтю про іноетнічні запозичення в одязі долинян Мараморощини кінця ХІХ – початку ХХ ст. Даючи загальну характеристику

жіночих і чоловічих комплексів одягу, В. Коцан побіжно назвав поширені тут техніки, домінуючі орнаментальні мотиви та колорит місцевих вишивок [82, 188-198].

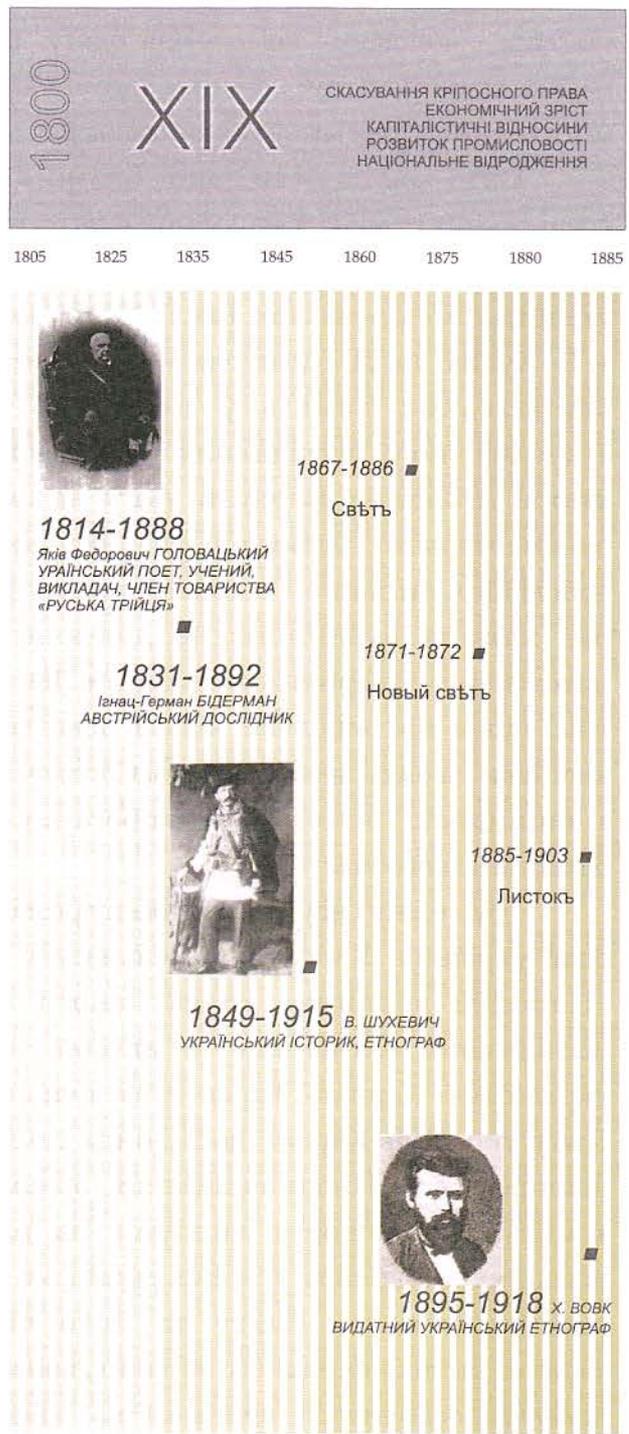
Слід зазначити, що історико-етнографічні дослідження вивчають народний одяг та вишивку українців Закарпаття в загальнокарпатському та загальноукраїнському контекстах. Так, Г. Стельмащук у співавторстві з Г. Худик та Д. Дмитриків детально висвітлили одяг карпатських лемків у першому томі історико-етнографічного дослідження «Лемківщина». При цьому автори публікації звернули увагу на окремі особливості орнаментальних мотивів і колориту вишивок жіночого, чоловічого, дитячого і весільного одягу [158, 324-346]. Для нас названа публікація, не дивлячись на відсутність матеріалів із закарпатської частини Лемківщини, важлива тим, що в ній виділено кілька локальних особливостей вишивки на одязі лемків Східної Словаччини, які співзвучні з вишивкою лемків Великоберезнянського району Закарпатської області.

Грунтовну і науково виважену розвідку про народний одяг українців Карпат Г. Стельмащук подала у розділі «Народне вбрання» колективного монографічного дослідження «Етногенез та етнічна історія населення українських Карпат». Характеризуючи етнічні особливості одягу українців Карпат, дослідниця сумлінно опрацювала поширені тут техніки вишивання, орнаментальні мотиви, композиції і колорит вишивки на одязі. При цьому дослідниця виділила етнічно українські та запозичені від сусідів елементи одягу та його вишивки. Даючи характеристику народного вбрання, вона звернула увагу на локальні особливості вишивки на одязі. Зокрема, нею проаналізовано певні особливості оздоблення кептарів і сердаків у гуцулів Рахівщини та сорочок у закарпатських бойків [155, 317-365].

Особливості народної вишивки Східних (українських) Карпат досліджено у працях Р. Захарчук-Чугай. Так, у 2002 р. в окремому розділі колективного монографічного дослідження «Лемківщина», вона детально висвітлила народну вишивку карпатських лемків. Важливо, що дослідниця дала характеристику як вишивки на одязі та інтер'єрних і святково-обрядових тканин, так і різних технік

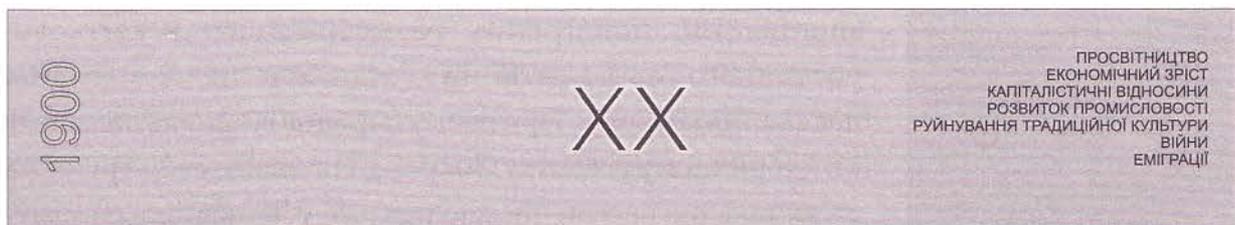

ТАБЛИЦЯ 4. Обкладинки основних видань про традиційну народну вишивку українців Закарпаття:
 а - публікації з 20-х років ХХ ст.; б - видання 1945-1990 років; в - монографії вітчизняних науковців 1991-2012.

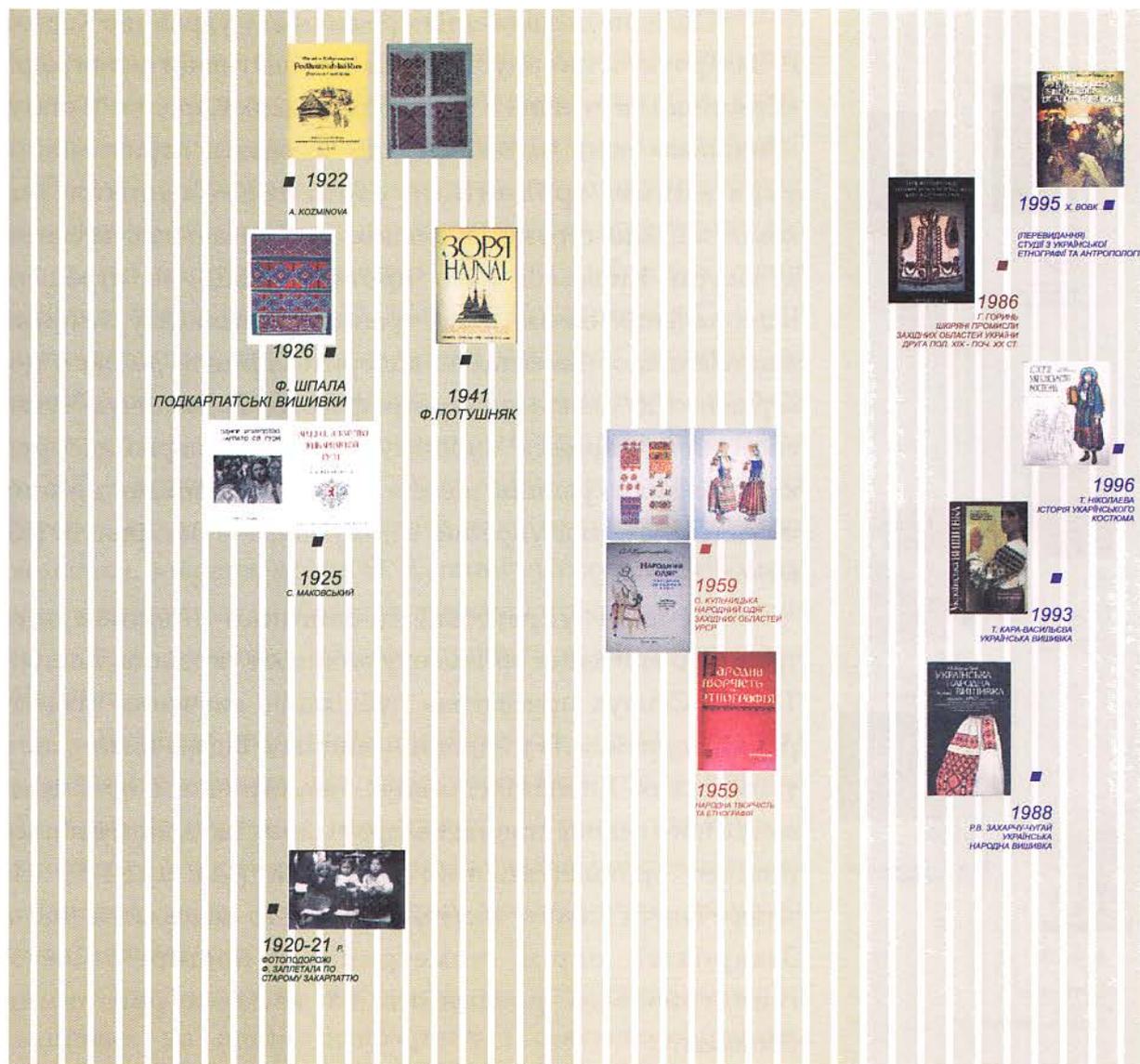

АВСТРО-УГОРСЬКА ІМПЕРІЯ

ТАБЛИЦЯ 5. Хронологічна таблиця публікацій про народну вишивку українців Закарпаття. Історіографія досліджень народної вишивки українців Закарпаття за хронологічним принципом поділена на чотири групи. Це дає змогу визначити стан вивченості вишивки закарпатських українців у науковій літературі, на кожному історичному зрізі.
 (Розробка Р.Пилипа).

1905 1910 1915 1920 1925 1930 1935 1940 1945 1950 1955 1960 1965 1970 1975 1980 1985 1990 1995

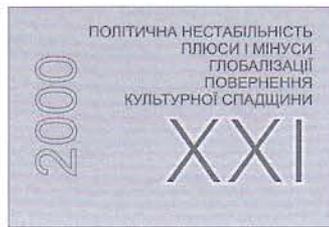

АВСТРО-УГОРСЬКА ІМПЕРІЯ 1919 - 1938 ЧЕХОСЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА 1938 - 1944 ГОРТИВСЬКА УГОРЩИНА 1944-1991. РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД. СОЦІАЛІЗМ. УКРАЇНСЬКА ДЕМОКРАТИЧНА ДЕРЖАВА

В публікаціях XIX – початку XX ст. народна вишивка українців Закарпаття в силу історичних обставин практично не вивчалась.

В етнографічних і мистецтвознавчих публікаціях 20-30-х років XX ст. частково висвітлювались окремі особливості закарпатської вишивки, зокрема побіжно описувалось багатство її орнаментальних мотивів, композиції, колориту та локально-територіальних особливостей.

У працях радянських дослідників 1945 - 1990 рр. в основному розглядалися техніки вишивки, орнаментальні мотиви та їх розміщення на вбранні й лише в кількох мистецтвознавчих працях частково з'ясувались особливості народної вишивки українців Закарпаття.

2002 2004 2008 2010 2012

УКРАЇНСЬКА
ДЕМОКРАТИЧНА
ДЕРЖАВА

Вітчизняні мистецтвознавці та етнологи 1991-2009 рр., прагнучи осмислити і теоретично узагальнити народну вишивку українців Карпат, охарактеризували найпомітніші риси вишивки закарпатських гуцулів, долинян та бойків.

вишивання, поширених геометричного і квітково-рослинного орнаментів та домінуючі на Лемківщині поєднання кольорів. При цьому народна вишивка подається в її історичному розвитку. Зокрема, виділяються 20-і роки ХХ ст. як такі, що внесли чимало новацій у лемківську народну вишивку [56, 256-278].

Ще одне дослідження про вишивку українців Карпат Р. Захарчук-Чугай опублікувала в колективній монографії «Етногенез та етнічна історія українських Карпат». У статті «Вишивка» вона наголошує, що збережені карпатськими українцями традиційні ознаки орнаментально-композиційної структури вишивок, розвиваючись на основі культури Київської Русі, протягом віків не втрачали національних ознак. Вони трансформувалися у техніках вишивання, орнаментах та колориті і дійшли до нас у довершених духовно-мистецьких формах. Р. Захарчук-Чугай висвітлила народну вишивку всіх етнографічних груп карпатських українців, подала ілюстрації вишивок з різних областей Західної України, в тому числі із Закарпаття [55, 649-667].

Сучасні українські дослідники продовжують традицію вивчення орнаменту вишивки українців Карпат. Так, Л. Семчук присвятила публікацію вивченню геометричних орнаментів у народній вишивці. Відзначивши, що в українських Карпатах домінує геометричний орнамент, вона в його основу ставить квадрат і ромб, що доповнюються різними орнаментальними мотивами [144, 142-145]. Не заперечуючи такого твердження, варто зауважити, що в Закарпатті, окрім геометричних, поширені ще й геометризовані рослинний та квітково-рослинний орнаменти.

Фундаментальне історико-етнографічне дослідження генези, історії, еволюції форм і стилістики української орнаментики здійснив М. Селівачов. Він розглядає традиційну орнаментуку як особливу систему художньої інформації та уточнює зміст орнаментальних мотивів. Автор досліджує орнаментуку вишивки, виділяє домінуючі в ній мотиви та територіальні типи [143]. Наукове дослідження М. Селівачова важливе для розуміння змісту і символіки української національної художньої вишивки, її етнічного та історичного змісту.

Символіці українського вишиваного рушника як предмету декоративно-прикладного мистецтва присвячена публікація С. Стефанович, в якій ідеться про різні групи рушників та їх місце у побуті, святах і обрядах, в оздобленні житла і т. п. [160, 120-123].

Значний поступ українські дослідники зробили і в розробці теоретичних питань народного мистецтва, виділенні основних форм традиційної народної вишивки. Особливої уваги заслуговують теоретичні статті М. Станкевича. Автор, розробляючи питання теорії щодо традиції [153, 91-99] та етнонаціональних ознак народного мистецтва, наголошує, що саме через них проявляється генетичний код нації, що народне мистецтво є одним із базових рівнів етнічної ідентичності [152, 176-179]. Дослідження С. Станкевича дають ключ до розуміння народної вишивки, як однієї з тих важливих складових, які допомагають з'ясувати рівень етнонаціональної ідентичності українців Закарпаття у ХІХ – першій половині ХХ ст. Крім того, викликають інтерес кілька загальних праць про техніки української вишивки, зокрема, праця О. Кулинич-Стахурської [85], що характеризується глибоким вивченням процесу вишивання на основі музейних зразків вишивок з різних регіонів України.

Всебічно висвітлила особливості етапів розвитку української вишивки від часів і зародження до сьогодення Т. Кара-Васильєва у монографії «Історія української вишивки». У виданні широко представлені унікальні зразки вишивки, серед яких є взірці традиційного вишивки українців Закарпаття [82].

Огляд історико-етнографічних досліджень народної вишивки на одязі, інтер'єрних і святково-обрядових тканинах свідчить, що у цих працях традиційна вишивка українців Закарпаття характеризувалась в основному у загальних рисах. Вони не розкривають етапів і напрямків розвитку традиційної вишивки українців Закарпаття, її колориту та орнаментики. А кілька мистецтвознавчих публікацій 20-30-х років ХХ ст. хоча й піднімають питання унікальності місцевої вишивки, проте не розкривають всіх її локальних особливостей, багатства орнаментальних мотивів, композиції та колориту, а тим більше її естетично-художньої ролі в етнонаціональній самоідентифікації українців Закарпаття.

У працях українських мистецтвознавців в цілому ґрунтовно висвітлено особливості, багатство та художньо-естетичну вартість вишивки українців Карпат. Найбільш повно вивчена вишивка на одязі галицьких гуцулів, бойків і лемків, значно слабше – вишивка на одязі локальних груп закарпатських гуцулів, бойків і лемків. Крім того, майже не вивчалась народна вишивка етнографічної групи українців-долинян Закарпаття.

Тому важливо було, спираючись на власні польові дослідження, музейні колекції та праці попередників, заповнити прогалини у вивченні традиційної народної вишивки українців Закарпаття.

6) Лемківський

5) Південно-західний

2) Бойківський

УЖГОРОД

МУКАЧЕВЕ

БЕРЕГОВЕ

ВИНОГРАДІВ

ВОЛОВЕЦЬ

КАРТА-СХЕМА X
 Територіально-етнографічні типи вишивки
 на народному одязі:

- 1 – гуцульський; 2 – бойківський;
 3 – мараморський; 4 – «волоської» сорочки;
 5 – південно-західний; 6 – лемківський.

1

2

3

4

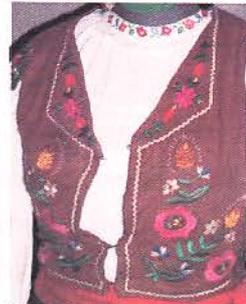
5

6

7

8

9

10

11

12

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

ТАБЛИЦЯ 8. Безрукавне плечове вбрання українців Закарпаття кінця XIX – першої половини XX ст.: 1-2 – пуслик, с. Біловарці, Тячівський р-н.; 3 – сукняна безрукавка; 4-5 – хутряна безрукавка; 6 – лайбик, Хустський р-н.; 7 – камазоля, с. Річка, Міжгірський р-н.; 8 – вишита безрукавка, Великоберезнянський р-н.; 9 – камазоля, с. Розтока, Міжгірський р-н.; 10 – візитка, Воловецький р-н.; 11 – вишитий лайбик, с. Щербовець, Воловецький р-н.; 12 – камізьелька, м. Ужгород; 13 – камізьелька, с. Хижа, Виноградівський р-н.; 14 – шкіряна безрукавка, Воловецький р-н.; 15 – фрагмент плетеного лайбика, Хустський р-н.; 16 – лайбик, с. Синевирська Поляна, Міжгірський р-н.; 17 – бунда, с. Стеблівка, Хустський р-н.; 18 – бунда, с. Діброва, Тячівський р-н.; 19-21 – бунда, с. Діброва, Тячівський р-н.; 22-24 – жіночі бунди, Тячівський р-н.; 25 – жіноча бунда, с. Біловарці, Тячівський р-н.; 26 – жіноча бунда, с. Солотвино, Тячівський р-н.; 27 – чоловіча бунда, Тячівський р-н.; 28-29 – чоловічі бунди, Тячівський р-н.; 30 – кептар, с. Богдан, Рахівський р-н.; 31 – кептар, с. Лазещина, Рахівський р-н.

лиси

косички з китицями

білі маленькі гудзики

силянка

повуди

кучері

китиці

капслі

сап'янові зубці

гудзики з петелькою

кишені прорізні

закручені вусики

косиці

77. Кожушана безрукавка-кептар. Початок XX ст.,

с. Лазецина, нині
Рахівський р-н.

Шкіра, гарус, заполоч,
гладь, стебнівка.

Фонди ЗМНАП:
інвентарний
№ Е-1847/4232.

78. Кептар жіночий.

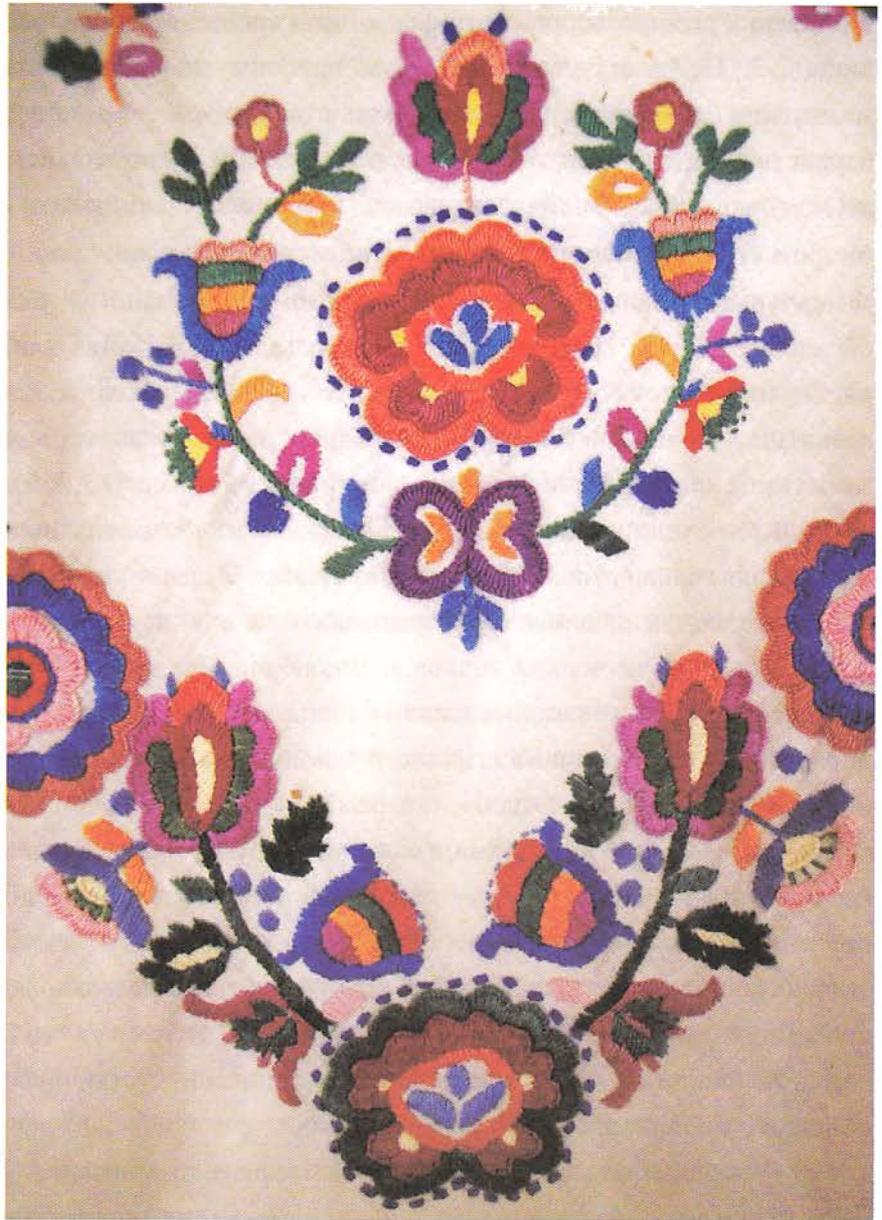
Початок XX ст.,
м. Рахів.

Шкіра, гарус, заполоч,
гладь, стебнівка, бісер.

Фонди ЗМНАП:
інвентарний № Е-2640.

86. Хустка.
Перша половина XX ст.
Нині Міжгірський р-н.
Фабричне полотно, гладь
за контуром малюнку.
Експозиція ЗКМ.

87. Хустка.
30-і роки XX ст.,
с. Прислоп, нині
Міжгірський р-н.
Фабричне полотно,
заполоч, гладь за
контуром малюнку.
Польові матеріали
автора.

185. Вишивка рукава
жіночої сорочки.
Перша половина XX ст.,
с. Гукливий, нині
Воловецький р-н.
Фонди ЗМНАП
інвентарний
№ Е. 28/2271.

186. Вишитий рукав
жіночої сорочки.
Перша половина XX ст.,
с. Гусний, нині
Великобerezнянський р-н.
Домоткане полотно,
стебловий шов, гладь.
Експозиція ЗМНАП.

АСИМЕТРИЧНА КОМПОЗИЦІЯ

221. Вишивка верхньої частини рукава жіночої сорочки. 40-і роки XX ст. Нині Воловецький р-н. Фабричне полотно, гладь за контуром малюнку. Експозиція ЗМНАП.

222. Фрагмент вишитого рушника. 40-і роки XX ст., с. Нижне Селище, нині Хустський р-н. Фабричне полотно, «копкання». Приватна колекція.

КАРТА-СХЕМА XIII

Локальні вишивальні осередки за вишивкою традиційних сорочок долиннян Мараморощини:

I - ВИШИВКА СОРОЧОК МАРАМОРОСЬКОГО ЕТНОГРАФІЧНОГО РАЙОНУ

- 1 - горінчовський вишивальний осередок,
- 2 - хустський вишивальний осередок,
- 3 - углянсько-драгівський вишивальний осередок,
- 4 - колочавський вишивальний осередок,

II - ВИШИВКА СОРОЧОК ВОЛОСЬКОГО ТИПУ

- 1 - тересв'янський вишивальний осередок,
- 2 - дубівський вишивальний осередок,
- 3 - королевський вишивальний осередок.

321. Реконструкція весільного одягового комплексу долиннян Мараморощини (басейну річок Теремля, Ріка) початку XX ст. Вбрання чоловіка: сорочка, клечаня, вуйош, холошні; Вбрання жінки: сорочка, сукня, плат, бунда, вінок. (Малюнок з публікації Г. Г. Стельмащук).

322. Реконструкція одягового комплексу долинян Мараморичини (долини р. Тересва та околиць сіл Черна, Хижа) початку XX ст. Чоловіче вбрання: сорочка, клебаня, холошині, бунда; Вбрання жінок: сорочка, сукня, плат, вінок, хустка. (Малюнок автора).

613. Комплект жіночого строю та фрагмент вишивки пазухи сорочки.
Перша половина XX ст.,
с. Вишка, нині
Великобerezнянський р-н.
Складові строю:
сорочка «опліча», сукня,
фартух, пояс, чепець.
Вишивка по морщенню.
Експозиція ЗКМ.

4.4. Народна вишивка на одязі лемків Закарпаття

Лемки – етнографічна група українців, які здавна жили по обох схилах Східних Бескидів між річками Сяном і Ужем на сході та річками Попрадом і Дунаєм на заході. Етнографічний район закарпатських лемків займає села правого берега верхів'я р. Уж: Верховина Бистра, Лубня, Загорб, Стужиця, Домашин, Княгиня, Стричава, Завосино у Великобerezнянському районі та села Новоселиця і Зарічево в Перечинському районі. Лемки, що проживали у селах верхньої течії р. Уж і Цірока (Східна Словаччина) належать до одного й того ж етнографічного району, але відокремлені українсько-словацьким державним кордоном [155, 223; 165, 50-51]. Населення названих сіл знаходилося у смузі бойківсько-лемківсько-долинянського етнографічного порубіжжя і зазнало таких значних культурно-побутових впливів своїх сусідів, що відомий знавець традиційної культури лемків І. Красовський навіть не відносив їх до лемків, а вважав мішаною бойківсько-лемківською групою з переважанням бойківського елемента [84, 301-302].

Названі обставини наклали певний відбиток на складові жіночого і чоловічого одягу закарпатських лемків та його оздоблення [33, 47]. Тому в одязі закарпатських лемків та в його оздобленні зустрічаються елементи, характерні для вишивки, поширеної у селах, що сусідять з бойківськими,

614. Реконструкція
жіночого строю
лемків Закарпаття
першої половини
XX ст.
Фото автора.

долинянськими чи словацькими. Тут, як і по всій Лемківщині, були поширені жіночі сорочки з довгими та короткими рукавами [158, 332]. Для закарпатських лемків характерні як довгі, так короткі жіночі сорочки «опліча» з добре вибіленого домотканого полотна з коміром-стійкою і морщенням біля коміра та у верхній частині рукавів, нижня частина яких закінчувалася манжетами. У лемківських селах верхів'я Ужа розріз жіночих сорочок у ХІХ ст., як і в сусідніх бойків, робили ззаду на спині, а у лемків с. Зарічево на сорочках ХХ ст. – спереду.

Вишивали сорочки по довгих складках на грудях, у верхній частині рукавів і на манжетах. У другій половині ХІХ ст. сорочки вишивали білими нитками та оздоблювали мережкою. З кінця ХІХ ст. у селах верхів'я Ужа загального поширення набуває багатобарвна вишивка жіночих сорочок. Їх оздоблювали орнаментальними смугами вздовж розрізу пазухи, на манжетах та плечовій частині рукавів. Найпоширенішою технікою вишивання була низинка. Нею з лицевого боку вишивали різноманітні шви: «кривульки», стеблові шви, ланцюжки, перетягвані кривульки та геометричні і геометризovanі орнаментальні мотиви. При двосторонній вишивці використовували техніки обмітування, рубцювання, мережання і т. п. З початку ХХ ст.

615. Крій жіночої сорочки.

30-і роки ХХ ст.,

с. Ужок, нині

Великобержнянський р-н.

Домоткане льняне
полотно, сорочка з трьох
піл та «пудшитки».

Пазуха, рукави біля
горловини і у зап'ясті
морщені, манжет
пришивний з чіпками.

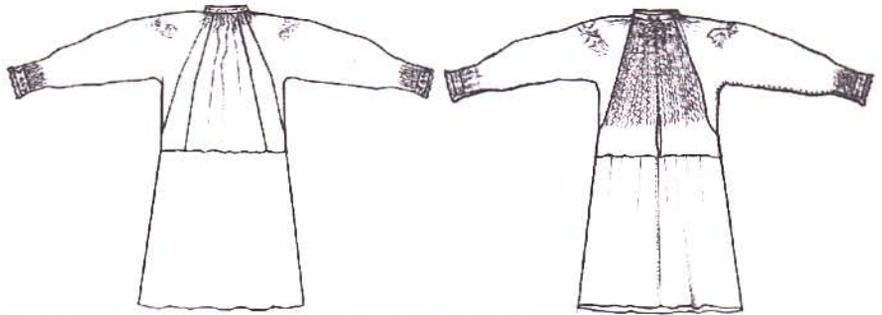
Усі складові сорочки
кроїлись з суцільного
сувою полотна.

Фонди ЗМНАП:

інвентарний

№ 6924/3195.

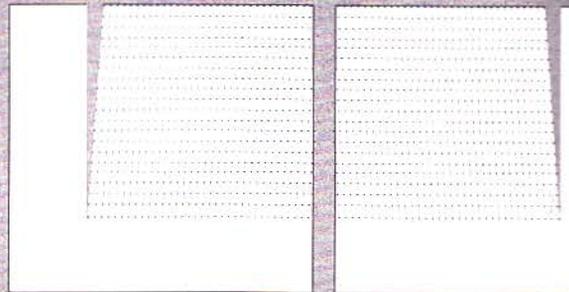
Малюнок Р. Пилипа.

рукави

збірки – «рями» біля зап'ястя
та у верхній частині рукавів

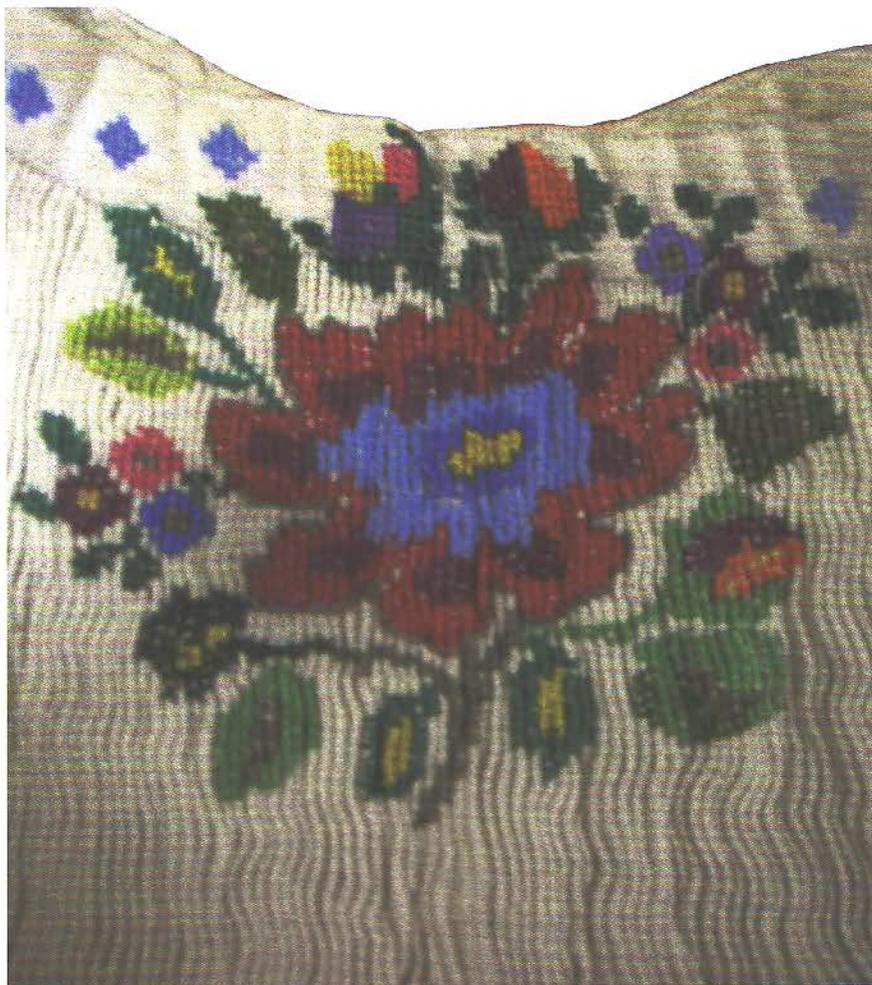
передні поли сорочки

манжети

комір – «ошийник»

616. Фрагменти вишивки
жіночої сорочки.
30-і роки ХХ ст.,
с. Ужок, нині
Великобerezнянський р-н.
Домоткане льняне
полотно, хрестик,
рослинний орнамент.
Фонди ЗМНАП:
інвентарний
№ 6924/3195.

задня пола

«пудшитка» нижня частина сорочки з конопляного полотна

617. Взірці вишивок
плечиків жіночих сорочок.
Початок ХХ ст.,
с. Стужиця, нині
Великобerezнянський р-н.
Домоткане полотно,
низинка,
стебловий шов, хрестик.

Фонди ЗМНАП:

а) інвентарний

№ 1381/4125;

б) інвентарний

№ 1495/2984;

в) інвентарний

№ 1332/2385.

г) інвентарний

№ КН 12588/437.

а.

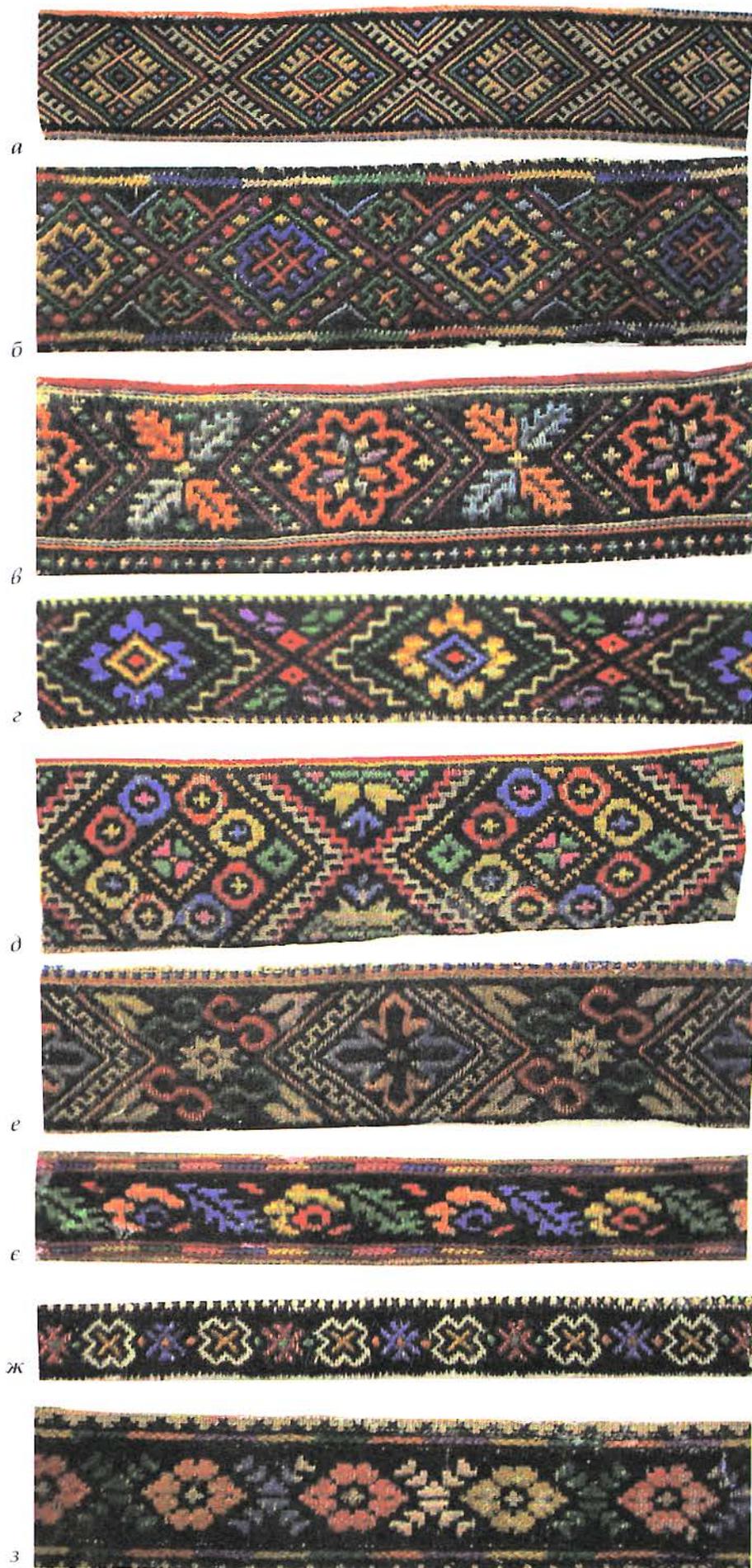
б.

в.

г.

618. Фрагменти вишивок чоловічих сорочок.
Початок ХХ ст.,
с. Стужиця, нині
Великобerezнянський р-н.
Домоткане полотно,
низинка,
стебловий шов, хрестик.
Фонди ЗМНАП.

619. Фрагмент вишитої пазухи чоловічої сорочки.
20-30-і рр. XX ст.,
с. Стужиця, нині
Великобerezнянський р-н.
Домоткане полотно,
хрестик.
Фонди ЗМНАП:
інвентарний
№ Е-1423/6208.

тут набула поширення хрестикова вишивка одягу, а у 20-30-і рр. XX ст. домінуючою стала вишивка гладдю.

Повсюдно у вишивці на одязі лемків у XIX ст. переважали геометричні орнаменти з прямих, ламаних, хвилястих, зубчастих одинарних чи здвоєних стрічок. Їх перетином та поєднанням створювали прості та складні геометричні мотиви [56, 258-259]. У традиційному геометричному і геометризovanому орнаменті були поширені мотиви трикутників, ромбів, хрестиків, кривульок, розеток, які компонували в орнаментальні смуги, що окреслювалися однією чи двома-трьома стрічками. Закарпатські лемки, як і сусідні долиняни та бойки, на нагрудній закладці сорочок хлопчиків вишивали рядок стилізованих фігурок хлопчиків, а на манжетах сорочок дівчаток – рядок стилізованих фігурок дівчаток [96, 45].

620. Вишивка пазухи чоловічої сорочки.
Початок XX ст.,
с. Зарічево, нині
Великобerezнянський р-н.
Домоткане полотно,
низинка, стебловий шов,
хрестик.
Фонди ЗМНАП:
інвентарний
№ КН 12631/480.

621. Фрагмент вишивки чоловічої сорочки.
Початок XX ст.,
с. Зарічево, нині
Великобerezнянський р-н.
Домоткане полотно,
низинка, стебловий шов,
хрестик.
Фонди ЗМНАП:
інвентарний
№ 1532/6884.

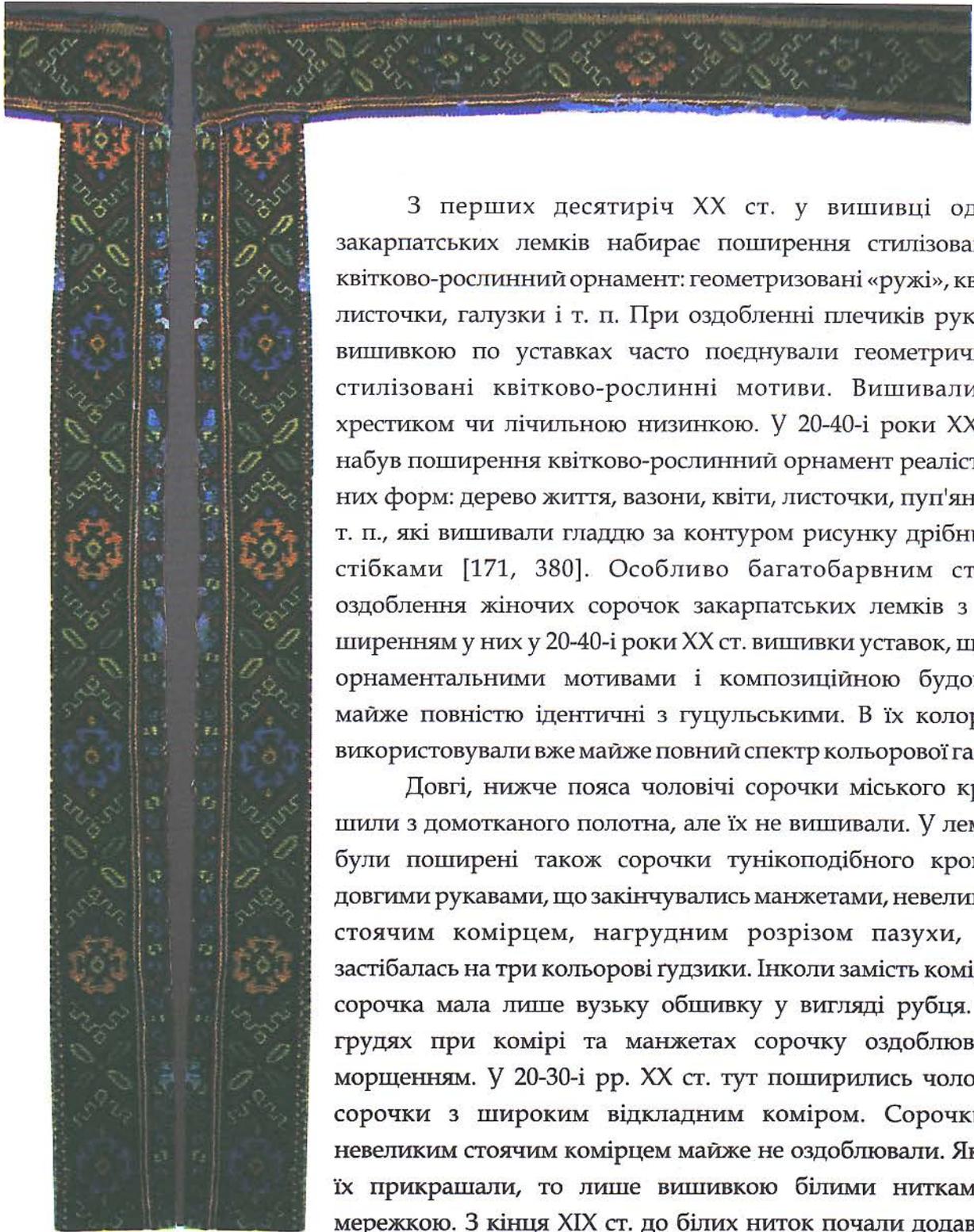

622. Вишивка плечика жіночої сорочки.
Початок XX ст.,
с. Зарічево, нині
Перечинський р-н.
Домоткане полотно,
хрестик, стебловий шов,
фабричні нитки.
Фонди РМ «ЛС».

623. Поширені геометричні та стилізовані рослинні орнаментальні мотиви вишивки на одязі лемків Закарпаття. Розробка Р. Пилипа.

624. Вишивка чоловічої сорочки. Початок ХХ ст., с. Стужиця, нині Великоберезнянський р-н. Домоткане полотно, заполоч, низинка. Фонди ЗМНАП: інвентарний № Е-2314/6532.

З перших десятиріч ХХ ст. у вишивці одягу закарпатських лемків набирає поширення стилізований квітково-рослинний орнамент: геометризовані «ружі», квіти, листочки, галузки і т. п. При оздобленні плечиків рукавів вишивкою по уставках часто поєднували геометричні і стилізовані квітково-рослинні мотиви. Вишивали їх хрестиком чи лічильною низинкою. У 20-40-і роки ХХ ст. набув поширення квітково-рослинний орнамент реалістичних форм: дерево життя, вазони, квіти, листочки, пуп'янки і т. п., які вишивали гладдю за контуром рисунку дрібними стібками [171, 380]. Особливо багатобарвним стало оздоблення жіночих сорочок закарпатських лемків з поширенням у них у 20-40-і роки ХХ ст. вишивки уставок, що за орнаментальними мотивами і композиційною будовою майже повністю ідентичні з гуцульськими. В їх колориті використовували вже майже повний спектр кольорової гами.

Довгі, нижче пояса чоловічі сорочки міського крою шили з домотканого полотна, але їх не вишивали. У лемків були поширені також сорочки тунікоподібного крою з довгими рукавами, що закінчувались манжетами, невеликим стоячим комірцем, нагрудним розрізом пазухи, що застібалась на три кольорові гудзики. Інколи замість комірця сорочка мала лише вузьку обшивку у вигляді рубця. На грудях при комірі та манжетах сорочку оздоблювали морщенням. У 20-30-і рр. ХХ ст. тут поширились чоловічі сорочки з широким відкладним комірцем. Сорочки з невеликим стоячим комірцем майже не оздоблювали. Якщо їх прикрашали, то лише вишивкою білими нитками і мережкою. З кінця ХІХ ст. до білих ниток почали додавати чорні, або ж вишивали сорочку лише чорними нитками. Чоловічі сорочки з виложистим комірцем оздоблювали вже різнокольоровою вишивкою геометричними чи геометризованими мотивами на комірі, грудях і манжетах, які komponували в орнаментальні смуги. З 20-40-х років ХХ ст. чоловічі сорочки, як і жіночі, інколи декорували вишивкою рослинно-квіткового орнаменту.

625. Морщена горловина і розріз пазухи жіночої сорочки. Початок ХХ ст., с. Зарічево, нині Перечинський р-н. Домоткане полотно. Фонди РМ «ЛС».

626. Фрагменти вишитих манжетів та комірів чоловічих сорочок. 20-40-і рр. ХХ ст., с. Зарічево, нині Перечинський р-н. Домоткане полотно, хрестик.

627. Жіноча сорочка та
фрагменти її вишивки.

30-40-і рр. XX ст.,

с. Лубня, нині

Великобerezнянський р-н.

Домоткане полотно,
морщення, «рямування»,
мережка «чіпки», гладь,
квітково-рослинні
орнаментальні мотиви.

Приватна колекція
М. Приймича.

628. Коротка жіноча
сорочка та фрагмент
горловини з мережкою.

30-40-і рр. XX ст.,

с. Лубня, нині

Великобerezнянський р-н.

Фабричне полотно,
хрестик, гладь,
квітково-рослинні
орнаментальні мотиви.
Фонди ЗМНАП.

629. Фрагменти вишивки жіночої сорочки.
Перша половина ХХ ст.,
с. Зарічево, нині
Перечинський р-н.
Домоткане полотно,
хрестик.
Фонди РМ «ЛС».

630. Вишивка пазухи жіночої сорочки.
Друга третина ХХ ст.,
с. Зарічево,
Перечинський р-н.
Льон, муліне, гладь.
Фонди РМ «ЛС».

Жіночим поясним вбранням лемків Закарпаття, яке оздоблювали вишивкою, були спідниці – «кабати». У селі Стужиця Великоберезнянського району їх шили переважно з однотонної кольорової купованої тканини і оздоблювали нашитими знизу кольоровими стрічками. У 20-30-і роки ХХ ст. в околицях Стужиці інколи спідниці шили з білої фабричної тканини. Нижній край такої спідниці оздоблювали вишивкою рослинних орнаментальних мотивів, що компонувалась в декоративні стрічки з мереживом – «чіпками». Вишивку виконували технікою гладі чи дрібним хрестиком, а зрідка – низинкою. Вишивали переважно синіми, червоними, фіолетовими та зеленими нитками. Спереду поверх спідниці жінки одягали вузький фартух. Фартухи у ХІХ ст. шили з білого домотканого полотна і оздоблювали знизу кількома вишитими вузькими смугами геометричних орнаментальних мотивів. З 20-х років ХХ ст. фартухи шили вже з кольорової синьої, червоної чи зеленої фабричної тканини і оздоблювали кількома пришитими до його нижньої частини різнокольоровими стрічками.

631. Фрагменти вишивки спідниці.
20-30-і рр. ХХ ст.,
с. Стужиця, нині
Великоберезнянський р-н.
Фабричне полотно,
заполоч, хрестик.
Експозиція МСЗОШ.

632. Сукня та фрагмент її вишивки.
30-40-і рр. XX ст.,
с. Лубня, нині
Великобerezнянський р-н.
Фабричне полотно, гладь,
квітково-рослинні
орнаментальні мотиви.
Фонди ЗМНАП.

633. Фрагмент
вишитої сукні.
Перша половина XX ст.
Нині
Великобerezнянський р-н.
Домоткане полотно,
хрестик, геометризovanі
рослинні мотиви.
Експозиція МУЗОШ.

634. Фрагмент
вишивки сукні.
Перша половина XX ст.,
с. Лубня, нині
Великобerezнянський р-н.
Фабричне полотно, гладь
за контуром малюнку,
квітково-рослинні
орнаментальні мотиви.
Експозиція.
Музею народознавства
«Берегиня» при
Верховинобистрянській
ЗОШ I-III ступенів.

До оздоблених вишивкою складових жіночого одягу належать лайбики, що увійшли в моду закарпатських лемків лише на початку ХХ ст. У с. Зарічево їх прикрашали стрічками багатобарвних стилізованих квітів та квітково-рослинних мотивів реалістичних форм і вазонами, які вишивали лічильною і косою гладдю. Інших складових жіночого і чоловічого одягу, оздобленого вишивкою, в селах закарпатської частини Лемківщини нами не виявлено.

Жіночі й чоловічі сорочки закарпатські лемки збирали у морщення довкола горловини, у верхній частині рукавів та на манжетах. Зібрані частини сорочки та комірці оздоблювали вишивкою. У ХІХ ст. домінуючими техніками вишивання лемків були низинка і хрестик, а з 20-х років минулого століття – гладь. До початку ХХ ст. у вишивці використовували різноманітні шви, геометричні, зрідка геометризовані, а з 20-х років – квітково-рослинні мотиви. Місцеві вишивальниці komponували орнамент у стрічки та смуги. Колорит давніх вишивок – однобарвний білий чи червоний, з середини ХІХ ст. – ще й червоний чи синій. З другої половини ХІХ ст. у вишивці вже поєднували два кольори – синій і червоний, червоний і чорний, а з 20-30-х років ХХ ст. вишивка одягу закарпатських лемків стає поліхромною.

Вивчення вишивки на одязі українців Закарпаття ХІХ – першої половини ХХ ст. підтверджує правомірність виділення етнографами етнографічних груп гуцулів, долинян, бойків і лемків. Для кожної з них характерні певні особливості комплексів народного одягу та його вишивки.

635. Фрагмент вишивки сукні.

Перша половина ХХ ст.,
с. Лубня, нині
Великобержнянський р-н.
Фабричне полотно, гладь
за контуром малюнку,
квітково-рослинні
орнаментальні мотиви.
Експозиція.
Музею народознавства
«Берегиня» при
Верховинобистрянській
ЗОШ І-ІІІ ступенів.

636. Вишитий
полотняний лайбик.
Вигляд спереду та ззаду.
Друга третина ХХ ст.,
с. Зарічево, нині
Перечинський р-н.
Домоткане полотно,
лічильна гладь, коса гладь.
Фонди РМ «ЛС».

637. Фрагмент вишивки рукава жіночої сорочки. 30-40-і рр. XX ст., с. Лубня, нині Великоберезнянський р-н. Фабричне полотно, гладь, квітково-рослинні орнаментальні мотиви. Фонди ЗМНАП.

ВИСНОВКИ

Вишивальні традиції українців Закарпаття протягом XIX – початку XX ст. зберігались і розвивались переважно в оздобленні одягу і до 20-х років XX ст. передавались прямим зв'язком поколінь, тобто від матері до доньки, від вишивальниці до вишивальниці, від вишивального осередку до вишивального осередку. Вміння дівчини вишивати свідчило про її входження до віково-статевої групи дорослих жінок. Це накладало на неї обов'язки вишити собі сорочки на все життя, весільні сорочки для себе і нареченого та навіть сорочку для обряду поховання («на смерть»). У 20-40-і роки XX ст. міжпоколінну передачу вишивальних традицій було дещо порушено організацією шкільних і позашкільних вишивальних гуртків і курсів та поширенням чужоетнічних і міських друкованих зразків і трафаретів.

Зібрані польові матеріали, опрацьовані збірки вишивки в обласних, регіональних, шкільних музеях та приватних колекціях (всього понад 700 зразків) покладено в основу характеристики і типології вишивки українців Закарпаття XIX – першої половини XX ст.

Історіографічний огляд літератури дозволяє стверджувати, що в публікаціях XIX – початку XX ст. народна вишивка українців Закарпаття мистецтвознавцями не вивчалась, а в історико-етнографічних розвідках аналізу її орнаментики, композиції і колориту не проводилось.

В етнографічних і мистецтвознавчих публікаціях про народний одяг 20-30-х років XX ст. частково висвітлювались особливості народної вишивки закарпатських українців, дотично розглядалось багатство її орнаментальних мотивів, композиції, колориту та локально-територіальних особливостей.

У працях радянських етнографів 1945-1991 рр. розглядалися техніки вишивання, орнаментальні мотиви та розміщення вишивки на складових народного строю. Лише в кількох мистецтвознавчих працях карпатоукраїнського і загальноукраїнського змісту про народну вишивку частково розглядаються особливості народної вишивки українців Закарпаття XIX – першої половини XX ст.

Вітчизняні мистецтвознавці й етнографи 1991-2009 рр., прагнучи всебічно вивчити і теоретично осмислити народну вишивку українців Карпат, лише в загальних рисах характеризували вишивку закарпатських гуцулів і бойків, а висвітлення локально-територіальних особливостей народної вишивки долинян та лемків не відбулося.

Поза увагою дослідників практично залишились і типологія функціонального призначення вишивки та характерні часові зміни у використанні різних технік та орнаментів вишивання.

Як видно із досліджених матеріалів, у найдавніших зразках головним було практичне та оберегове призначення вишивки – первісно вона скріплювала і маскувала шви, стягувала і зміцнювала збірки на сорочках, а символіка візерунків за народними уявленнями захищала людину від злих сил, ворожби, хвороб, ударів блискавки тощо.

Тривалий час не втрачало ваги і етнорознпзнавальне, статево-вікорозпзнавальне та соціальне призначення вишивки. Найдовше, практично до наших днів оберегове, сакральне та соціальне призначення збереглося за святково-обрядовими вишитими рушниками, які стали складовою сучасної обрядовості – весільних звичаїв, урочистих зустрічей високих гостей, відзначення пам'ятних подій.

Розвиток вишивки від одноколірної до поліхромної в усіх етнографічних групах посилив її художньо-естетичне призначення.

Взрці народної вишивки українців Закарпаття досліджуваного періоду вирізняються багатством і розмаїттям орнаментальних композицій.

Особливою художньо-естетичною виразністю у будові орнаментальних композицій та своєрідністю колориту виділяється вишивка на одязі у кожному з вишиваних осередків гуцулів Рахівщини. З поширенням контактів між різними етнографічними районами нашого краю у 20-30-і роки минулого століття спостерігається її запозичення не тільки у місцевості, що безпосередньо прилягає до Рахівщини, але й у більш віддалених – долинянських та бойківських селах.

Зазначаючи впливів урбанізації, а також – від контактів з сусідніми етносами – словаками, угорцями, румунами, народна вишивка українців Закарпаття постійно

і тривало зберігала притаманні їй риси та особливості. Своїм призначенням, домінуючими вишивальними техніками, орнаментальними мотивами та їх символікою, композиційною структурою, колоритом, збереженою давньоукраїнською термінологією вона нерозривно пов'язана з народною українською, зокрема карпатоукраїнською, а також вишивкою інших західних областей України.

Зберігши давньоукраїнські вишивальні традиції, розвиваючи їх і передаючи від покоління до покоління набутий досвід вишивального мистецтва, народні вишивальниці Закарпаття своїм талантом, образною системою художнього сприймання навколишнього світу внесли свій вагомий вклад у скарбницю народної культури України.

SUMMARY

Pylyp R. I.

**The Art of Embroidery of Ukrainian Transcarpathia
in the XIX. and first half of the XX. century.
(Functional typology, artistic and local features).**

This book is dedicated to the study of folk embroidery art of Transcarpathian Ukrainians in the nineteenth century and in the first half of the twentieth century. The literature is grouped into three groups in chronological order. Thus, each historical period of the Carpathian embroidery is subjected to the defined level of scrutiny. Based on field and museum material, three main stages in the development of folk embroidery Transcarpathian Ukrainians have been revealed - the first half of the nineteenth century, the second half of the nineteenth century and the first half of the twentieth century. Each stage is characterized by certain features. There are several types of embroidery functionality. Folk embroidery of Transcarpathia is noticeable directly on costumes and fabric of overgarment.

Traditional embroidery was very common type of decorative art. It accompanied a person throughout life. The functional purpose of embroidery not only shows us the ethnic and ethnographic affiliation but also reveals the origin, social status and complex historical processes. Aesthetic role of embroidery formed one's place; people believed in its magical power and that symbols can change life.

This book analyzes the functional purpose of embroidery of shirts, embroidered waist, shoulder and upper garments and headgear. Directly from embroidered shirts we can determine practical, aesthetic, ethnic and ethnographic and other distinguishing features of embroidery functionality. Overgarments and festive and ritual cloths only began to be decorated with embroidery in the first decades of the twentieth century. Already in the middle of the previous century, masters had been creating all sorts and varieties of decorative fabrics, which showed all the facets of their talent.

This paper reveals artistic features of traditional embroidery of Ukrainian Carpathians. Studied are the techniques of embroidery, and systematically reflected is the semantics of

ornamental motifs of embroidery, as well as their evolutionary process. Composition techniques of embroidery are defined in this book and it also looks into the development of colour in local embroidery in the chronological framework. The stitch counting technique dominated the local embroidery throughout the nineteenth century until to the early twentieth century when the embroidery with the contour of figure began to spread in Transcarpathia. The variety of embroidery techniques can be divided by the frequency of use into three groups - dominant, common and rare. For embroidery of Transcarpathia in the nineteenth century and in the first half of the twentieth century ubiquitous geometrical ornaments such as diamonds, squares, triangles, stars, crosses, swastikas etc. are inherent. They were the main or auxiliary ornamental motifs. With the expansion of the cross-stitch in the late nineteenth century stylized geometric, floral and plant decorations began to appear. We investigate a large number of variants of the composite ornamental decoration of clothing, overgarments and festive and ceremonial textiles, which were developed by folk fantasy. Folk embroidery of Transcarpathia is defined by band, frieze, mesh, combined, and other symmetrical compositions. The colouring of embroidery is systematised into three chronological phases. It developed from white to one-two-tone scale. During the first half of the twentieth century there was development of polychrome embroideries which was dominated by one or more colours.

Based on the source material and theoretical generalizations local territorial features of embroidery of Ukrainian Carpathia are derived and basically they coincide with the selected ethnographic areas of Hutsuls, Boykos, Lemkos and Transcarpathian Dolinyans.

In general, folk embroidery of Transcarpathian Ukrainians in the nineteenth century and in the first half of the twentieth century with its purpose, embroidery techniques, ornamental motifs, compositions, colouring, and preservation of ancient Ukrainian terminology is closely connected with the Carpathian-Ukrainian and Pan-Ukrainian embroidery.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

- ЗКМ** – Закарпатський краєзнавчий музей (м. Ужгород)
- ЗМНАП** – Закарпатський музей народної архітектури та побуту (м. Ужгород)
- ММНХК** – Меморіальний музей народного художника України А. А. Коцьки (м. Ужгород)
- РМЕТ** – Регіональний музей етнографії пониззя р. Тересля (с. Буштино, Тячівський р-н)
- РМ «ЛС»** – Регіональний музей «Лемківська садиба» (с. Зарічево, Перечинський р-н)
- СРКМ** – Свалявський районний краєзнавчий музей (м. Свалява)
- МБЗОШ** – Музей Біловарської ЗОШ I-II ступенів (с. Біловарці, Тячівський р-н)
- МРЮБ** – Музей Рахівської юнацької бібліотеки (м. Рахів)
- МРМЗОШ** – Музей Руськомокрянської ЗОШ I-II ступенів (с. Руська Мокра, Тячівський р-н)
- МСЗОШ** – Музей Стужицької ЗОШ I-II ступенів (с. Стужиця, Великоберезнянський р-н)
- МТПЗОШ** – Музей Тур'яполянської ЗОШ I-II ступенів (с. Тур'я Поляна, Перечинський р-н)
- МН «Б» ВБЗОШ** – Музей народознавства «Берегиня» при Верховинобистрянській ЗОШ I-III ступенів
- МДПМЗММТІ** – Музей декоративно-прикладного мистецтва Закарпаття при Мукачівському технологічному інституті (м. Мукачево)
- МІМ** – Мукачівський історичний музей, Замок «Паланок» (м. Мукачево)

СЛОВНИК НАРОДНИХ НАЗВ ВИШИВКИ ТА СКЛАДОВИХ ОДЯГУ УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ

Англійові нитки – нитки, що привозилися із закордону, зокрема з Америки, Англії.

Англіянка – літня хустка з тоненького шовкоподібного полотна «кавільового» (коричневого, кавового), синього, білого кольорів з косицями, квадратна, розміром 70×70 см.

Анцуг – чоловічий костюм.

Баюр, байор, баєр, баюрок, баяр – чоловічий тканий пояс.

Бекери (бовтиці, бовтки) – китиці, що звисають над коміром сердака.

Білениця – жіноча сорочка.

Бочмаги, почмаги, клочаники – вузькі полотняні штани міського крою.

Букурія – шкіряний вузький ремінь на одну пряжку.

Бунда – плечове вишите жіноче вбрання. Шкіряна безрукавка шилася з очищеної овечої шкіри хутром в середину. Зовні «бунда» оздоблювалася вишивкою, китичками.

Веста – безрукавка (від німецького *weste*), пошита з домотканого або фабричного зеленого, червоного, блакитного, темно-червоного полотна, оздоблена вишивкою, застібалась на гудзики.

Вінці – вишитий віночок, галузка.

Вічко, очко – найдрібніший візерунок вишивки чи ткацтва.

Вічкуватий – вишитий візерунок «вічка».

Вовняний петик – літня куртка з грубої домотканої, переважно нефарбованої тканини з коротким ворсом.

Волосянка – шнурок для зав'язування коміра сорочки.

Волосянки – фабричні нитки, які клали в основу тканих запасок.

Вуйош, уйош, сукняник, реклик – куртка з ущільненого домотканого полотна сірого (сивого) кольору. Комір відкладний, передні поли застібаються на гудзики. Комір, викот і кишені обшиті чорним сукном.

Вуставка, вуставок – вставка на жіночій сорочці між верхньою частиною рукава й обшивкою сорочки.

Гайташики – поперечні складки на рукавах жіночих сорочок.

Баюр

Бекери

Бунда

Вічко, очко

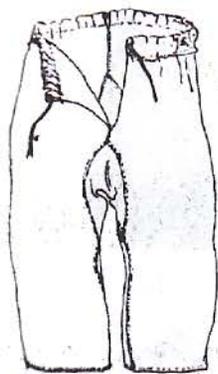
Вінці

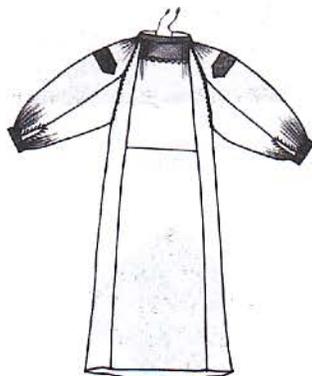
Вуйош, уйош

Вуставка

Гачі

Довганя, довгуля

драбинки

Гайтка – довгий вишиваний рушник для носіння немовляти.

Галір закований – відкладний комір.

Галмір – комір стоячий у чоловічій сорочці.

Гарус, гарас – куповані тонкі вовняні нитки.

Гачі – штани.

Гомбиця, пувичка – гудзик.

Дилиновка – хустка з тонького полотна білого, жовтого або коричневого кольору. Коричнева «дилиновка» була із синіми косицями, а біла і жовта із чорними, коричневими, синіми, бордовими. Вся площа хустки мала «штграфлики» (золотисті тоненькі смужки).

Довганя, довгуля – сорочка жіноча довга, цільнокроєна, рукави і передки якої багато вишивані червоними або синіми нитками.

Драбинка, уплітки – плетені червоні шнурочки з намистинками, які дівчата вплітали у свої зачіски.

Драбинки, силянки – нашийні прикраси з бісеру.

Дротинка – блискуча мішура сріблястого кольору – сухозлоть.

Дуди – манжети сорочки.

Дуфловане полотно – фабричне квітчасте шерстяне тонке полотно різних кольорів: зеленого, червоного, синього, чорного, рожевого «росоляного».

Жебики – кишені.

Задок – задня пілка сорочки.

Занизування – різновид кольорової лічильної гладі.

Запаски – незшите поясне вбрання гуцулок Рахівщини.

Запліччя – задня плечова частина сорочки.

Заполоч – кольорові бавовняні нитки промислового виробництва.

Зап'ясники, зап'ястники, зарукавники – манжети у сорочці.

Зарукавник, зарукав'я, заруковник – вишивка при зап'ясті чоловічої сорочки.

Заспульниці – широкі вишивки, які заповнюють три четверті рукавів у сорочці.

Заспульниця – жіноча довга додільна сорочка з розрізом на плечах, пошита з п'яти пілок, зібрана від шиї до придолу у рясні складки. Передня частина станка прикрашена вишиваним по брижах «нагрудником». Вишивки

широкими смугами «заспутьницями» розміщені в горішній частині рукава, долішня його частина закінчена плісированими манжетами.

Збиранина, зморшки, рями, рами – складки, зборки на сорочці.

Звій полотна – сувій полотна.

Звукові нитки – зовнішні нитки.

Зрамування – оздоблення сорочки; виконувалось двома голками одночасно – однією голкою перетягувалась нитка, як при тканні, а другою укладалися різні узори, з яких найулюбленіший був рослинний стилізований і реалістичний.

Карічка-учка – вирізування за формою нагадують коло чи на півколо.

Китиці – прикраси на кінцях «ощінків».

Клочанка – сорочка, виготовлена з клочаного (конопляного) полотна. Коротка, збоку розріз і вишивка.

Ключка – металева застібка, якою застібували розріз горловини на сорочці.

Косиці, косичка, ружі – рослинні орнаменти вишивок.

Косичка-серце – стилізований вінкоподібний рослинний орнамент, замкнутий у коло, що вишивався на грудній частині сорочки спереду.

Косичка-шпунка – плетений шнурочок з китицями, зав'язаний в бантик та пришитий спереду, трохи нижче кокетки волоської сорочки.

Кошуля, кошеля – давня домоткана сорочка.

Кривулька – назва орнаменту, який складають зигзаги, зубці, ламані й криві лінії.

Кривульки – зигзагоподібний шов.

Круг, кочало – вписані в коло орнаментальні мотиви вишивок.

Кучерявий стіб (на просто) – техніка вишивання, дуже близька до низі і характерна тим, що на правій стороні, де утворюється рисунок орнаменту, не затягують нитки, що надає вишивці рельєфності, робить орнамент кучерявим.

Лайбик, келешка, камазоля – декорована полотняна безрукавка.

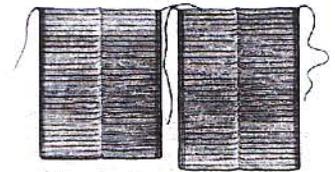
Лайданя – чоловіча святкова сорочка з довгими широкими рукавами без манжетів.

Дуди

Зап'ясник

Запаски

Заспутьниці

Збиранина, зморшки,
рями, рами

Карічка-учка

Косиці, ружі

Косичка

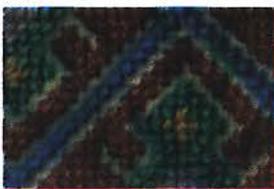
Косичка-серце

Кривулька

Мотане

На зернята

Ластовиця, ластовка, латиця, алтиця, алтиця, клин, парги, розгічка – ромбовидний клин під рукавами сорочки.

Лепестянка – жіноча тунікоподібна сорочка.

Миканка – нижчий гатунок полотна з конопляного прядива.

Морщений на фалки фартух – спідниця в збірочки, шилася з фабричного полотна. Часом на такий фартух використовувалось три метри полотна. Спідниця була завдовжки 1 м. До її нижнього краю пришивали білу, плетену гачком мережку – «чіпки».

Морщення, морщіння – стягнуті складочки на сорочках.

Мотане – гладь.

На бобки – фабрична тканина в горошок.

На зернята, зернятами – вишивка дрібним хрестиком.

Нагрудник – вишита грудна частина жіночої сорочки.

Надшивка – нижня частина сорочки.

Наімання – лічильна біла гладь на сорочках.

Нараквиці – плетені вовняні манжети, що взимку вдягались на зап'ястя.

Низь, низом, нізіне – вид техніки вишивання. Вишивка виконується по зворотній стороні, звідси й назва. Побутує по всій Україні, особливо на Поділлі, Прикарпатті, Закарпатті. Використовується виключно для геометричного орнаменту.

Обметиця, обмітка – техніка вишивання, при якій краї тканини ловляться голкою – голка ведеться від лівого до правого боку – так, що вона залишається завжди під голкою. Витягнувши голку, створюють петлицю. Обметицею обшивали краї сердаків, штанів.

Обмітка – вишивка гладдю за контуром малюнку.

Обмітування – маскуючий шов на сорочках.

Обшивка, ошийок, галір – вузький комір на сорочці, часто без вишивки.

Окрайка – плетений з вовняних ниток пояс.

Оплечатка – конопляна біла нитка, якою вишивалися чоловічі сорочки – комір пазуху і манжети.

Опліча, пліча, плічата, плічки – 1) сорочка жіноча коротка, під шиєю морщена, з розрізом збоку, без підточки; 2) сорочка чоловіча без вишивки з розрізом на плечах; 3) верхня частина сорочки.

Очкасті капчури – вовняні плетені шкарпетки з візерунками.

Ошийник, ошейник – 1) стоячий вузький комір в чоловічій сорочці; 2) комір на кокетці жіночої сорочки, як правило оздоблювався вишивкою.

Оцінки, оцунки, ощинки, фрумбії – кольорові плетені шнурки для зав'язування розрізів одягу.

Пазуха – грудна вишита частина сорочки.

Памут, панут – бавовняна тканина чи нитки.

Панклик – шовкова стрічка.

Партиця – оздоблена вишивкою і бісером стрічка з купованої матерії.

Партичка – червона стрічка для зав'язування коміра у чоловічій сорочці.

Пацьорки – бісер.

Перебирання – вишивка по морщеному полотні.

Передок – передня пола сорочки.

Передпліччя – передня частина сорочки.

Перемітка – біла хустка.

Підоплечка – підопліччя в чоловічій сорочці.

Підточка – поділ у жіночій сорочці, вишитий каймою.

Підшивка – нижня частина сорочки, яку носять з верхньою частиною – опліччям.

Підшивка – нижня частина сорочки.

Пілка, півка, плат, катран – фартух, жіноче поясне вбрання, що вдягалося поверх спідниці.

Платок – широкий фартух із подвійного купованого квітчастого шерстяного тонкого полотна різних кольорів.

Такий платок сягав до нижнього краю спідниці, верхня його частина збиралася та пришивалася до пояса.

Плечки – смуги в перекидку, що разом з пілками стану сорочки утворювали горловину.

Плуги – фігурний шов на манжетах рукавів.

Повісмо – полотно з найкращого прядива.

Позаїглу, зайгля – різновид вишивання.

Полотнянка – піджак із конопляного чи льняного полотна, пошитий із двох пілок, передній розріз зав'язувався шнурочками білого кольору. Чоловічі полотнянки були довші і більші, поверх них одягали сукняну куртку «вуйош».

По-невістоцьки – спосіб пов'язування хустки на голову

Нагрудник

Нараквиці

Низь

Обмітка

Опліча

Чепець, очіпок

Вінок з пральником

Пуслик

Ройти

Сердак

Сновання

Струпаве вишивання

(коли кінчики хустки зав'язувалися ззаду). Найбільш поширений спосіб пов'язування хусток.

Пральник – вертикально прикріплена складова весільного вінка. «Пральник» розміщувався завжди з правого боку.

Примітка – біла шерстяна хустка з торочками.

Оздоблювалася плетеним мереживом «чіпками» білого кольору, купованими різнокольоровими стрічки, та намистинками.

Протігано – низь.

Прошви – декоративні скріплюючі шви на сорочках.

Пуслик – сукняна безрукавка з чорної та білої вовни, не фарбована. Вдягалася поверх сорочки.

Рантух – шовкова весільна стрічка, що вдягалась навхрест поверх плечей.

Ройти – торочки на краях скатертин та нижній частині штанин.

Рями, рами, збиранина – 1) збірки біля горловини сорочки; 2) нагрудна вишивка на густих складочках або морщинках брижів.

Рямованка – жіноча сорочка із збірками довкола горловини.

Ряшена або рявлена сукня – спідниця зі збірочками.

Свита – варіант сорочки-«довгані», поширений на Міжгірщині.

Свита морщена на фалки – верхня спідниця, зібрана у збірки, пришита до пояса чи стягнута гумкою, шилася з тоненького купованого полотна «флокун» різних кольорів: чорного, темно-зеленого, бордового, синього у білий горошок або дрібні косички.

Сердак – сукняна вишита куртка.

Скоси, третільниці – клини, дошиті в сорочці для її розширення знизу.

Смолянка, морянка – сорочка, варена в овечому лою, бджолиному воску і смерековій смолі, в ній ходив ватаг на «стаї» в полонинах.

Сновання – гладь.

Сорочка волоська, волошка – сорочка жіноча, в якій станок густо призбирується і пришивається до багато вишиваної квадратної кокетки. Рукави при зап'ясті закінчувалися оборочкою.

Сорочка клочана – сорочка конопляна з низької якості волокна – клоччя.

Соснівка – 1) двосторонній стіб, у якому нитки укладені на зразок смерічки; 2) декоративний шов – ламана лінія у формі розтягнутого ромба – на рукавах жіночої сорочки.

Сотане – одна з технік вишивання гладдю стібом на зборах-морщеннях сорочки.

Струпаве вишивання – різновид вишивальної техніки гладі, використовувався для вишивання рослинних мотивів – стилізованих гілочок.

У кривульку – візерунок виконаний зигзагом.

Фалки – складки, що скріплені чи прошиті.

Фартух – спідниця білого кольору, виткана із конопляного чи льняного полотна у дві ничелниці, пошита з чотирьох пілок, у поясі призібрана. Проіснувала на Верховині до 30-х років ХХ ст., згодом її замінили «сукні» із фабричного полотна.

Фидриші в обмітку, фодриші – збірки на рукавах, обшиті шовковими нитками, у зап'ясті затягнуті.

Флокун – тоненьке фабричне полотно.

Цирка, цірка, цірочка у руштук – види мережки.

Чепець, очіпок – давній головний убір жінок.

Чіпка, чіпки – фабрична чи ручна мережка, гачкування.

Ширінка – загальна назва хусток. Мали свої окремі назви в залежності від кольору та матеріалу.

Ширінка вовняна із ройтами – хустка із овечої шерсті, яку фарбували в чорний колір, була квадратної форми, і мала розмір 120×120 см. Її складали вдвічі по діагоналі і на відміну від інших хусток вдягали зимою на плечі, таким чином, що вона закривала всю верхню частину стану жінки.

Ширінка з ройтами – хустка з торочками, була з шерстяного полотна «острого» білого або жовтого кольору, з великими трояндами «ружами». Такі хустки були святковими, їх одягали на різдвяні свята так, щоб один кінець спадав на груди а другим – обмотували шию та закидали на ліве плече.

Ширінка-дуфлованка – купована шерстяна хустка, була зимовим головним убором жінок, червоного, темно-червоного, світло-червоного, зеленого кольорів із «братками триколірними», ягодами чи «чиришнями» (черешнями). Хустка була квадратної форми 70×70 см. складалась по діагоналі.

Шлик – зимова хутряна шапка.

Перебирання

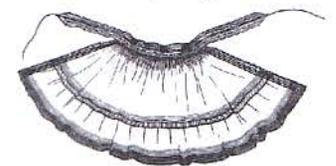
Пацьорки

У кривульку

Партиця

*Пілка, півка,
плат, катран*

По-невістоцьки

Фидриші в обмітку

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. **Андрушко Л. М.** «А хто ж тее відерце дістане...» : рушник у весільній обрядовості українців / Л. М. Андрушко // Берегиня. – 2001. – № 1. – С. 30-38.
2. **Андрушко Л. М.** Рушник у весільній обрядовості українців / Л. М. Андрушко // Берегиня. – 2000. – № 1. – С. 3-11.
3. **Антонович Є. А.** Декоративно-прикладне мистецтво : посібник : [для студ. вищ. навч. закл.] / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів : Світ, 1992. – 272 с.
4. **Байрак Я. М.** Закарпатський музей народної архітектури та побуту : путівник / Я. М. Байрак, П. М. Федака. – Ужгород : Карпати, 1988. – 130 с.
5. **Байрак Я. М.** Народне мистецтво Закарпаття : проблеми теорії і практики / Я. М. Байрак // Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. – 1996. – Річ. I (XV). – С. 176-179.
6. **Бачинський Е. Е.** В интересах местных сведений (этнографических и исторических) : программа для составления этнограф. и истор. сведений / Е. Е. Бачинський // Свѣтъ. – Ужгород. – 1867. – № 9. – С. 1-2.
7. **Бердар М. Т.** Коштовний скарб народу : з історії розвитку художніх ремесел – вишивки, ткацтва і художньої обробки деревини та штрихи з досвіду збереження цих традицій у Тернівській міжшк. уп. / М. Т. Бердар. – Ужгород : Закарпат. ін-т методики навч. і виховання, підвищення кваліфікації пед. кадрів, 2001. – 32 с.
8. **Білан М. С.** Український стрій / М. С. Білан, Г. Г. Стельмашук. – К. : Фенікс, 2000. – 328 с.
9. **Білецька В.** Українські сорочки, їх типи, еволюція й орнаментация / В. Білецька // Матеріали до українсько-руської етнології й антропології / Наукове т-во ім. Т. Шевченка. – Львів, 1929. – Т. XXI-XXII. – Ч. I. – С. 43-109.
10. **Боднар І.** Орнаментика карпатських вишивок / І. Боднар // Народна творчість та етнографія. – 1969. – № 2. – С. 56-58.
11. **Бойківщина** : [історико-етногр. дослідж.] / відпов. ред. Ю. Г. Гошко. – К. : Наук. думка, 1983. – 304 с.
12. **Булгакова Л.** Народний одяг населення Київського Полісся (20-30-х рр. XX ст.) / Л. Булгакова // Полісся України : [матеріали історико-етногр. дослідж.]. – Львів, 1997. – С. 123-148. – (Київське Полісся. 1994 ; Випуск 1).
13. **Булгакова Л.** Традиційний жіночий одяг першої половини XX ст. / Л. Булгакова // Полісся України : [матеріали історико-етногр. дослідж.]. – Львів, 1999. – С. 159-176. – (Овруччина ; Випуск 2).
14. **Булгакова-Ситник Л.** Подільська народна вишивка : етногр. аспект / Л. Булгакова-Ситник. – Львів : Ін-т народознав. НАН України, 2005. – 328 с.
15. **Вісицька Т. Ф.** Велятино : [історико-етногр. нарис] / Т. Ф. Вісицька. – Ужгород : Закарпаття, 2000. – 436 с.

16. **Вовк Ф. К.** Студії з української етнографії та антропології / Ф. К. Вовк. – К. : Мистецтво, 1995. – 336 с.
17. **Волков Ф. К.** Этнографические особенности украинского народа / Ф. К. Волков // Украинский народ в его прошлом и настоящем / Ф. К. Волков. – СПб, 1913. – Т. 2. – С. 455-547.
18. **Ворон А. М.** [Заняття гуцулів] / А. М. Ворон // Подкарпатска Русь. – Ужгород, 1931. – № 9-10. – С. 212-218.
19. **Ворон А. М.** [Підкарпатські гуцули] / А. М. Ворон // Подкарпатска Русь. – Ужгород. – 1931. – № 7. – С. 149-153.
20. **Воропай О.** Звичаї нашого народу : [етногр. нарис] / О. Воропай. – К. : Оберіг, 1993. – 590 с.
21. **Врабель І.** Курс ручних работ у Бубулиці / І. Врабель // Наша школа. – Ужгород. – 1941-1942. – Ч. 9. – С. 182-183.
22. **Всеросійская этнографическая выставка и славянский съезд в мае 1867 г.** [авт. невідом.]. – М., 1867. – С. 113-121.
23. **Гаджега В. М.** Додатки к історії Русинов и рускіх церковей в Марамороші / В. М. Гаджега // Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. – 1922. – Річ. І. – С. 140-171.
24. **Гасюк О. О.** Художнє вишивання : альбом / О. О. Гасюк, М. С. Степан. – К. : Вища школа, 1981. – 240 с.
25. **Герц Н. Ф.** Оксамитовий світ вишивки / Н. Г. Герц. – Ужгород : Патент, 2004. – 152 с.
26. **Глушко М. С.** Бойки / М. С. Глушко // Родослав. – 1992. – № 7-8.
27. **Гнатюк В. М.** Гуцули / В. М. Гнатюк // Подкарпатска Русь. – Ужгород. – 1924. – № 3. – С. 79-83.
28. **Гоberman Д. Н.** Искусство гуцулов / Д. Н. Гоberman. – М. : Искусство, 1980. – 51 с.
29. **Головацкий Я. Ф.** О костюмах или народном убранстве русинов или русских в Галичине и северо-восточной Венгрии / Я. Ф. Головацкий // Отечественные записки. – 1867. – № 1. – С. 471-503; № 2. – С. 810-844.
30. **Головацкий Я. Ф.** О народной одежде и убранстве русинов или русских в Галичине и Северо-Восточной Венгрии / Я. Ф. Головацкий. – СПб, 1877. – 85 с.
31. **Головка Ю. Ю.** Господарство, культура та побут українців верхів'я р. Ріка (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.) / Ю. Ю. Головка. – Ужгород : Закарпаття, 2004. – 86 с.
32. **Горват Л. В.** Соціально-економічний, політичний і культурний розвиток українців Мараморощини (Румунія) в 1918-1945 рр. / Л. В. Горват. – Ужгород : Ужгород. держ. ун-т, 1998. – 170 с.
33. **Горинь Г. Й.** Народні промисли лемків Закарпаття / Г. Й. Горинь // Народна творчість та етнографія. – 1986. – № 4. – С. 46-49.
34. **Горинь Г. Й.** Шкіряні промисли західних областей України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / Г. Й. Горинь. – К. : Наук. думка, 1986. – 94 с.

35. **Горленко В. Ф.** Становление украинской этнографии конца XVII – первой половины XIX ст. / В. Ф. Горленко. – К. : Наук. думка, 1988. – 214 с.
36. **Грибанич І.І.** Жіноче вбрання українців Боржавської долини / І.І. Грибанич // Календар «Просвіти» на 1993 рік / уклад. П. Федака. – Ужгород : Закарпат. крайове тов-во «Просвіта», 1993. – С. 137-139.
37. **Грибанич І.І.** Народне вбрання українців Воловецької Бойківщини / І.І. Грибанич // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. – Ужгород : Патент, 1996. – Вип. III. – С. 159-165.
38. **Грибанич І.І.** Народний одяг гуцулів Закарпаття з другої половини XIX – 50-х рр. XX ст. / І.І. Грибанич // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. – Ужгород : Карпати, 1995. – Вип. I. – С. 101-124.
39. **Грибанич І.І.** Народний одяг сіл Великого Бичкова, Луга, Верхнього Водяного, Водиці, Стримби, Ріки / І.І. Грибанич // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. – Ужгород : Патент, 2007. – Вип. VIII. – С. 241-245.
40. **Грибанич І.І.** Народний одяг українців сіл Хижа, Новоселиця, Черна Виноградівського району / І.І. Грибанич // Календар «Просвіти» на 1995 рік. – Ужгород : Гражда, 1995. – С. 185-186.
41. **Гургула І. В.** Народне мистецтво західних областей України / І. В. Гургула. – К. : Мистецтво, 1966. – 77 с.
42. **Гуцульщина** : [історико-етногр. дослідж.] / від. ред. Ю. Г. Гошко. – К. : Наук. думка, 1987. – 472 с.
43. **Дворникова Н. А.** Русские и украинские традиции в одежде населения северовосточных районов Украины / Н. А. Дворникова // Совет. этнография. – 1968. – № 1. – С. 114-121.
44. **Декілька слів із підкарпатського народного мистецтва** / [авт. текст] // Наша земля. – Ужгород. – 1928. – № 5.
45. **Дівчата, вишивайте** // Наш рідний край. – 1936. – Роч. – Ч. 3. – С. 45-46.
46. **Добрянська І. О.** Типи та колорит західноукраїнської народної вишивки / І. О. Добрянська, І. В. Симоненко // Народна творчість та етнографія. – 1959. – № 2. – С. 75-83.
47. **Домики или избы угро-русских крестьян** // Листокъ. – 1889. – 15 мая. – С. 112-113.
48. **Ерстенюк Ю.** Як одягався гуцул / Ю. Ерстенюк // Зоря Рахівщини. – 2003. – 19 лип. – С. 6.
49. **Жаткович Ю. Ю.** Замітки етнографічні з Угорської Русі / Ю. Ю. Жаткович // Етнографічний збірник. – Львів. – 1896. – Т. 2. – С. 38.
50. **Жаткович Ю. Ю.** Етнографический очерк угро-русских / Ю. Ю. Жаткович // Мазурок О. Юрій Жаткович як історик та етнограф / О. Мазурок. – Ужгород : Ужгород. міська друк., 2001. – С. 161-246.
51. **Залозецький В.** Задачі консерваторської праці для охорони пам'яток мистецтва на Підкарпатській Русі / В. Залозецький // Науковий збірник товариства «Просвіта» в Ужгороді. – 1922. – Річ. I. – С. 112-123.

52. **Запаско Я. П.** Деякі питання теорії орнаментального мистецтва / Я. П. Запаско // Народна творчість та етнографія. – 1959. – № 2. – С. 54-60.
53. **Заплетал Ф.** Палацкий о Русинах / Флоріан Заплетал // Наука. – Ужгород. – 1920. – С. 8-9.
54. **Захарчук-Чугай Р. В.** Вишивка / Р. В. Захарчук-Чугай // Гуцульщина : [історико-етногр. дослідж.] / відп. ред. Ю. Г. Гошко. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 379-388.
55. **Захарчук-Чугай Р. В.** Вишивка / Р. В. Захарчук-Чугай // Етногенез та етнічна історія населення українських Карпат : у 4-х томах. Т. II. Етнологія та мистецтвознавство / гол. ред. С. П. Павлюк. – Львів : Афіша, 2006. – С. 649-667.
56. **Захарчук-Чугай Р. В.** Вишивка / Р. В. Захарчук-Чугай // Лемківщина : [історико-етногр. дослідж.] : у 2-х томах. Т. II. Духовна культура / гол. ред. С. П. Павлюк. – Львів : Афіша, 2002. – С. 256-273.
57. **Захарчук-Чугай Р. В.** Степан Павлюк і питання дослідження народного декоративного мистецтва / Р. В. Захарчук-Чугай // Українська культура : з наукових досліджень : [зб. наук. ст. на пошану Степана Петровича Павлюка з нагоди його 60-ліття]. – Львів : Афіша, 2007. – С. 30-33.
58. **Захарчук-Чугай Р. В.** Українська народна вишивка : західні області УРСР / Р. В. Захарчук-Чугай. – К. : Наук. думка, 1988. – 190 с.
59. **Захарчук-Чугай Р. В.** Хрест як символ віри в народних тканинах і вишиванках / Р. В. Захарчук-Чугай // Народознавчі зошити : (українська хрестологія) : [Спец. вип.]. – Львів, 1997. – С. 87-94.
60. **Зейкан Ю. П.** Які вони, орнаменти краю? : [нар. творчість Закарпаття] / Ю. П. Зейкан // Орбіта. – 1995. – 14 верес.
61. **Зеленін Д. К.** Про київське походження карпатських українців-гуцулів. Ін.-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії. Наукові записки. Т. 4. Українська етнографія / Д. К. Зеленін. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 6-31.
62. **Зеленчук В. С.** Костюм румунського населення Закарпатської області УРСР / В. С. Зеленчук // Карпатський збірник. – М. : Наука, 1976. – С. 69-78.
63. **Как исполняет свої работы угро-русский народ** / [авт. невідом.] // Листокъ. – год-ізд. V. – 1885. – 15 апр. – С. 88-89.
64. **Кара-Васильєва Т.** Історія української вишивки / Т. В. Кара-Васильєва. – К. : Мистецтво, 2008. – 464 с. : іл.
65. **Кара-Васильєва Т. В.** Українська вишивка : [альбом] / Т. В. Кара-Васильєва. – К. : Мистецтво, 1993. – 264 с. : іл.
66. **Кара-Васильєва Т. В.** Українська вишивка / Т. В. Кара-Васильєва, А. Д. Чорноморець. – К. : Либідь, 2002. – 160 с. : іл.
67. **Кара-Васильєва Т. В.** Українська народна вишивка / Т. В. Кара-Васильєва, А. О. Заволокіна. – К., 1996. – 91 с.
68. **Карпинец И. И.** Кептари украинского населения Карпат / И. И. Карпинец // Карпатський збірник. – М. : Наука, 1976. – С. 75-78.

69. **Карпинець І. І.** Кептарі українських Карпат / І. І. Карпинець // Культура та побут населення українських Карпат : матеріали республік. наук. конференції. Тези доп. і повід. – Ужгород : Закарпат. облас. друк., 1972. – С. 52-53.
70. **Карпинець І. І.** Кептарі українських Карпат / І. І. Карпинець. – Львів : Вид. дім «Панорама», 2003. – 56 с. + іл.
71. **Карпинець І. І.** Художнє оформлення гуцульських кептарів / І. І. Карпинець // Народна творчість та етнографія. – 1965. – № 1. – С. 60-64.
72. **Касарда Й.** [Короткий опис села Ужка] / Й. Касарда // Подкарпатська Русь. – Ужгород. – 1924. – № 4. – С. 119-123.
73. **Кирчів Р. Ф.** Етнографічне дослідження Бойківщини / Р. Ф. Кирчів. – К. : Наук. думка, 1978. – 174 с.
74. **Китова С.** Полотняний літопис України : семантика орнаменту українського рушника / С. Китова. – 2-ге вид., допов. – Черкаси : БРАМА, 2003. – 224 с. : іл.
75. **Коприва А. Т.** Стильові особливості угорської вишивки Закарпаття (XIX – поч. XX ст.) / А. Т. Коприва // Народознавчі зошити. – 2003. – № 5-6. – С. 759-765.
76. **Космина О.** Этносимволическая знаковость народного костюма украинцев / О. Космина // Украинцы. – М. : Наука, 2000. – С. 238-242.
77. **Косміна О.** Етнічна знаковість традиційного вбрання українців / О. Косміна // Етнічність в історії та культурі : матеріали дослідж. – Одеса : 1998. – С. 87-90.
78. **Косміна О.** Українське традиційне жіноче вбрання Київщини : кінець XIX – поч. XX ст. / О. Косміна ; ред. А. С. Дупляк. – К. : Хрещатик, 1994. – 28 планшетів.
79. **Косміна О.** Український народний костюм як полісемантична знакова система етносу / О. Косміна // Феноменологія українського народного мистецтва: форма і зміст : матеріали п'ятих Гончарівських читань. – К., 1998. – С. 60-71.
80. **Косміна О. Ю.** Українське народне вбрання / О. Ю. Косміна. – К. : Балтія-Друк, 2006. – 64 с. : іл.
81. **Косміна Т. В.** Українське весільне вбрання : етнографічні реконструкції : [комплект листівок з текстівками] / Т. В. Косміна, З. О. Васіна. – К. : Мистецтво, 1989. – 18 с. – Укр., рос. та англ. мовами.
82. **Коцан В. В.** Іноетнічні запозичення та їх впливи на формування народного одягу долинян Мараморошчини (кінець XIX – початок XX ст.) / В. В. Коцан // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Історія. – Вип. 20. – Ужгород : Говерла, 2008. – С. 188-198.
83. **Коцан В. В.** Народний одяг українців пониззя р. Теремлі кінця XIX – першої половини XX ст. / В. В. Коцан // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Історія. – Вип. 19. – Ужгород : Говерла, 2007. – С. 118-127.
84. **Красовський І.** Матеріальна культура лемків північних схилів Карпат XIX – XX сторіч / І. Красовський // Науковий збірник музею української культури у Свиднику. – Пряшів, 1989. – Т. 13. – С. 301-361.
85. **Кулинич-Стахурська О.** Мистецтво української вишивки. Техніка і технологія / О. Кульчицька-Стахурська. – Львів, 2007. – 264 с.

86. **Кульчицька О. Л.** Народний одяг західних областей УРСР : [альбом] / О. Л. Кульчицька; вступ. ст. І. Ф. Симоненко. – К., 1959. – 7 с. : 74 табл.
87. **Куницька М. Я.** Вишивка / М. Я. Куницька // Історія українського мистецтва : у 6 т. Т.4. – К. : Голов. редкол. укр. рад. енцикл., 1967. – Кн. 1. – С. 276-284.
88. **Купчанко Г.** Русини в Угорщині / Г. Купчанко // Наша Родина : [иллюстр. сб.]. – Відень, 1897. – С. 174-226.
89. **Куртяк О.** Історія села Прислоп / О. Куртяк // Наш рідний край. – Тячево. – 1925. – Ч. 10. – С. 7-8.
90. **Летние работы угро-русов** // Листокъ. – 1889. – 15 июня. – С. 136-138.
91. **Литвинець Е. В.** Українське народне мистецтво : вишивання і нанизування : [альбом] / Е. В. Литвинець. – К. : Вища шк, 2004. – 335 с.
92. **Логвин Г. Н.** Вишивання та гаптування // Історія українського мистецтва : у 6 т. Т. 2. – К. : Голов. редкол. укр. рад. енцикл., 1967. – С. 400-413.
93. **Лупій Т.** Семантика рушників у весільній, поховальній та поминальній обрядовості : [за матеріалами Західного Полісся] / Т. Лупій // Берегиня. – 2000. – № 3. – С. 5-16.
94. **Мазурок О. С.** Етнічна структура міського населення Закарпаття наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / О. С. Мазурок, В. О. Василь // Carpatica-Карпатика. – Ужгород : Патент, 1999. – Вип. 6. – С. 65-82.
95. **Мазурок О. С.** Юрій Жаткович як історик та етнограф / О. С. Мазурок. – Ужгород : Ужгород. міська друк., 2001. – 232 с.
96. **Маковский С. К.** Народное искусство Подкарпатской Руси / С. К. Маковский. – Прага, 1925. – 56 с. : іл.
97. **Мамине намисто** : [нар. одяг с. Приборжавське Іршавського р-ну] // Порадниця. – 2003. – 26 черв. – С. 4.
98. **Манайлов Ф. Ф.** Изобразительное искусство на Подкарпатской Руси / Ф. Ф. Манайлов // Подкарпатская Русь. 1919 – 1936. – Ужгород. – 1936. – С. 144-151.
99. **Маслова Г. С.** Ареально-типологические особенности орнамента населения Северо-Запада РСФСР / Г. С. Маслова // Проблемы типологии в этнографии. – М. : Наука, 1979. – С. 235-243.
100. **Маслова Г. С.** Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах ХІХ – начала ХХ вв. / Г. С. Маслова. – М. : Наука, 1984. – 216 с.
101. **Маслова Г. С.** Народная одежда русских, украинцев и белорусов / Г. С. Маслова // Восточнославянский этнографический сборник. – М., 1956. – С. 543-757.
102. **Матейко Е. И.** Локальные особенности одежды гуцулов конца ХІХ – начала ХХ в. : труды Международной комиссии по изучению народной культуры Карпат и прилегающих к ним областям / Е. И. Матейко // Карпатский сборник. – М. : Наука, 1976. – С. 57-64.
103. **Матейко Е. И.** Этнографические особенности одежды бойков. : труды Международной комиссии по изучению народной культуры Карпат и прилегающих к ним областям / Е. И. Матейко // Карпатский сборник. – М. : Наука, 1972. – С. 66-74.

104. Матейко Е. И. Принципы этнографического районирования украинской народной одежды / Е. И. Матейко // Тезисы докладов на заседаниях, посвященных итогам полевых исследований 1969 г. – М. : Наука, 1970. – С. 49-52.
105. Матейко К. І. Одяг / К. І. Матейко // Бойківщина : історико-етногр. дослідж. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 142-149.
106. Матейко К. І. Одяг / К. І. Матейко // Гуцульщина : історико-етногр. дослідж. / К. І. Матейко, О. В. Полянська. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 189-203.
107. Матейко К. І. Український народний одяг / К. І. Матейко. – К. : Наук. думка, 1977. – 222 с.
108. Матейко К. І. Український народний одяг : етногр. словник / К. І. Матейко. – К. : Наук. думка, 1996. – 196 с.
109. Миронов В. Український костюм : [компл. откр.] / В. Миронов, А. Перепелиця. – К. : Мистецтво, 1983. – 19 с.
110. Мушинка М. Післявоєнний розвиток регіональної культури русинів-українців Чехо-Словаччини / М. Мушинка // Тривалість регіональних культур : русини і українці на їхній карпатській батьківщині та закордоном. – Нью-Йорк, 1993. – С. 50-79.
111. Нариси історії Закарпаття : у 2 т. Т. 1. / відп. ред. І. М. Гранчак. – Ужгород, 1993. – 436 с.
112. Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва / відп. ред. Я. П. Запаско. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1969. – 191 с.
113. Народная одежда Закарпатской области Украинской ССР // Народная одежда и народные музыкальные инструменты Закарпатской области Украинской ССР : проспект выставки. – Ужгород, 1986. – С. 3-8.
114. Народні промисли Закарпаття. – Ужгород : Карпати, 1969. – 96 с.
115. Народні художні промисли УРСР : [довідник]. – К. : Наук. думка, 1986. – 326 с.
116. Народное уменіє і его скарби – вишивки / [авт. невідом.] // Народна школа. – Ужгород, 1935-36. – Ч. 6. – С. 10-11.
117. Нидерле Л. Бытъ и культура древнихъ славянъ / Л. Нидерле. – Прага, 1924. – 285 с.
118. Никорак О. І. Сучасні художні тканини українських Карпат / О. І. Никорак ; АН УРСР ; Львів. відділення Ін-ту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. – К. : Наук. думка, 1988. – 224 с.
119. Никорак О. І. Тканини / О. І. Никорак // Народні художні промисли УРСР : [довідник]. – К., 1986. – С. 20-31.
120. Никорак О. І. Українська народна тканина XIX – XX ст. : типологія, локалізація, художні особливості. Ч.1. Інтер'єрні тканини / О. І. Никорак. – Львів : Афіша, 2004. – 582 с.
121. Ніколаєва Г. О. Народний одяг / Г. О. Ніколаєва, Г. С. Щербій // Культура і побут населення України. – К. : Либідь, 1993. – С. 116-135.

122. **Ніколаєва Т. О.** Регіональні комплекси українського вбрання / Т. О. Ніколаєва // Українці : історико-етнограф. монографія : у 2-х кн. Кн. 2. – К. : Наук. думка, 1999. – С. 92-93.
123. **Ніколаєва Т. О.** Різновиди традиційного одягу / Т. О. Ніколаєва // Українська минувшина : [ілюстр. етнограф. довід.]. – К. : Либідь, 1994. – С. 110-132.
124. **Новицька М. О.** Вишивання і гаптування / М. О. Новицька // Історія українського мистецтва : у 6 т. Т. 3. – К. : Голов. редкол. укр. рад. енцикл., 1967. – С. 372-380.
125. **Носа Г. В.** Дубове, осяяне світлом минулого : народознавчі студії / Г. В. Носа. – Ужгород : Гражда, 2005. – 104 с. : іл.
126. **Офіцинський Р.** Безплідна інтрига коштом держави / Роман Офіцинський // Уряд. кур'єр. – 2007. – 28 бер. – С. 20.
127. **Павлуцький Г.** Історія українського орнаменту : з передм. М. Макаренко / Г. Павлуцький. – К., 1927. – 38 с.
128. **Перлаг М.** Народні вишивки Закарпаття / М. Перлаг // Народна творчість та етнографія. – 1972. – № 4. – С. 46-49.
129. **Пилип Р. І.** Композиційні принципи побудови орнаменту одягової вишивки гуцулів Закарпаття / Р. І. Пилип // Народознавчі зошити. – 2007. – № 3-4. – С. 306-310.
130. **Пилип Р. І.** Композиція традиційної вишивки українців Закарпаття кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. / Р. І. Пилип // Вісник Львівської національної академії мистецтв. Спецвипуск «Ерделівські читання». – Львів-Ужгород : Гражда, 2008. – С. 182-197.
131. **Пилип Р. І.** Локальні особливості одягової вишивки українців закарпатської Гуцульщини / Р. І. Пилип // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – Спецвипуск II. – Львів-Ужгород : Гражда, 2006. – С. 237-244.
132. **Пилип Р. І.** Орнаментальні мотиви традиційної народної вишивки українців Закарпаття кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. / Р. І. Пилип // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: Історія. – Ужгород. – Говерла, 2007. – Вип. 21. – С. 154-166.
133. **Пилип Р. І.** Стан вивчення української вишивки у Закарпатті / Р. І. Пилип // Мистецтвознавчий автограф. – Вип. І. – Львів : ЛНАМ, 2006. – С. 78-89.
134. **Пилип Р. І.** Українська вишивка Закарпаття у джерелах кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. / Р. І. Пилип // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – Львів, 2006. – Вип. 17. – С. 256-268.
135. **Пилип Р. І.** Художньо-функціональні особливості одягової вишивки марамо-роських долинян ХІХ – першої половини ХХ ст. / Р. І. Пилип // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Харків : ХДАДМ, 2008. – № 15. – С. 94-114.
136. **Пилип Р. І.** Художня система народної одягової вишивки українців Закарпаття / Р. І. Пилип // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – Харків : ХДАДМ, 2007. – № 10. – С. 87-98.

137. Полянская Е. В. Народная одежда гуцулов Раховского района / Е. В. Полянская // Карпатский сборник. – М. : Наука, 1972. – С. 57-65.
138. Полянская Е. В. О сходстве и взаимовлиянии в одежде различных этнографических групп Закарпатья / Е. В. Полянская // Карпатский сборник. – М. : Наука, 1976. – С. 65-68.
139. Полянская Е. В. Украинская народная одежда Закарпатья: (этнические взаимосвязи и локальные особенности) : автореф. дис. на соиск. степени канд. ист. наук (№ 576 этнография) / Е. В. Полянская. – Минск, 1977. – 24 с.
140. Полянская О. В. Особливості одягу населення Закарпаття / О. В. Полянская // Народна творчість та етнографія. – 1976. – № 3. – С. 23-29.
141. Радкевич В. О. Технологія вишивки : [підручник]. / В. О. Радкевич, Г. М. Пащенко. – К. : Вища шк., 1997. – 303 с.
142. Рыбаков Б. А. Язычество Древней Руси / Б. А. Рыбаков. – М. : Наука, 1988. – 465 с.
143. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістики, типологія) / М. Р. Селівачов. – К. : Ант, 2005. – 400 с.
144. Семчук Л. Геометричні форми у вишиванках карпатського регіону / Л. Семчук // Народознавчі зошити. – 2002. – № 1-2. – С. 142-145.
145. Симоненко И. Ф. Быт населения Закарпатской области (по материалам экспедиций 1945-1947 гг.) / И. Ф. Симоненко // Советская этнография. – 1948. – № 1. – С. 69-89.
146. Симоненко І. Ф. Народна вишивка Закарпаття / І. Ф. Симоненко // Матеріали з етнографії та художнього промислу. – К., 1957. – Вип. 3. – С. 56-85.
147. Сікора О. Убрання українців Бойківщини : [в т. ч. Закарпаття] / О. Сікора // Бойки : [вид. науково-культурологічного т-ва «Бойківщина»]. – Дрогобич, 1998. – С. 166-176.
148. Словник декоративно-ужиткового мистецтва : у 2-х т. Т. І. – Львів : Афіша, 2000. – 364 с.
149. Словник декоративно-ужиткового мистецтва : у 2-х т. Т. ІІ. – Львів : Афіша, 2000. – 400 с.
150. Смеричанин А. Народное умение і его скарби вишивки / А. Смеричанин // Народна школа. – Ужгород. – 1936. – № 2. – С. 34-35.
151. Соломченко О. Г. Гуцульське народне мистецтво і його майстри / О. Г. Соломченко. – К., 1959. – 60 с.
152. Станкевич М. Е. До питання національної парадигми українського народного мистецтва / М. Е. Станкевич // Народознавчі зошити. – 2003. – № 1-2. – С. 176-179.
153. Станкевич М. Е. Мистецтвознавчі аспекти теорії традиції / М. Е. Станкевич // Народознавчі зошити. – 1997. – № 2. – С. 91-99.
154. Станкевич М. Е. Структура художнього тексту хреста / М. Е. Станкевич // Народознавчі зошити : Українська хрестологія. – Спеціальний. вип. – Львів, 1997. – С. 7-20.

155. **Стельмащук Г. Г.** Колекція акварелей Ю. Глоговського, як джерело вивчення традиційного одягу / Г. Г. Стельмащук // Український народний одяг XVII – початку XIX ст. в акварелях Ю. Глоговського / автори та упоряд. : Д. П. Кривавич, Г. Г. Стельмащук. – К. : Наук. думка, 1988. – С. 55-64.
156. **Стельмащук Г. Г.** Народне вбрання / Г. Г. Стельмащук // Етногенез та етнічна історія населення український Карпат : у 4-х т. Т. II. Етнологія та мистецтвознавство. – Львів : Афіша, 2006. – С. 317-365.
157. **Стельмащук Г. Г.** Одежда / Г. Г. Стельмащук // Украинские Карпаты. Культура. – К. : Наук. думка, 1989. – С. 94-109.
158. **Стельмащук Г. Г.** Одяг / Г. Г. Стельмащук, Г. Худик, Д. Дмитриків // Лемківщина : у 2-х т. Т. 1. Матеріальна культура. – Львів : Афіша, 1999. – С. 324-346.
159. **Стельмащук Г. Г.** Традиційні головні убори українців / Г. Г. Стельмащук. – К. : Наук. думка, 1993. – 240 с.
160. **Стефанович С.** Символіка українського рушника / С. Стефанович // Етнічна історія народів Європи : [зб. наук. праць]. – К. : Стило, 1999. – С. 120-123.
161. **Сусак К. Р.** Українське народне вишивання / К. Р. Сусак, Н. А. Стефюк. – К. : Наук. світ, 2006. – 281 с.
162. **Тегза І.** Талантам, – розвиватися народному декоративно-прикладному мистецтву – жити : [декоративно-прикладне мистец. Закарпаття] / І. Тегза // Молодь Закарпаття. – 1996. – 3 серп.
163. **Тиводар М. П.** Давній одяг карпатських пастухів / М. П. Тиводар // Народний календар, 1991 / упоряд. : Б. Кузишин, П. Часто. – [Братислава], 1991. – С. 159-160.
164. **Тиводар М. П.** Етнічні процеси на Закарпатті XIX – початку XXI ст. / М. П. Тиводар // Збірник наукових праць з проблеми давньої і середньовічної історії та етнології. – Ужгород : Ліра, 2008. – Вип. 2. – С. 69-94.
165. **Тиводар М. П.** Етнографічне районування українців Закарпаття (за матеріалами традиційної культури другої половини XIX – першої половини XX ст.) / М. П. Тиводар // Carpatica-Carpatica. – Ужгород : Патент, 1999. – Вип. 6. – С. 4-64.
166. **Тиводар М. П.** Життя і наукові пошуки Федора Потушняка / М. П. Тиводар. – Ужгород : Гражда, 2005. – 284 с. : іл.
167. **Тиводар М. П.** Закарпаття : народознавчі роздуми / М. П. Тиводар. – Ужгород : Карпати, 1995. – 280 с.
168. **Тимков М.** Про джерельну основу монографії Г. І. Бідермана «Угорські русини» / М. Тимков, В. Є. Задорожний // Тези III народознавчої науково-практичної конференції, присвяченої до 100-річчю від дня народження Олександра Маркуша. – Хуст, 1991. – С. 32-34.
169. **Тумова М.** Народная одежда на Подкарпатській Русі / М. Тумова // Подкарпатська Русь. – Ужгород. – 1924. – №3. – С. 72-79; №4. – С. 102-110.
170. **Українське народне мистецтво** : [альбом]. – К. : Держ. вид. образотв. мистец. і муз. л-ри УРСР, 1961. – 328 с.
171. **Українське народознавство** : [навч. посіб.] / за ред. С. П. Павлюка. – Львів : Фенікс, 1994. – 599 с.

172. Ульянова Л. М. Вишивка / Л. М. Ульянова // Історія українського мистецтва : у 6 т. Т. 4. Кн. 2. / . – К. : Голов. редкол. укр. рад. енцикл., 1967– С. 329-339.
173. Федака П. П. Історія етнографічного вивчення Закарпаття в українській крайовій періодиці другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. / П. П. Федака. – Ужгород : Гражда, 2008. – 200 с.
174. Федака П. П. Народна культура українців Закарпаття на сторінках періодичних видань краю 80-х років ХІХ першої половини 40-х років ХХ ст. / П. П. Федака ; Закарпат. крайове культурно-освітнє тов-во «Просвіта». – Ужгород : Два кольори, 2002 – 112 с.
175. Художні промисли України : Закарпаття. – К. : Мистецтво, 1983. – 84 с.
176. Чижикова Л. Н. Русско-украинское пограничье / Л. Н. Чижикова // История и судьбы традиционно-бытовой культуры (ХІХ–ХХ века). – М. : Наука, 1988. – С. 136-241.
177. Чорі Ю.С. Прикмети і повір'я отчого подвір'я / Ю. С. Чорі. – Ужгород : Патент, 1994. – 588 с.
178. Чугай Р. В. Вишивка / Р. В. Чугай // Бойківщина : історико-етногр. дослідж. – К. : Наук. думка, 1983. – С. 275-280.
179. Чугай Р. В. Вышивка / Р. В. Чугай // Украинские Карпаты. Культура. – К. : Наук. думка, 1989. – С. 161-166.
180. Шкіря В. В. Таланти одного села / В. В. Шкіря // Закарпат. правда. – 2003. – 29 трав. – 4 черв. – С. 12
181. Шмелёва М. Н. Типы женской народной одежды украинского населения Закарпатской области / М. Н. Шмелёва // Советская этнография. – 1948. – № 2. – С. 130-146.
182. Шмелёва М. Н. Из истории национального костюма украинцев Закарпатской области / М. Н. Шмелёва // Краткие сообщения Института этнографии им. Н.Н. Миклухо-Маклая Ан СССР. Вып. ХІ. – М. : Наука, 1950. – С. 19-30.
183. Шухевич В. О. Гуцульщина : перша і друга частина / В. О. Шухевич. – Львів : Видавничо-друкарська фірма «Рут Принт», 1997. – 350 с.

184. **Beskid K. M.** Národní kroje v Marmaroši / Konstantin M. Beskid. Marmaroš. // Užgorod, 1929. – S. 199-204.
185. **Biedermann H-I.** Die ungarischen Ruthenen, ihr Wohngebiet, ihr Erwerb und ihre Geschichte / Biedermann Herman-Ignac. – Innsbruck, 1862. – Bd. I. – 140 s.
186. **Černoč K.** Lidové umění a jeho užití v uměleckém průmyslu / Karol Černoč // Techická práce v zemi podkarpatoruské 1919-1933. – Užhorod, 1933. – S. 244-246.
187. **Húsek J.** Národopisná hranice mezi Slováky a Karpatorusy / Jan Húsek. – Bratislava, 1925. – 509 s.
188. **Kaigl L.** Umění na Podkarpatské Rusi / Ladislav Kaigl // Podkarpatská Rus. – Bratislava. – 1936. – S. 209-214.
189. **Kožminova Amalie.** Podkarpatská Rus. Práce a život lidu po stránce kulturní hospodářské a národopisné / Amalie Kožminova. – Praha, 1922. – 126 s.
190. **Potusnyák F.** A ruszin népviselet / Ferenc Potusnyák // Зоря-Најнал. – Ужгород. – 1943. – Роч. III. – ч. 1-4. – Old. 302-327.
191. **Sahanev V.** Národní ornament na Podkarpatské Rusi / Vsevolod Sahanev // Podkarpatská Rus. – Bratislava. – 1936. – S. 255-258.
192. **Špála F.** Domácký průmysl na Podkarpatské Rusi / František Špála // Podkarpatská Rus. – Bratislava. – 1936. – S. 152-157.
193. **Špála F.** Podkarpatské výšivky / František Špála. – Praha, 1926. – 11c.
194. **Szábó O.** A magyar Oroszokról (Ruthének) / Orest Szábó. – Budapest, 1913. – 212 old.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА Г.Г. Стельмащук.	5
ВІД АВТОРА	7
РОЗДІЛ 1	
ДЖЕРЕЛА, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ.	13
РОЗДІЛ 2	
ТИПОЛОГІЯ ВИШИВКИ ЗА ФУНКЦІОНАЛЬНИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ	59
2.1. Вишивка на одязі українців Закарпаття ХІХ – першої половини ХХ ст.	62
2.2. Вишивка на тканинах інтер'єрного призначення та святково-обрядових рушниках	98
РОЗДІЛ 3	
ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ ЗАКАРПАТСЬКИХ УКРАЇНЦІВ	119
3.1. Техніка вишивки та її виражальні засоби	121
3.2. Орнаментальні мотиви вишивки.	140
3.3. Композиція вишивки.	174
3.4. Колорит вишивки.	208
РОЗДІЛ 4	
ЛОКАЛЬНІ ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДЯГОВОЇ ТРАДИЦІЙНОЇ НАРОДНОЇ ВИШИВКИ УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ.	227
4.1. Вишивка на одязі гуцулів Рахівщини.	234
4.2. Характерні риси вишивки на вбранні долинян Закарпаття	268
4.3. Народна вишивка на одязі бойків Закарпаття.	388
4.4. Вишивка на одязі лемків Закарпаття.	426
ВИСНОВКИ.	441
SUMARU.	444
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.	446
СЛОВНИК НАРОДНИХ НАЗВ ВИШИВКИ ТА СКЛАДОВИХ ОДЯГУ УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ	447
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	454

Наукове видання

Пилип Роман Іванович

**Художня вишивка українців Закарпаття
XIX - першої половини XX ст.
(типологія за призначенням, художніми та локальними особливостями)**

Комп'ютерний набір, макетування,
верстка, обробка ілюстрацій
Роман Пилип

Художньо-технічне редагування
Роман Повч

Коректура
Надія Панчук

Резюме англійською мовою
Інна Мулерова

Дизайн обкладинки
Олександр Кофель

Підписано до друку 30.08.2012 р.
Формат 70х100/16.
Друк офсет. Папір офсет., Гарнітура Антиква.
Ум.-друк. арк. 38,70. Облік.-вид. арк. 36,38.
Тираж 500 прим.

Віддруковано у друкарні ПП «Повч Р.М.»
88000, м. Ужгород, вул. Великокам'яна, 31

Пилип Р. І. Художня вишивка українців Закарпаття ХІХ – першої половини ХХ ст. (типологія за призначенням, художніми та локальними особливостями) // Романа Іванович Пилип. – Ужгород, 2012. – 468 с.: іл.

Монографія являє собою комплексне дослідження народної вишивки українців Закарпаття у хронологічних рамках ХІХ – першої половини ХХ століття з поєднанням інструментарію мистецтвознавства, етнології та історії, окреслює її зв'язок з соціальним становищем, побутом, звичаєвістю, світоглядом та естетикою народу, типологію закарпатської української вишивки та її особливості у кожній етнографічній групі.

Дослідження вводить у науковий обіг важливий фактографічний матеріал, подає докладну історіографію піднятої теми.

Видання адресоване науковцям та студентам відповідних спеціальностей, музейним працівникам, усім, хто цікавиться скарбами традиційної вишивки українців Закарпаття.

ББК 85.126 (4УКР-43АК)
П 32

УДК 746.3 (477.87) «18/19»

ISBN 978-966-8734-20-5

Пилип Роман Іванович – художник-монументаліст, викладач Закарпатського художнього інституту, кандидат мистецтвознавства. Автор ряду наукових статей, присвячених традиційній народній вишивці Закарпаття. Член громадського об'єднання «Червона Калина».

Народився 3 грудня 1977 року в м. Ужгород. У 1993 р. закінчив ужгородську ЗОШ №20. Згодом поринув у нове середовище – світ образотворчого мистецтва. З 1993 по 1997 роки – навчання в Ужгородському коледжі мистецтв ім. А.Ерделі, тоді Ужгородське училище прикладного мистецтва. Першими проводирями в таємниці ремесла стали: Василь Петрецький, Йосип Бачинський, Павло Балла, Павло Бідзіля та інші.

З 1997 по 2003 – здобування вищої художньої освіти у Львівській національній академії мистецтв (тоді – Львівська академія мистецтв), де закінчив відділ монументально-декоративного живопису (МДЖ). Працював художником-декоратором у Львівському театрі ім. М. Заньковецької. Дипломні роботи присвячені сакральній тематиці. Тема наукової магістерської роботи – «Вплив творчості А.Ерделі та Й.Бокшая на розвиток професійного живопису Закарпаття у ХХ ст.».

З 2003 року викладає в Ужгородському коледжі мистецтв. З 2005 – викладач Закарпатського художнього інституту. Періодично (2003 – 2004 рр.) бере участь в оновленні фресок єпархіального художника кінця ХІХ ст. Фердинанда Видри у церкві Петра й Павла, що в с. Білки Іршавського р-ну. З лютого 2010 року є членом Молодіжного об'єднання Закарпатської організації Національної спілки художників України.

Регулярно проводить різноманітні акції для поширення традиційної народної культури краю, організовує тематичні художні виставки, систематично бере участь у наукових конференціях, обласних та всеукраїнських виставках.